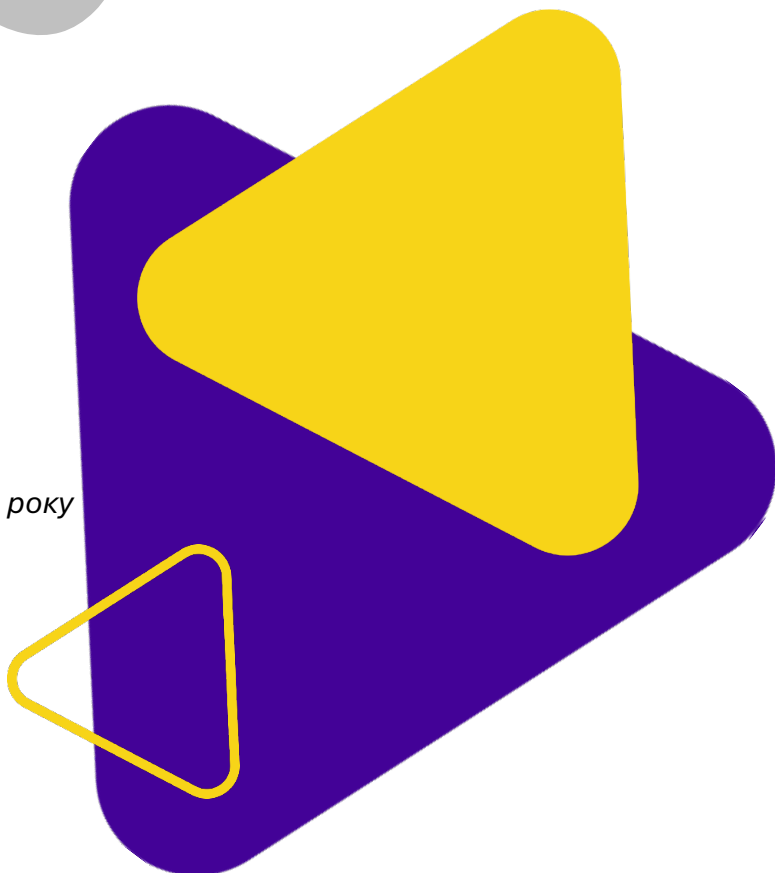
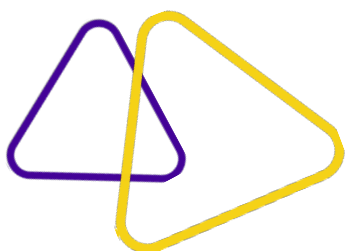

Аналітичний звіт

Торгівля України з країнами Пан-Євро- Середземноморського регіону: режими, структура та потенціал інтеграції

Проект звіту станом на грудень 2025 року

Київ

Автори: Поліна Каменчук, Вероніка Мовчан

Матеріал підготовлено в рамках проєкту «Оцінка економічного впливу адаптації права ЄС на окремі сфери економіки України» за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» в рамках спільної ініціативи «Вступаємо до ЄС разом». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу чи Міжнародного фонду «Відродження».

© Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2025

Зміст

Пан-Євро-Середземноморська регіональна конвенція: сутність та передумови формування.....	5
Історія формування РК ПЄМ.....	5
Формування пан-європейської та пан-євро-середземноморської системи кумуляції	5
Перехід до Конвенції ПЄМ	7
Перехід до переглянутої Конвенції ПЄМ.....	8
Передумови перегляду правил походження та кумуляції	8
Процедура переходу та набуття чинності переглянутої Конвенції ПЄМ	9
Порівняльна характеристика РК ПЄМ 2012 та 2023 років	10
Правила походження товарів у рамках Конвенції ПЄМ.....	11
Кумуляція походження в системі Пан-Євро-Мед.....	12
Огляд емпіричної літератури щодо впливу правил походження та кумуляції на торгівлю.....	13
Методологія дослідження	16
Формування вибірки країн та аналіз торговельних режимів	16
Дані та методи їх опрацювання.....	16
Оцінка потенціалу ринку та збігу товарних потоків	16
Участь України в Пан-Євро-Мед Конвенції.....	17
Угоди про вільну торгівлю з учасниками Пан-Євро-Мед.....	18
Торговельно-економічні відносини України з країнами-учасниками Конвенції ПЄМ.....	19
Європейський Союз	19
Європейська асоціація вільної торгівлі	29
Молдова.....	41
Грузія.....	49
Туреччина	55
Єгипет	66
Ізраїль	71
Північна Македонія.....	77
Чорногорія.....	82

Албанія	86
Боснія і Герцоговина	90
Сербія.....	95
Косово.....	100
Йорданія.....	102
Ліван.....	108
Марокко.....	113
Алжир	119
Туніс.....	123
Сирія.....	127
Фарерські острови	131

ПРОЕКТ

Пан-Євро-Середземноморська регіональна конвенція: сутність та передумови формування

Пан-Євро-Середземноморська Регіональна конвенція (Пан-Євро-Мед, РК ПЄМ) про преференційні правила походження є багатосторонньою угодою, покликаною гармонізувати підходи до визначення походження товарів у мережі преференційних торговельних угод між європейськими, середземноморськими та суміжними державами. Конвенція, підписана 2012 року, має на меті полегшити торгівлю та сприяти регіональній економічній інтеграції шляхом упорядкування механізмів визнання походження та впровадження кумуляції походження в межах договірних сторін. На сьогодні РЕМ-Конвенція охоплює 25 договірних сторін, серед яких Європейський Союз, країни ЄАВТ (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія), учасники проекту стабілізації та асоціації (Албанія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Чорногорія, Сербія, Косово), країни Барселонського процесу (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Марокко, Сирія, Туніс, Туреччина), а також Фарерські Острови, Республіка Молдова, Грузія та Україна.

Історія формування РК ПЄМ

Формування пан-європейської та пан-євро-середземноморської системи кумуляції

Пан'європейська система кумуляції була започаткована у 1997 році та охоплювала Європейські Співтовариства, держави-члени ЄАВТ, а також країни Центральної та Східної Європи і держави Балтії. У 1999 році до системи приєдналися Словенія та Туреччина, а у 2003 році – Фарерські острови¹.

Паралельно розвивався Барселонський процес (Євро-Середземноморське партнерство), започаткований Барселонською декларацією 1995 року як багатостороння рамка співпраці між ЄС та країнами Середземномор'я². У 2002 році

¹ European Commission, "The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention," Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en.

European Commission, *Proposal for a Council Regulation amending Council Regulation (EC) No. 1207/2001 as regards the consequences of the introduction of the system of Pan-Euro-Mediterranean cumulation of origin*, COM(2006) 361 final (Brussels, 5 July 2006), PDF, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0361:FIN:EN:PDF>

² European Union, *Barcelona Declaration and Euro-Mediterranean Partnership*, summary of the Final Declaration of the Barcelona Euro-Mediterranean Ministerial Conference (27–28 November 1995), EUR-Lex, last updated 8 September 2011, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/barcelona-declaration-and-euro-mediterranean-partnership.html>

на Міністерській конференції з питань торгівлі в Палермо було погоджено розширення пан'європейської системи кумуляції на середземноморських партнерів Барселонського процесу з метою поглиблення регіональної економічної інтеграції, як між ЄС і Середземномор'ям, так і всередині самого Середземноморського регіону³.

Таке розширення вимагало створення мережі угод про вільну торгівлю з ідентичними правилами походження, а також застосування принципу «змінної геометрії» (variable geometry), який дозволяв діагональну кумуляцію між будь-якими трьома сторонами за умови наявності між ними чинних УВТ з узгодженими правилами походження⁴.

У 2005 році ЄС затвердив стандартні пан-євро-середземноморські протоколи щодо правил походження, що стали базою для подальшої гармонізації двосторонніх угод⁵. Для адміністрування кумуляції було поступово запроваджено уніфіковані інструменти підтвердження походження, зокрема декларації постачальника, сертифікати EUR.1 та EUR-MED і відповідні декларації EUR-MED⁶.

Важливим регіональним елементом стала Агадірська угода, підписана у 2004 році Єгиптом, Йорданією, Марокко і Тунісом, яка з моменту набуття чинності базувалася на пан-євро-середземноморській моделі правил походження та фактично стала першим інструментом інтеграції країн Південного Середземномор'я до системи РЕМ-кумуляції між собою⁷.

³ European Commission, *Proposal for a Council Regulation amending Council Regulation (EC) No. 1207/2001 as regards the consequences of the introduction of the system of Pan-Euro-Mediterranean cumulation of origin*, COM(2006) 361 final (Brussels, 5 July 2006), PDF, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0361:FIN:EN:PDF>

⁴ European Commission, *Proposal for a Council Regulation amending Council Regulation (EC) No. 1207/2001 as regards the consequences of the introduction of the system of Pan-Euro-Mediterranean cumulation of origin*, COM(2006) 361 final (Brussels, 5 July 2006), PDF, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0361:FIN:EN:PDF>

European Commission, *A User's Handbook to the Rules of Preferential Origin used in trade between the European Community, other European countries and the countries participating in the Euro-Mediterranean Partnership*, PDF, Taxation and Customs Union, European Commission, January 17, 2006, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/4d27b1c7-511d-480f-be4e-ba3a67265d39_en?filename=handbook_en.pdf

⁵ European Commission, *"The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention,"* Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en

⁶ European Commission, *Proposal for a Council Regulation amending Council Regulation (EC) No. 1207/2001 as regards the consequences of the introduction of the system of Pan-Euro-Mediterranean cumulation of origin*, COM(2006) 361 final (Brussels, 5 July 2006), PDF, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0361:FIN:EN:PDF>

⁷ Agadir Agreement (RTA ID 583), *Regional Trade Agreements Database*, World Trade Organization, accessed January 29, 2026, <https://rtais.wto.org/UI/PublicShowRTAIDCard.aspx?rtaid=583>

Перехід до Конвенції ПЄМ

система На Міністерській конференції в Лісабоні у 2007 році було висунуто ініціативу створення єдиної регіональної конвенції з метою заміни складної мережі понад 60 двосторонніх протоколів щодо правил походження одним багатостороннім інструментом. Також було запропоновано поширити майбутню конвенцію на Західні Балкани (Процес стабілізації та асоціації), а згодом – на Грузію, Молдову та Україну⁸.

Після тривалих переговорів у червні 2011 року було оприлюднено текст Регіональної конвенції про пан'євро-середземноморські преференційні правила походження (РКПЄМ) та відкрито її для підписання. Першими підписантами стали, зокрема, ЄС, Албанія, Хорватія, Північна Македонія, Чорногорія, Йорданія, Туреччина, Швейцарія та Ліхтенштейн. Конвенція набула чинності у 2012 році, а її перший консолідований текст було опубліковано в Офіційному журналі ЄС у 2013 році⁹.

З моменту набуття чинності РКПЄМ усі нові або оновлені угоди про вільну торгівлю між її договірними сторонами мають містити пряме посилання на правила походження, визначені Конвенцією¹⁰. Водночас чинні раніше УВТ підлягали поступовому приведенню у відповідність шляхом внесення змін до протоколів щодо правил походження рішеннями спільних комітетів.

Приєднання до Пан'євро-середземноморської зони кумуляції та набуття статусу договірної сторони Регіональної конвенції про пан'євро-середземноморські преференційні правила походження можливе за наявності чинної УВТ з преференційними правилами походження принаймні з однією договірною стороною Конвенції. Після підписання та ратифікації держава набуває статусу

⁸ European Commission, "The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention," Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en

⁹ *Regional Convention on Pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin*, concluded 15 June 2011, Official Journal reference L 54/26.02.2013; L 144/07.06.2017; C 67/02.03.2020, Council of the European Union, accessed January 29, 2026, <https://www.consilium.europa.eu/en/documents/treaties-agreements/agreement/?id=2010035>

European Union, *Pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin*, summary of Council Decision 2013/94/EU on the conclusion of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin, EUR-Lex, accessed January 29, 2026, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/pan-euro-mediterranean-preferential-rules-of-origin.html>

¹⁰ European Commission, "The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention," Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en

договірної сторони РКПЄМ¹¹. У такому порядку Молдова стала договірною стороною у 2015 році, Грузія – у 2017 році, Україна – у 2018 році.

Перехід до переглянутої Конвенції ПЄМ

Передумови перегляду правил походження та кумуляції

Можливість перегляду правил походження та системи кумуляції була прямо передбачена текстом Регіональної конвенції ПЄМ, оприлюдненим у 2012 році¹². Уже на ранньому етапі чинні правила зазнали системної критики з боку бізнесу та аналітичних інституцій через надмірну складність і низьку практичну придатність, що істотно обмежувало фактичне використання преференцій.

Ключові недоліки включали:

- надмірно жорсткі критерії походження (низькі пороги невихідних матеріалів, вимоги кількох стадій переробки, зокрема подвійної трансформації в текстилі);
- подвійні кумулятивні вимоги (одночасна зміна тарифної класифікації та обмеження частки невихідних матеріалів);
- відсутність повної кумуляції, що унеможливлювало розподіл виробничих ланцюгів між договірними сторонами;
- заборону повернення (drawback) мита, характерну для «старих» режимів ЗВТ;
- значні адміністративні бар'єри (паралельне використання EUR.1 і EUR-MED, короткий строк дії сертифікатів, суворі вимоги прямого транспортування, складні процедури бухгалтерського розмежування матеріалів).

Наслідком стала низька фактична ставка використання преференцій, що емпірично фіксувалося в більшості договірних сторін.

¹¹ European Commission, “The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention,” Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en

¹² The Preamble explicitly states: “CONSIDERING that the rules of origin will need to be amended in order to better respond to the economic reality,”

The Convention establishes the procedure for adopting amendments in Article 4(3)(a) under PART II and Article 3(2).

Council of the European Union, *Council Decision (EU) 2019/2198 of 25 November 2019 on the position to be taken on behalf of the European Union within the Joint Committee established by the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin as regards the amendment of the Convention*, Official Journal of the European Union L 339 (30 December 2019): 1–5, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019D2198>

Процедура переходу та набуття чинності переглянутої Конвенції ПЄМ

Можливість у 2019 році було представлено проєкт перегляду Конвенції, однак через застереження окремих сторін багатостороннього консенсусу досягнуто не було¹³.

З метою уникнення стагнації процесу у 2020 році було започатковано двостороннє впровадження переглянутих правил через оновлення протоколів про походження в окремих УВТ між зацікавленими сторонами (ЄС, ЄАВТ, Західні Балкани, Туреччина, Україна, Молдова, Грузія, Ізраїль тощо). Починаючи з 2021 року, ці сторони почали факультативно застосовувати модернізовані правила на двосторонній основі, що сформувало практичний «перехідний режим» і дозволило бізнесу отримати вигоди до формального перегляду Конвенції¹⁴.

Накопичений практичний досвід і політичний консенсус дали змогу ухвалити переглянуті правила Конвенції у грудні 2023 року¹⁵. Оновлена РКПЄМ набула чинності з 1 січня 2025 року¹⁶.

2025 рік був передбачений як перехідний період, протягом якого сторони могли застосовувати старі або нові правила залежно від чинних двосторонніх домовленостей. З 1 січня 2026 року перехідний період завершено, і виключно переглянуті правила походження ПЄМ застосовуються в зоні ПЄМ¹⁷.

¹³ Council of the European Union, *Council Decision (EU) 2019/2198 of 25 November 2019 on the position to be taken on behalf of the European Union within the Joint Committee established by the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin as regards the amendment of the Convention*, Official Journal of the European Union L 339 (30 December 2019): 1–5, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019D2198>

European Commission, “*The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention*,” Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en

¹⁴ European Commission, “*The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention*,” Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en

Blomstein, “*The Revised PEM Convention: Parallel Application of the Transitional PEM Rules of Origin since 1 September 2021*,” Lexology, November 16, 2021, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=18f6e142-8b6f-40cc-8044-7fa7c30c36f9>

¹⁵ Council of the European Union, *Council Decision (EU) 2019/2198 of 25 November 2019 on the position to be taken on behalf of the European Union within the Joint Committee established by the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin as regards the amendment of the Convention*, Official Journal of the European Union L 339 (30 December 2019): 1–5, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019D2198>

¹⁶ European Commission, “*The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention*,” Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en

¹⁷ European Commission, “*The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention*,” Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, <https://taxation->

Порівняльна характеристика РК ПЄМ 2012 та 2023 років

Переглянута РКПЄМ істотно підвищила гнучкість як правил визначення походження, так і механізмів кумуляції, усунувши низку структурних обмежень, характерних для редакції 2012 року. Насамперед було розширено загальну толерантність щодо використання матеріалів без походження: допустима частка таких матеріалів збільшена з 10% до 15% як за вагою, так і за ціною ex-works (за винятком текстильних товарів, для яких діють спеціальні правила). Вперше запроваджено можливість розрахунку на основі усереднених показників, що дозволяє згладжувати коливання цін і валютних курсів та усуває необхідність визначати ex-works ціну окремо для кожної партії товару.

Товарно-специфічні правила походження були переглянуті для значної кількості промислових товарів з метою зменшення надмірної жорсткості: підвищено допустимі пороги використання матеріалів без походження, спрощено комбінації критеріїв (зміна тарифної класифікації, вартісні обмеження), а також усунуто подвійні вимоги, які раніше суттєво обмежували практичне застосування преференцій.

Ключовою інституційною зміною стало запровадження узагальненої повної кумуляції. Відтепер операції з обробки або переробки, здійснені в будь-якій договірній стороні ПЄМ, можуть кумулюватися, навіть якщо такі операції самі по собі не надають матеріалам статусу походження, за умови, що в країні експорту здійснено обробку, яка перевищує перелік недостатніх операцій. Для текстилю базовим режимом залишається двостороння повна кумуляція, однак передбачено можливість її одностороннього розширення за відповідної нотифікації Спільного комітету.

Переглянута Конвенція також замінила вимогу прямого транспортування більш гнучким принципом non-alteration. Товари з преференційним походженням можуть транспортуватися через треті країни, включно з перевантаженням або зберіганням у логістичних хабах, за умови перебування під митним контролем та відсутності змін товару, що істотно знижує логістичні ризики для операторів. Додатково дозволено обмежену переробку за межами зони ПЄМ у межах до 10% ex-works ціни товару за дотримання суворих умов контролю, при цьому скасовано колишні текстильні виключення з принципу територіальності.

customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en

European Commission, *Pan-Euro-Mediterranean Convention (PEM)*, Access2Markets, last updated January 8, 2026, <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/pan-euro-mediterranean-convention-pem>

Важливою новацією стало скасування загальної заборони на повернення або звільнення від сплати ввізного мита (drawback), характерної для попередньої редакції правил. Нова Конвенція дозволяє застосування drawback для більшості секторів за умови дотримання встановлених процедур, що суттєво підвищує привабливість преференцій для виробників, інтегрованих у глобальні ланцюги постачання.

У частині доказів походження було скасовано сертифікат EUR-MED; відтепер застосовуються виключно сертифікат EUR.1 або декларація походження. Також передбачено можливість використання електронних сертифікатів EUR.1 за згодою сторін. Адміністративні процедури додатково спрощено шляхом лібералізації режиму accounting segregation: більше не вимагається доведення значних витрат або матеріальних труднощів для його застосування, достатнім є сам факт використання взаємозамінних матеріалів з походженням і без походження.

Правила походження товарів у рамках Конвенції ПЄМ

Правила походження товарів становлять сукупність критеріїв, що дозволяють визначити, у якій країні продукція вважається виробленою або такою, що має походження з певної держави чи групи держав («оригінуючою»). Вони використовуються у митному тарифному регулюванні, застосуванні торговельних преференцій, веденні статистичного обліку, імплементації інструментів торговельного захисту, а також у межах угод про вільну торгівлю та інших преференційних торговельних режимів.

Походження товару встановлюється за одним з трьох основних принципів. По-перше, продукт вважається таким, що має походження країни-експортера, якщо він повністю отриманий на її території (wholly obtained): до цієї категорії належать товари, виготовлені виключно з ресурсів країни експорту, зокрема місцево добуті мінерали, сільськогосподарська продукція, тварини, продукти рибальства тощо. Другий принцип базується на критерії «достатньої обробки або переробки»: якщо кінцевий виріб містить імпорتنі складові, для здобуття преференційного статусу має бути виконано один із визначених операційних критеріїв (наприклад, зміна тарифної позиції за Гармонізованою системою, досягнення мінімального рівня доданої вартості або виконання конкретних технологічних процесів)¹⁸. Окремо передбачено правило толерування, яке дозволяє включати до складу продукції обмежену частку неоригінальних матеріалів без втрати преференційного статусу:

¹⁸ Конкретні вимоги для кожної товарної позиції докладно визначені в Додатку II й охоплюють зміну товарної позиції за Гармонізованою системою, досягнення необхідного рівня доданої вартості або здійснення певних технологічних операцій.

для аграрної продукції це до 15 % від нетто-маси, а для промислових товарів – до 15 % від ціни франко-завод¹⁹.

Водночас певні операції класифікуються як недостатня обробка; до них належать, зокрема, просте пакування, сортування, миття, фарбування чи нанесення маркування, а також інші операції, які не змінюють основних характеристик товару. Нейтральні елементи, такі як енергія, паливо, обладнання, інструменти та допоміжні товари, які не входять до остаточного складу продукції, а використовують виключно для процесу обробки, не враховуються при визначенні країни походження.

Чітке визначення походження є необхідним для того, щоб встановити, чи може товар скористатися тарифними преференціями в межах угод про вільну торгівлю або, навпаки, підлягає певним торговельним обмеженням. Завдяки цьому механізму держави можуть точніше регулювати обсяги імпорту, застосовувати квотні інструменти, проводити антидемпінгові чи компенсаційні розслідування та запобігати зловживанням походження.

Кумуляція походження в системі Пан-Євро-Мед

Кумуляція походження – це механізм, який дозволяє розглядати матеріали та операції, отримані та виконані на різних етапах виробництва в різних договірних сторонах, як частину єдиного процесу з метою присвоєння кінцевому товару преференційного статусу. Кумуляція послаблює жорстку прив'язку виробництва до однієї держави та дає можливість створювати транскордонні ланцюги доданої вартості, не позбавляючи товари права на митні пільги за умови дотримання встановлених умов.

ПЄМ Конвенція допускає різні форми кумуляції: двосторонню між країнами, які мають між собою чинну угоду про вільну торгівлю; діагональну, коли мережа охоплює три чи більше держав із взаємно узгодженими правилами походження і дає змогу «накопичувати» етапи виробництва в різних країнах-учасниках; а також повну (універсальну), яка передбачає, що всі держави мережі застосовують ідентичні правила, і обробка в будь-якій із них автоматично визнається достатньою. Умовою застосування кумуляції є наявність чинних угод між усіма відповідними країнами та відповідність операцій вимогам статей 6 і 7 Конвенції, що встановлюють межі недостатньої обробки та додаткові вимоги у випадку здійснення лише простих операцій.

¹⁹ Якщо для певної позиції в Додатку II встановлено суворішу вимогу «wholly obtained», то правило толерантності не може бути застосоване.

Водночас для текстильних товарів (групи 50–63 Гармонізованої системи) діють спеціальні положення: як правило, допускається лише двостороння кумуляція, а певні країни в межах деяких режимів можуть вважатися однією стороною. Крім того, Конвенція дозволяє державам-учасникам односторонньо розширювати сферу застосування діагональної кумуляції для текстилю за умови завчасного повідомлення Спільного комітету (Додаток VIII).

Якщо товар реекспортується до країни походження без будь-якої обробки, він зберігає свій початковий статус²⁰. Такі товари не повинні зазнавати операцій, крім тих, що необхідні для забезпечення їх належного стану під час зберігання чи транспортування, а також низки технічних операцій під митним контролем, таких як нанесення маркування чи поділ партій, які не впливають на походження. Усі дії з повернутими товарами мають бути належним чином задокументовані та підтверджені доказами первісного преференційного статусу.

Практичний алгоритм застосування кумуляції передбачає кілька умов. По-перше, матеріали чи напівфабрикати, імпортовані з будь-якої договірної сторони РЕМ, розглядаються як ті, що походять із цієї сторони. По-друге, якщо країна-експортер здійснює над такими матеріалами обробку, що перевищує «недостатні операції» (стаття 6), кінцевий товар набуває походження країни-експортера, навіть якщо ця обробка не відповідає всім критеріям Додатка II. У разі використання матеріалів з кількох договірних сторін походження визначається країною, в якій додана вартість перевищує сумарну вартість імпортованих матеріалів; якщо цього не відбувається, походження належить постачальнику матеріалів з найбільшою вартістю. У ланцюгу виробництва походження присвоюється тій договірній стороні, де остання операція відповідала зазначеним критеріям.

Огляд емпіричної літератури щодо впливу правил походження та кумуляції на торгівлю

Емпірична література переважно сходиться на тому, що гнучкі правила походження та механізми діагональної кумуляції сприяють інтенсифікації торговельних потоків, розширюють регіональні виробничі мережі та зменшують обмежувальний ефект преференційних режимів. Натомість суворі та складні для виконання правила походження пригнічують використання ЗВТ, зменшують імпорт проміжних товарів і можуть фактично діяти як нетарифні бар'єри.

²⁰ за умови дотримання вимог Частини III Конвенції щодо повернених товарів

У низці досліджень на практиці Азійсько-Тихоокеанського регіону (Ferreira, 2013²¹; Park & Park, 2009, 2011²²; Hayakawa, 2014²³) показано, що запровадження діагональної або повної кумуляції суттєво підсилює ефекти угод про вільну торгівлю. Панельні гравітаційні моделі свідчать, що саме можливість накопичувати походження між кількома країнами мережі збільшує торгівлю порівняно з двосторонніми схемами, а положення *de minimis* додатково послаблюють обмеження на використання імпорتنих проміжних ресурсів. Вплив суворості правил походження на участь у глобальних ланцюгах створення вартості аналізують Doan, Ha, Dung & Long (2021)²⁴. На вибірці з 61 країни вони демонструють, що жорсткі правила походження зменшують частку іноземної доданої вартості в експорті та послаблюють як прямі, так і зворотні GVC-зв'язки. Натомість діагональна кумуляція та інші гнучкі інструменти частково компенсують ці втрати, дозволяючи виробникам легше інтегрувати імпортні проміжні товари.

Окрему групу становлять дослідження, що вивчають правила походження як приховані обмежувальні заходи. Conconi, García-Santana, Puccio & Venturini (2018)²⁵ показують, що суворі RoO у НАФТА знизили імпорт Мексики з третіх країн приблизно на 30 відсоткових пунктів через вимогу переходити на поставки, які відповідають критеріям ЗБТ. Подібні результати отримують Mattoo, Roy & Subramanian (2003)²⁶ на прикладі AGOA, демонструючи, що саме послаблення RoO дозволило африканським країнам повною мірою скористатися преференціями, тоді як суворі вимоги до сировини та ступенів обробки стримували експорт.

Особливо релевантними для Пан-Євро-Мед є роботи, що прямо аналізують пан-європейську систему діагональної кумуляції (PECS). Дослідження Augier, Gasiorek & Lai-Tong (2005)²⁷ показує, що за відсутності кумуляції суворі RoO різко пригнічують

²¹ C. R. C. Ferreira, *International Trade and the Gravity Model: Recent Evidence in Theoretical and Empirical Analysis*, Text for Discussion no. 02/2021 (Governador Valadares: UFJF Campus GV, Mar. 2021), <https://www.ufjf.br/rpcgv/publicacoes/>

²² Chul Chung, Innwon Park, and Soonchan Park, "Estimating the Impact of Cumulative Rules of Origin on Trade Costs: An Application to Mega-regional FTAs in the Asia-Pacific Region," paper presented at the 9th Spring Meeting of the Japan Society of International Economics, University of Kochi, Japan, June 15, 2019, https://www.jsie.jp/Annual_Meeting/2019s_Univ_Kochi/pdf/B-2.pdf

²³ Kazunobu Hayakawa, "Impact of Diagonal Cumulation Rule on FTA Utilization: Evidence from Bilateral and Multilateral FTAs between Japan and Thailand," IDE Discussion Paper no. 372 (Chiba: Institute of Developing Economies, JETRO, 2012).

²⁴ Doan Ngoc Thang, Le Thanh Ha, Hoang Phuong Dung, and Trinh Quang Long, "On the Relationship between Rules of Origin and Global Value Chains," *The Journal of International Trade & Economic Development* 30, no. 4 (May 2021): 549–573.

²⁵ Paola Conconi, Manuel García-Santana, Laura Puccio, and Roberto Venturini, *From Final Goods to Inputs: The Protectionist Effect of Rules of Origin*, CEPR Discussion Paper No. DP11084 (Jan. 2016), SSRN, <https://ssrn.com/abstract=2726564>

²⁶ Aaditya Mattoo, Devesh Roy, and Arvind Subramanian, *The Africa Growth and Opportunity Act and its Rules of Origin: Generosity Undermined?* SSRN Working Paper (Oct. 2002), <https://ssrn.com/abstract=636271>

²⁷ Augier, Patricia, Michael Gasiorek, and Charles Lai-Tong. «The Impact of Rules of Origin on Trade Flows» *Economic Policy* 20, no. 43 (2005): 568–624. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0327.2005.00146.x>

торгівлю проміжними товарами у текстильному та швейному секторах: обсяг торгівлі між країнами, які не можуть застосовувати кумуляцію, був нижчим на 70–80 %. Це один із найпереконливіших прикладів того, що діагональна кумуляція не є «технічним доповненням», а ключовим елементом формування регіональних виробничих ланцюгів у Європі та Середземномор'ї.

Два нові дослідження Bombarda & Gamberoni (2019)²⁸ та Bombarda, Gamberoni & Iodice (2023)²⁹ пропонують квазіекспериментальний аналіз дії PECS на торгівлю проміжними товарами. Bombarda & Gamberoni (2019) встановлюють, що після дозволу кумуляції країни Центральної та Східної Європи різко збільшили імпорт проміжної продукції від своїх регіональних партнерів. Варто відзначити, що імпорт проміжних товарів з ЄС та з решти світу скоротився, тоді як внутрішньорегіональні поставки між учасниками PECS зросли найбільше. У роботі Bombarda, Gamberoni & Iodice (2023) показано, що коли обмеження RoO зникають повністю (як під час вступу країн ЦСЄ до митного союзу ЄС у 2004 році), компанії швидко повертаються до закупівель із глобально найефективніших джерел. Після усунення RoO імпорт «раніше заборонених» проміжних товарів із третіх країн збільшився значно швидше, ніж імпорт із ЄС.

Серед досліджень, що пояснюють низький рівень використання преференцій у пан-європейській системі, вагомою є стаття Kado, Carrère, de Melo & Tumurchudur (2006)³⁰. Автори розробляють кількісний індекс суворості RoO (R-індекс) і показують, що дотримання правил у Пан-Євро-Мед системі накладає значні неявні витрати (приблизно до 8 % додаткових виробничих витрат), еквівалентні непереференційному тарифу. Саме ці приховані витрати пояснюють низьке використання преференцій: для багатьох товарних груп критерії походження занадто складні та дорогі для виконання.

Ці висновки узгоджуються з Brenton & Manchin (2003)³¹, які вивчають обмежувальний ефект європейських правил походження у рамках преференцій ЄС. Вони демонструють, що складні RoO, особливо вимоги до високої частки місцевої доданої вартості або застосування специфічних виробничих процесів, фактично нівелюють переваги ЗВТ для багатьох країн. У випадку текстилю правило «подвійної трансформації» перешкоджає використанню преференцій країнами, які не можуть

²⁸ Pamela Bombarda and Elisa Gamberoni, *Diagonal Cumulation and Sourcing Decisions*, World Bank Policy Research Working Paper No. 8884 (June 12, 2019), SSRN, <https://ssrn.com/abstract=3430492>.

²⁹ Pamela Bombarda, Elisa Gamberoni, and Irene Iodice, *Rules of Origins Relaxation and Regional Supply Chains: Evidence from Europe*, THEMA Working Paper 2023-13 (CY Cergy-Paris University, ESSEC and CNRS, 2024).

³⁰ Olivier Cadot, Céline Carrère, Jaime de Melo, and Bolormaa Tumurchudur, "Product-Specific Rules of Origin in EU and US Preferential Trading Arrangements: An Assessment," *World Trade Review* 5, no. 2 (July 2006): 199–224.

³¹ Paul Brenton and Miriam Manchin, "Making EU Trade Agreements Work: The Role of Rules of Origin," *The World Economy* 26, no. 5 (May 2003): 755–769.

виконати такі вимоги, що підтверджує аргумент про надмірну суворість пан-європейської системи RoO.

Методологія дослідження Формування вибірки країн та аналіз торговельних режимів

Перелік країн-учасниць Конвенції про пан-євро-середземноморські преференції та їхню взаємну можливість застосування діагональної кумуляції було визначено на основі офіційної матриці діагональної кумуляції Європейської Комісії за редакцією 2025 року.

Для аналізу торговельних режимів України з окремими країнами використовувалися офіційні нормативно-правові матеріали, зокрема документи Верховної Ради України, які містять тексти двосторонніх угод про вільну торгівлю, протоколів походження та відповідних змін до них.

Оцінку торговельних режимів між іншими країнами Конвенції проведено шляхом опрацювання офіційних джерел Європейської Комісії, законодавчих реєстрів Європейського Союзу, матеріалів із офіційного веб-сайту ЄАВТ, а також урядових та парламентських сайтів окремих держав-учасниць.

Дані та методи їх опрацювання

У дослідженні використано дані про експорт та імпорт України за період 2015–2024 років у розрізі країн-партнерів та товарних позицій. Основним джерелом статистики є база UN Comtrade, доступ до якої здійснювався через платформу WITS. Дані оброблялися на рівні шести знаків Гармонізованої системи (HS6) відповідно до редакції 2012 року.

Класифікацію товарів за економічним призначенням виконано шляхом перетворення кодів HS2012 у категорії BEC Rev. 5 з використанням таблиць відповідності, оприлюднених United Nations Statistics Division. У процесі класифікації застосовувалися такі змінні: BEC5 End Use, що визначає основне призначення товару (проміжне, споживче або капітальне), та BEC5 Category, яка деталізує секторні групи.

Оцінка потенціалу ринку та збігу товарних потоків

Для оцінки потенційної сумісності торговельної структури України з країнами-учасницями Конвенції про пан-євро-середземноморські преференції було виконано аналіз збігу ключових товарних потоків. На першому етапі для України та для кожної країни-партнера окремо визначалися товарні позиції HS6, що формують 80% обсягу експорту та 80% імпорту. Після цього оцінювалася частка тих товарних позицій, які входять до ядра українського товарного потоку (80%) і одночасно

належать до основних товарних позицій відповідної країни-партнера. Базою для обчислення виступав виключно український набір ключових товарних позицій, тобто 100% формували саме українські ключові товари, а не сукупність двох країн. Такий підхід забезпечує аналіз, спрямований на українські торговельні інтереси.

Формула розрахунку частки збігу

$$\text{Overlap Share} = \frac{|U \cap P|}{|U|} \times 100\%$$

- U — множина ключових товарних позицій України (80% експорту або імпорту),
- P — множина ключових товарних позицій країни-партнера,
- $|U|$ — кількість товарних позицій у множині (U),
- $|U \cap P|$ — кількість позицій, які одночасно належать і Україні, і партнеру.

Показник частки збігу відображає ступінь структурної відповідності торговельних потоків України та країни-партнера. Високе значення свідчить про те, що ключові товарні групи України присутні також серед основних товарів партнера, тобто існує вищий потенціал для взаємодоповнюваності, поглиблення торгівлі та ефективного використання діагональної кумуляції. Низький рівень збігу, навпаки, вказує на структурну несумісність торгових потоків, що може обмежувати можливості зростання торгівлі навіть за наявності сприятливого тарифного або режимного середовища.

Участь України в Пан-Євро-Мед Конвенції

16 травня 2017 року Спільний комітет Регіональної конвенції про Пан-євро-середземноморські преференційні правила походження (Пан-Євро-Мед Конвенція, ПЄМК) ухвалив рішення офіційно запросити Україну до приєднання³². У жовтні 2017 року Президент України подав до Верховної Ради відповідний законопроект про приєднання до Конвенції³³. Верховна Рада підтримала приєднання 8 листопада 2017 року, ухваливши Закон України № 2187-VIII «Про

³² Ministry of Economy of Ukraine, «Україну запросили приєднатися до Регіональної конвенції Пан-Євро-Мед», May 17, 2017, Ministry of Economy of Ukraine, <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=515f8d4b-4b8a-4c6c-bd53-e34454af6215&title=UkrainuZaprosiliPridnatisiaDoRegionalnoiKonventsiiPanvromed>

³³ Cabinet of Ministers of Ukraine, «Уряд підтримав приєднання України до Регіональної конвенції Пан-Євро-Мед», September 20, 2017, Government Portal, <https://www.kmu.gov.ua/news/250282819>.

приєднання України до Регіональної конвенції...»³⁴, який набрав чинності для України 01 лютого 2018 року³⁵.

Однак сам факт приєднання не означав автоматичного застосування правил Конвенції в торгівлі. Для повноцінного використання механізмів ПЄМК необхідно, щоб між країнами діяли угоди про вільну торгівлю, а також щоб у протоколах про правила походження містилася пряма відсилка до Конвенції. Станом на початок 2018 року, тобто на момент фактичного вступу України до ПЄМК, Україна вже мала чинні ЗВТ із Європейським Союзом, Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ), Чорногорією, Північною Македонією та Молдовою³⁶. Проте для запровадження діагональної кумуляції потрібно було внести зміни до відповідних протоколів про походження.

Угоди про вільну торгівлю з учасниками Пан-Євро-Мед

Станом на після 1 січня 2026 року повноцінна діагональна кумуляція для України зберігається з обмеженим колом партнерів, зокрема з ЄС, Північною Македонією та Молдовою. ЄС та Україна мають оновлений протокол про правила походження в межах Угоди про асоціацію, що передбачає застосування переглянутих правил РКПЄМ, перехідний період у 2025 році та динамічне посилання на Конвенцію. Аналогічна правова конструкція забезпечує збереження діагональної кумуляції з Північною Македонією та Молдовою, де протоколи були оновлені таким чином, щоб автоматично адаптуватися до чинної редакції РКПЄМ.

Водночас низка напрямів, які раніше формально входили до ПЄМ-кумуляційної мережі України, втратили практичну дієздатність після завершення перехідного періоду. Зокрема, можливість діагональної кумуляції з ЄАВТ фактично призупинена у зв'язку з тим, що модернізована редакція УВТ, яка передбачає застосування переглянутих правил РКПЄМ і динамічне посилання, підписана у 2025 році, але досі

³⁴ Verkhovna Rada of Ukraine, *Про приєднання України до Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження* [On the Accession of Ukraine to the Regional Convention on Pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin], Law of Ukraine No. 2187-VIII, adopted 8 November 2017, effective 12 December 2017, accessed April 3, 2025, <https://zakon.rada.gov.ua/go/2187-19>

³⁵ Verkhovna Rada of Ukraine, *Регіональна конвенція про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження* [Regional Convention on Pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin], Convention (International document, 14 Apr. 2011), 984_006-16, current version as of 7 Dec. 2023, accessed 29 Jan. 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_006-16
Ministry of Economy of Ukraine Press Service, «Україна набула членства у Регіональній конвенції Пан-Євро-Мед», 1 Feb. 2018, Ministry of Economy of Ukraine, <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=46cde155-df5e-4d01-9e0f-2b4788f00034&title=UkrainaNabulaChlenstvaURegionalniiKonventsiiPanvrom>

³⁶ Ministry of Economy of Ukraine Press Service, «Україна набула членства у Регіональній конвенції Пан-Євро-Мед», 1 Feb. 2018, Ministry of Economy of Ukraine, <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=46cde155-df5e-4d01-9e0f-2b4788f00034&title=UkrainaNabulaChlenstvaURegionalniiKonventsiiPanvrom>

не ратифікована Україною. Схожа ситуація спостерігається у відносинах з Грузією: правова база для діагональної кумуляції існувала лише в межах редакції РКПЄМ 2012 року. Протокол про правила походження '2020 році не містить положень про перехідні або переглянуті правила.

Окрема ситуація спостерігається у відносинах з Туреччиною. Хоча підписана у 2022 році УВТ між Україною та Туреччиною прямо передбачає застосування правил походження за РК ПЄМ, включно з переглянутою редакцією та динамічним посиланням, відсутність ратифікації угоди Україною означає, що діагональна кумуляція не застосовується.

Окрему категорію становлять партнери, з якими Україна має УВТ, але правила походження не узгоджені з ПЄМ-моделлю. До них належить Чорногорія, де чинний протокол про правила походження є лише частково наближеним до РЕМ Конвенції і не створює правових підстав для діагональної кумуляції.

Угода про вільну торгівлю між Україною та Ізраїлем, що набула чинності у 2021 році, формально посилається на РКПЄМ як джерело правил походження. Водночас перехідні положення угоди прямо обмежують застосування кумуляції двостороннім форматом між сторонами до моменту погодження окремого протоколу.

Торговельно-економічні відносини України з країнами-учасницями Конвенції ПЄМ

Європейський Союз

Торговельний режим України з ЄС

Переговори щодо Угоди про асоціацію, яка мала замінити чинну тоді Угоду про партнерство та співробітництво, тривали з 2007 до 2012 року. Угоду про асоціацію між Україною та ЄС було підписано у два етапи в 2014 році та ратифіковано в тому ж році, а з 1 вересня 2017 року вона набула чинності в повному обсязі³⁷.

³⁷ Ukraine and the European Union. *Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 27 червня 2014 року*, international document 984_a11, Законодавство України (Verkhovna Rada of Ukraine), accessed January 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_a11.

Verkhovna Rada of Ukraine, *Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони*, Law of Ukraine No. 1678-VII, adopted 16 Sept. 2014,

Ключовим елементом торговельного співробітництва є поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка є складовою Угоди про асоціацію. Вона формально запрацювала з січня 2016 року³⁸ і передбачає поетапну лібералізацію торгівлі, зниження тарифів, спрощення митних процедур та регуляторне наближення до норм ЄС. Вона також закладає основу для вільного руху товарів, послуг, капіталів і частково — робочої сили між Україною та ЄС³⁹.

У листопаді 2018 року спільний комітет ЄС-Україна ухвалив Рішення про заміну Протоколу I до Угоди про асоціацію, що визначає правила походження товарів. Рішення гармонізувало відповідні правила з Пан-Євро-Середземноморською Конвенцією (РК ПЄМ) та надало юридичну можливість застосовувати діагональну кумуляцію між Україною та ЄС. Це рішення набуло чинності 1 січня 2019 року, що й стало датою фактичного початку застосування механізму кумуляції⁴⁰.

Водночас ключовим передумовою для цього також було приєднання України до РК ПЄМ. Відповідний закон було ухвалено у 2017 році, а Конвенція набула чинності для України з 1 лютого 2018 року⁴¹.

Законодавство України (Verkhovna Rada of Ukraine), accessed Jan. 29, 2026, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>.

“Угода про асоціацію.” Урядовий портал / Кабінет Міністрів України. Accessed January 29, 2026. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>.

³⁸ European Commission, *EU-Ukraine Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en

³⁹ “Угода про асоціацію.” Урядовий портал / Кабінет Міністрів України. Accessed January 29, 2026. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>.

⁴⁰ Департамент економічного співробітництва з Європейським Союзом та країнами світу. “Участь України у Регіональній Конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження.” Міністерство економіки України, May 2, 2023. <https://me.gov.ua/Documents/Detail/342ec84c-4bc4-4a6c-8cda-b9a258055bef?lang=uk-UA&isSpecial=True&title=UchastUkrainiURegionalniiKonventsiiProPanvroseredzemnomorskiPreferentsiiPravilaPokhodzhennia>.

⁴¹ Verkhovna Rada of Ukraine, *Регіональна конвенція про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження* [Regional Convention on Pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin], Convention (International document, 14 Apr. 2011), 984_006-16, current version as of 7 Dec. 2023, accessed 29 Jan. 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_006-16. Ministry of Economy of Ukraine Press Service, «Україна набула членства у Регіональній конвенції Пан-Євро-Мед», 1 Feb. 2018, Ministry of Economy of Ukraine, <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=46cde155-df5e-4d01-9e0f-2b4788f00034&title=UkrainaNabulaChlenstvaURegionalniiKonventsiiPanvrom>.

Verkhovna Rada of Ukraine, *Про приєднання України до Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження*, Law of Ukraine No. 2187-VIII, adopted 8 Nov. 2017, entered into force 12 Dec. 2017, *Законодавство України* (Verkhovna Rada of Ukraine), accessed Jan. 29, 2026, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2187-19>.

У листопаді 2023 року було прийнято Рішення про заміну Протоколу I до Угоди на новий, який набув чинності з 1 грудня 2023 року⁴². Новий Протокол передбачає впровадження альтернативних (оновлених) правил походження товарів згідно з переглянutoю РК ПЄМ. Крім того, нова редакція Протоколу включає динамічне посилання на Конвенцію, що означає автоматичне врахування майбутніх змін у правилах походження без потреби в окремому оновленні Угоди⁴³.

Від жовтня 2025 року запроваджено оновлену ПВЗВТ, що доповнює діючу Угоду⁴⁴. Вона формалізує зобов'язання сторін щодо подальшої лібералізації торгівлі, але також містить низку обмежень. Зокрема, обсяги українського аграрного експорту зменшено порівняно з режимом автономних торговельних преференцій (АТМ). Також впроваджено нові механізми захисту, зокрема захисні застереження (safeguard clauses). У цьому контексті нова ПВЗВТ зберігає дію правового механізму кумуляції походження в межах РК ПЄМ⁴⁵.

Мережа ЗВТ Європейського Союзу в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Митний союз між Туреччиною та ЄС, створений Рішенням Ради асоціації №1/95 у 1995 році, є центральною правовою основою торговельного режиму Туреччини у відносинах з Європейським Союзом та третіми країнами⁴⁶. Він передбачає повне скасування мит і кількісних обмежень у взаємній торгівлі промисловими товарами, запровадження єдиного Спільного митного тарифу ЄС для імпорту з третіх країн та повне узгодження Туреччиною своєї торговельної політики зі Спільною торговельною політикою ЄС. У межах Союзу Туреччина відкрила власний ринок для імпорту з ЄС і третіх країн на умовах ЄС, отримавши натомість необмежений доступ до ринку Євросоюзу для своїх промислових товарів. Водночас Туреччина зобов'язалася приєднуватися до преференційних торговельних режимів ЄС та гармонізувати регуляторні стандарти та технічне законодавство з *acquis* ЄС.

У торгівлі промисловими товарами правила походження фактично не застосовуються, оскільки товари «у вільному обігу», вироблені в ЄС або Туреччині

⁴² *Official Journal of the European Union*. L 401, 9 February 2024. Publications Office of the European Union.

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202400401.

⁴³ Protocol I should therefore be replaced by a new protocol that provides for an alternative set of rules of origin. Furthermore, the new protocol should include a dynamic reference to the Convention, so as to refer always to the latest version of the Convention in force,

⁴⁴ European Commission, "Upgraded EU-Ukraine Trade Agreement Enters into Force," *Press Release*, Brussels, October 29, 2025, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_2543.

⁴⁵ European Commission, *EU-Ukraine Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en

⁴⁶ Republic of Turkey Ministry of Trade, *Turkey and the EU*, Republic of Turkey Ministry of Trade, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/turkiye-and-eu/turkiye-and-the-eu>.

чи вже оформлені в одній із сторін, можуть вільно переміщуватися в межах Союзу. Відповідно, узгодження торговельної політики в межах Митного союзу забезпечило застосування діагональної кумуляції за Пан-Євро-Середземноморською конвенцією. Виняток становлять вугілля і сталь (підпадають під окрему Угоду з ЄОВС) та сільськогосподарська продукція, для яких діють двосторонні та діагональні механізми кумуляції.

Митний союз не охоплює більшість сільськогосподарських товарів, послуги, державні закупівлі чи інвестиції; для них діють окремі преференційні домовленості, що зберігають необхідність застосування правил походження. Попри дискусії 2016 року щодо модернізації Митного союзу, його положення залишаються чинними без перегляду⁴⁷.

Процес стабілізації та асоціації (SAP) ЄС для євроінтеграції Західних Балкан ґрунтується на Угодах про стабілізацію та асоціацію (SAA), які поєднують політичні та економічні реформи з поетапною інтеграцією до внутрішнього ринку ЄС. У 2000–2010-х роках ЄС уклав такі угоди: з Північною Македонією (підписано 2001 року, чинна з 2004), з Албанією (підписано 2006, чинна з 2009), з Боснією і Герцеговиною (підписано 2008, чинна з 2015), із Сербією (підписано 2008, чинна з 2013), з Чорногорією (підписано 2007, чинна з 2010), а також з Косово (підписано 2015, чинна з 2016). До моменту повного набуття чинності цих угод діяли тимчасові проміжні угоди про торгівлю між ЄС та кожною країною Західних Балкан, які фактично створювали двосторонню зону вільної торгівлі зі скасуванням більшості мит на промислові та аграрні товари. І Проміжні угоди, і SAA містили правила походження на основі Пан-Євро-Мед Конвенції, що забезпечило можливість застосування діагональної кумуляції у торгівлі з ЄС. На додачу, на відміну від класичних угод про вільну торгівлю, SAA включають правове наближення до *acquis* ЄС, інституційну співпрацю, вимоги щодо верховенства права та перспективу членства

Барселонський процес (Euro-Mediterranean Partnership, EMP) був започаткований у 1995 році Барселонською декларацією як багатостороння політико-економічна рамка співпраці між ЄС та країнами Південного і Східного Середземномор'я. Його торговельний компонент був спрямований на поетапне формування євро-середземноморської зони вільної торгівлі шляхом мережі двосторонніх угод про вільну торгівлю між ЄС та Алжиром, Марокко, Тунісом, Єгиптом, Йорданією,

⁴⁷ Branislav Stanicek, *EU-Turkey Customs Union: Modernisation or Suspension?* (European Parliamentary Research Service, December 2020), PE 659.411, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659411/EPRS_BRI%282020%29659411_EN.pdf.

European Commission, *EU–Türkiye Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/turkiye_en.

Ліваном, Сирією та Палестинською автономією, а також оновлення існуючої угоди з Ізраїлем та митного союзу з Туреччиною⁴⁸.

Угода про асоціацію між ЄС та Алжиром була підписана у 2002 році та набула чинності у 2005 році, створивши зону вільної торгівлі з преференційним доступом алжирського експорту до ринку ЄС. Алжир приєднався до Регіональної конвенції ПЄМ у 2017 році⁴⁹ (згідно з матрицею Єврокомісії 2025 року, діагональна кумуляція застосовується з 2007 року).

Угода про асоціацію між ЄС та Єгиптом діє з 2004 року, створюючи зону вільної торгівлі зі скасуванням тарифів на промислову продукцію. Додаткова угода 2010 року дозволила лібералізацію торгівлі аграрними й рибними товарами. Переговори щодо ПВЗВТ, розпочаті у 2013 році, наразі призупинено. Єгипет приєднався до Регіональної конвенції ПЄМ у 2013 році⁵⁰ (згідно з матрицею Єврокомісії 2025 року, діагональна кумуляція застосовується з 2016 року).

Правовою основою торговельних відносин ЄС та Ізраїлю є Угода про асоціацію, підписана у 1996 році⁵¹ і та чинна з червня 2000 року⁵². Угода забезпечує інституційні рамки політичного діалогу й економічної співпраці та включає поступову лібералізацію торгівлі. Згідно з матрицею Єврокомісії 2025 року, діагональна кумуляція застосовується з 2006 року. Від 2010 року діє розширення доступу для сільськогосподарської продукції, а у 2012 році уклали АСAA у сфері фармацевтики⁵³. Ізраїль підписав і ратифікував Регіональну конвенцію ПЄМ у жовтні 2013 року (згідно з матрицею Єврокомісії 2025 року, діагональна кумуляція застосовується з

⁴⁸ European Commission. *Barcelona Process: Union for the Mediterranean*. EUR-Lex Summary of EU Legislation. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/barcelona-process-union-for-the-mediterranean.html>.

European Union. *Factsheet: The Euro-Mediterranean Partnership (EMP) – The Barcelona Process*. February 2005.

https://www.economy.gov.lb/public/uploads/files/5957_3250_6640.pdf.

⁴⁹ European Commission, *EU–Algeria Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026,

https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/algeria_en

⁵⁰ European Commission, *EU–Egypt Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026,

https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/egypt_en

⁵¹ Cirlig, Carmen-Cristina. *Review of the EU-Israel Association Agreement*. European Parliamentary Research Service (EPRS), At a Glance Briefing, 4 June 2025.

<https://epthinktank.eu/2025/06/12/review-of-the-eu-israel-association-agreement/>.

⁵² European Commission. *EU-Israel Association Agreement*. Access2Markets, Directorate-General for Trade.

<https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-israel-association-agreement>.

⁵³ European Commission, *EU–Israel Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026,

https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/israel_en

2006 року). У 2025 році ЄС розпочав перегляд статті 2 Угоди про асоціацію щодо прав людини, що теоретично може відкрити шлях до призупинення угоди⁵⁴, однак станом на вересень 2025 року достатньої підтримки для такого рішення немає⁵⁵.

Угода про асоціацію між ЄС та Йорданією була підписана у 1997 році та набула чинності у травні 2002 року, створивши двосторонню зону вільної торгівлі з повною лібералізацією промислової продукції. Доповнення до угоди 2006 року суттєво відкрило ринок для аграрних товарів. У 2016 році ЄС та Йорданія домовилися про спрощення правил походження для йорданського експорту (поза рамками ПЄМК). Йорданія підписала та ратифікувала Регіональну конвенцію про пан-євро-середземноморські правила походження у 2013 році⁵⁶ (згідно з матрицею Єврокомісії 2025 року, діагональна кумуляція застосовується з 2021 року).

Ліван підписав Угоду про асоціацію з ЄС у червні 2002 року, і вона набула чинності у квітні 2006 року, відкривши ліванським промисловим і більшості аграрних товарів вільний доступ на ринок ЄС. Ліван підписав договір про приєднання до РК ПЄМ 2014 року, однак його внутрішній процес ратифікації досі триває⁵⁷.

Марокко та ЄС створили зону вільної торгівлі в межах Угоди про асоціацію, підписаної у 1996 році та чинної від 2000 року. У 2012 році набрала чинності додаткова угода про лібералізацію торгівлі сільськогосподарською та рибною продукцією. Марокко приєдналося до Регіональної конвенції 2012 року, через гармонізацію правил походження за РК ПЄМ⁵⁸ (згідно з матрицею Єврокомісії 2025 року, діагональна кумуляція застосовується з 2005 року).

Торговельні відносини ЄС і Палестини регулюються Тимчасовою угодою про асоціацію 1997 року, яка забезпечує безмитний доступ палестинської промислової продукції до ринку ЄС та поетапне скасування тарифів на імпорту ЄС до Палестини

⁵⁴ Cirlig, Carmen-Cristina. *Review of the EU-Israel Association Agreement*. European Parliamentary Research Service (EPRS), At a Glance Briefing, 4 June 2025.

<https://epthinktank.eu/2025/06/12/review-of-the-eu-israel-association-agreement/>.

⁵⁵ Reuters. "EU Commission Proposes Suspending Free-Trade Arrangements on Israeli Goods." *Reuters*, September 17, 2025. <https://www.reuters.com/world/middle-east/eu-commission-proposes-suspending-free-trade-arrangements-israeli-goods-2025-09-17/>.

⁵⁶ European Commission, *EU–Jordan Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/jordan_en

⁵⁷ European Commission, *EU–Lebanon Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/lebanon_en

⁵⁸ European Commission, *EU–Morocco Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/morocco_en

протягом п'яти років⁵⁹. Додаткова угода щодо подальшої лібералізації торгівлі сільськогосподарськими, переробленими аграрними та рибними товарами діє з 2012 року (подовжена у 2021 році ще на 10 років). Палестина приєдналася до Регіональної конвенції ПЄМ 2014 року⁶⁰ (згідно з матрицею Єврокомісії 2025 року, діагональна кумуляція застосовується з 2016 року). Водночас товари, виготовлені в ізраїльських поселеннях на окупованих палестинських територіях, не мають права на преференційний режим.

Торговельні відносини регулювалися Угодою про співробітництво 1977 року, тоді як Угода про асоціацію, парафована у грудні 2008 року, так і не була підписана через ситуацію з правами людини. До 2011 року ЄС був одним із головних торговельних партнерів Сирії, а двосторонній обіг у 2010 році перевищив 7 млрд євро. Після початку репресій проти мирних протестів у 2011 році ЄС запровадив широкі обмежувальні заходи: нафтове ембарго, торговельні обмеження та замороження активів, при цьому торгівля харчами, ліками та медичним обладнанням була звільнена від санкцій. Після розпаду режиму Асада 2024 року ЄС почав поетапно знімати економічні санкції, спершу. Угод про вільну торгівлю, які би містили посилання на правила походження РК ПЄМ, або ж переговорів щодо їх укладення між ЄС та Сирією станом на 2025 рік не існує⁶¹.

Угода про асоціацію між ЄС та Тунісом була підписана в липні 1995 року й набула чинності 1998 року, створивши зону вільної торгівлі, у межах якої промислова продукція торгується без тарифів. Для сільськогосподарських, агропродовольчих і рибних товарів сторони запровадили поступову лібералізацію ринків на окремі позиції. Туніс приєднався до Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські правила походження 2015 року⁶² (згідно з матрицею Єврокомісії 2025 року, діагональна кумуляція застосовується з 2006 року).

⁵⁹ Через складну економічну ситуацію та обмеження на пересування та доступ до Палестини*, торгівля з ЄС дуже обмежена.

⁶⁰ European Commission, *EU–Palestine Trade Relations*, *EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/palestine_en

⁶¹ European Commission, *EU–Syria Trade Relations*, *EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/syria_en

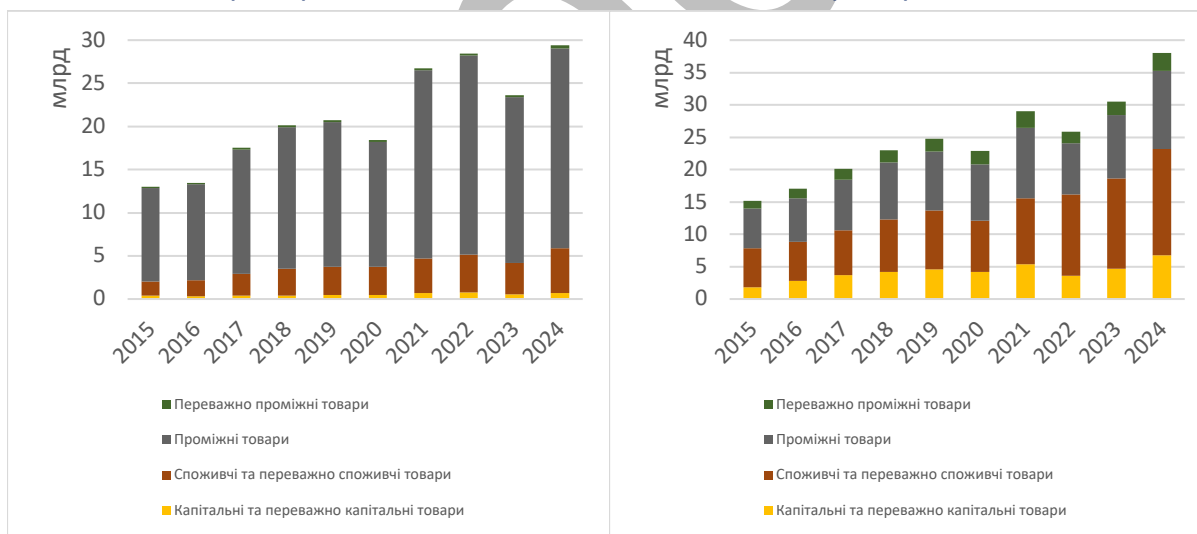
⁶² European Commission, *EU–Tunisia Trade Relations*, *EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/tunisia_en

Двостороння торгівля України та ЄС: динаміка і товарна структура

Європейський Союз є ключовим торговим партнером України, а торгівля України з ЄС у 2015–2024 роках демонструє стійку висхідну динаміку. Експорт подвоївся за останні десять років і досягнув майже 30 млрд у 2024 році, а частка ЄС в експорті зросла з 34–37% у 2015–2016 роках до понад 60% у 2023–2024 роках. Впродовж усього періоду ключову роль відіграють проміжні товари, що відображає глибоку інтеграцію України у виробничі ланцюги ЄС. Імпорт з ЄС має більший абсолютний масштаб і зростає більш рівномірно, досягаючи майже 40 млрд у 2024 році. Частка ЄС у загальному імпорті України зросла з близько 41–44% у 2015–2020 роках до понад 52% у 2024 році. Імпорт характеризується чітким домінуванням та систематичним зростанням споживчих товарів у структурі. Водночас проміжні товари стабільно формують значну частину імпорту, що підкреслює залежність України від європейських промислових компонентів і матеріалів. Капітальні товари, хоча й не є домінантними, демонструють поступове зростання після 2021 року, що може свідчити про відновлення інвестиційного імпорту.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Європейським Союзом за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до ЄС Імпорт України з ЄС

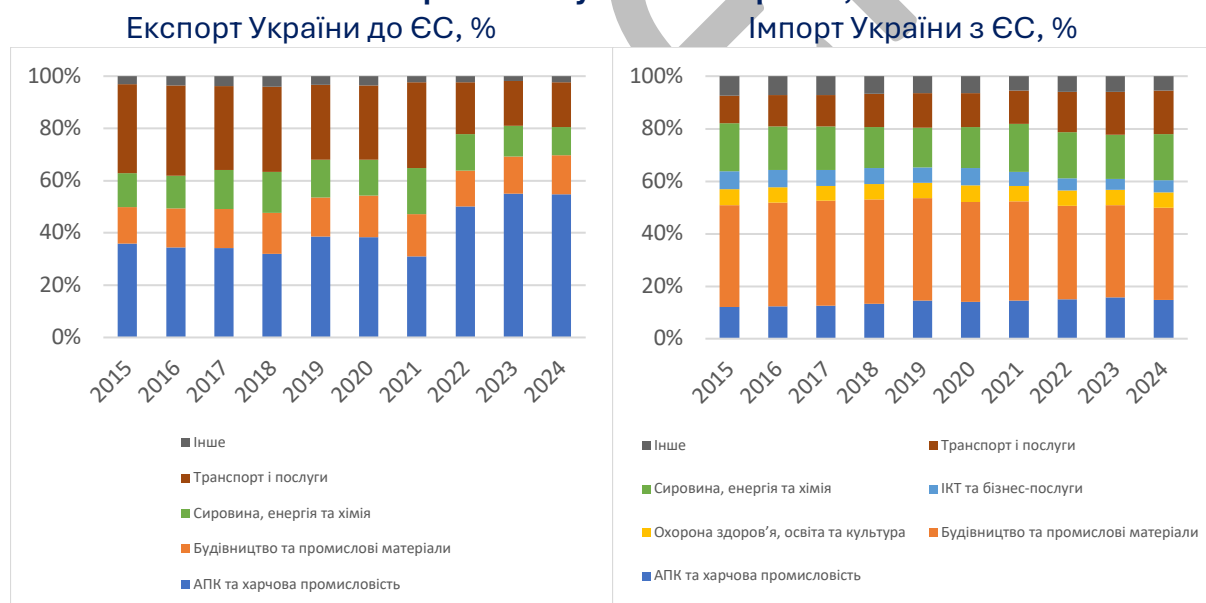
Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Структура торгівлі проміжними товарами з ЄС за Broad Economic Category демонструє високий рівень структурної стабільності. В експорті України ключову роль відіграють агропромисловий комплекс та харчова промисловість (із стабільним зростанням від 5 до 12 млрд дол США), а також транспорт і пов'язані послуги (~3-4 млрд дол США щороку), які разом формують понад 70% проміжного експорту та забезпечують його різке зростання у 2022–2024 роках. Водночас видобувна та паливно-хімічна промисловості, а також будівничі та промислові

матеріали залишаються важливими, але більш волатильними, що відображає чутливість до цінових і логістичних шоків. Частка ЄС в експорті проміжних товарів зросла з 34% у 2015 році до понад 60% у 2024 році.

Частка ЄС в імпорті проміжних товарів показує помірне зростання з 40% до 47% за досліджуваний період. Імпорт проміжних товарів з ЄС має більш диверсифіковану структуру, з домінуванням будівничих та промислових матеріалів, які стабільно формують найбільшу категорію і перевищують 4,2 млрд у 2024 році. Значну і зростаючу роль також відіграють видобувна та паливно-хімічна промисловість, а також транспортні засоби та обладнання, що підкреслює залежність України від європейських проміжних компонентів і технологій в останні роки. Категорії АПК та харчової промисловості в імпорті зростають швидше за середні темпи (~250% приросту за 10 років), що може вказувати на поглиблення внутрішньогалузевої торгівлі. Загалом структура за ВЕС підтверджує, що у торгівлі з ЄС проміжні товари є ключовим каналом інтеграції України, але з асиметрією на користь імпорту з вищою технологічною насиченістю.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Європейським Союзом за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

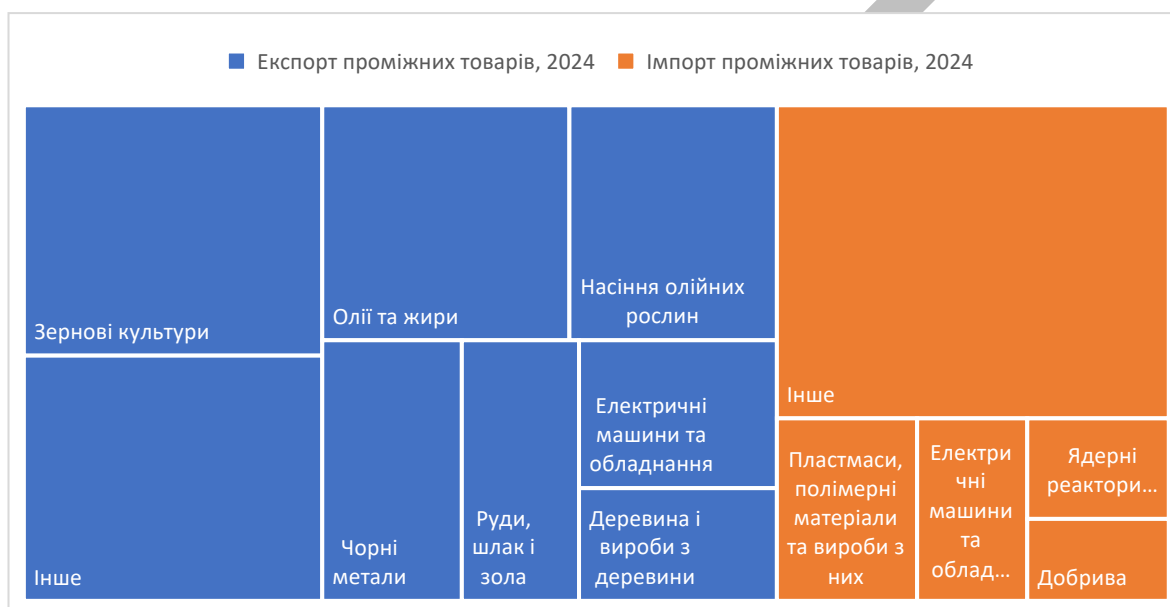

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до ВЕС Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Структура торгівлі проміжними товарами з ЄС у 2024 році за групами HS (2-digit) чітко відображає сировинно-аграрну спеціалізацію українського експорту та технологічно насичений профіль імпорту. В експорті домінують зернові культури (понад 4,6 млрд дол США), олії та жири (~3,6 млрд дол США) і насіння олійних рослин (понад 3 млрд дол США). Важливу, але вторинну роль відіграють чорні метали, руди та електричні машини й обладнання, що свідчить про обмежену присутність у промислових сегментах з вищою доданою вартістю. Імпорт проміжних товарів, навпаки, концентрується на промислових і технологічних групах, зокрема

пластмасах і полімерних матеріалах (~1,6 млрд дол США), електричному обладнанні (~1,25 млрд дол США) та машинобудівній продукції, включно з реакторами й котлами. Значні обсяги імпорту добрив додатково підкреслюють залежність України від європейських виробничих ресурсів. Загалом структура HS-груп підтверджує асиметричну модель торгівлі з ЄС, де експорт проміжних товарів залишається переважно ресурсним, тоді як імпорт забезпечує доступ до ключових промислових компонентів.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Європейським Союзом за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Для Європейського Союзу проміжні товари є структурним ядром зовнішньої торгівлі: їхня частка стабільно становить близько 42% в експорті та 45% в імпорті протягом усього аналізованого періоду. В абсолютних масштабах це надзвичайно великий ринок: у 2024 році імпорт проміжних товарів ЄС перевищував приблизно 3,1 трлн дол. США, тоді як експорт становив близько 2,9 трлн дол. США, що відображає глибоку інтеграцію ЄС у глобальні виробничі ланцюги. За останні десять років ці потоки демонстрували помірне, але стале зростання, із середньорічними темпами близько 3,5% для експорту та 4% для імпорту, що в абсолютному вимірі означає приріст майже на 1 трлн дол. США.

У порівнянні з Україною масштаби європейського ринку є порядків більшими: експорт ЄС проміжних товарів перевищує імпорт України орієнтовно у 100 разів, а співвідношення імпорту ЄС до експорту України коливалося від ~100:1 у

«нормальні» роки до піку близько 175:1 у 2022 році, після чого стабілізувалося на рівні ~130:1 у 2024 році. Це підкреслює не лише асиметрію масштабів, а й те, що навіть незначні відносні зміни в торгівлі ЄС можуть створювати відчутні можливості або ризики для українських експортерів проміжної продукції.

Агрегований аналіз торгівлі з Європейським Союзом як сукупністю 27 країн свідчить не лише про масштаб ринку, але й про високий ступінь структурної сумісності торговельних потоків. Орієнтовно близько 70% ключових позицій українського експорту проміжних товарів збігаються з номенклатурою імпорту ЄС, що вказує на значний нереалізований експортний потенціал. До таких позицій належать насамперед зернові та олійні культури (пшениця, кукурудза, соя, ріпак), продукти їх переробки (олії, макуха), руди та концентрати заліза, кам'яне вугілля та продукти його переробки, мінеральні хімічні добрива, лісоматеріали, феросплави, напівфабрикати та прокат із заліза і сталі, труби з чорних металів, а також окремі категорії машинобудівної продукції, зокрема двигуни та компоненти транспортного обладнання.

У зворотному напрямку спостерігається подібна картина: приблизно 75% ключових позицій імпорту проміжних товарів України збігаються з експортною спеціалізацією ЄС, що підтверджує глибоку комплементарність виробничих структур. Серед таких товарів насіння і плоди для сівби, корми та компоненти для годівлі тварин, руди і концентрати, кокс, фармацевтичні та хімічні продукти, мінеральні добрива, фарби, лаки, суміші запашних речовин, мийні засоби, а також окремі категорії промислових матеріалів. Загалом такий двосторонній збіг структур торгівлі дозволяє розглядати ринок ЄС не лише як напрям збуту чи джерело постачання, а як природний простір для розширення виробничої кооперації та інтеграції України в європейські ланцюги доданої вартості, за умови повноцінного функціонування торговельного режиму та правил походження.

Європейська асоціація вільної торгівлі

Торговельний режим України з ЄАВТ

Угода про вільну торгівлю між Україною та державами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) була підписана у 2010 році та набула чинності в червні 2012 року⁶³. Хоча початковий текст Угоди не містив повноцінного посилання на Регіональну конвенцію про пан-євро-середземноморські преференційні правила

⁶³ Ukraine and the Government of Georgia, *Протокол про внесення змін до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Кабінетом Міністрів Республіки Грузія про вільну торгівлю від 9 січня 1995 року*, Protocol to Treaty No. 998_456, adopted 24 June 2010, *Законодавство України* (Verkhovna Rada of Ukraine), accessed Jan. 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_456/ed20100624#Text. European Free Trade Association. *Ukraine – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/ukraine>

походження (РК ПЄМ), правила походження та методи адміністративного співробітництва, закладені в Угоді 2010 року, вже частково відповідали положенням Конвенції. Це дозволило застосовувати діагональну кумуляцію для окремих товарів з моменту набрання чинності Угодою⁶⁴.

Паралельно з основною Угодою у 2010 році Україна уклала низку двосторонніх угод із кожною державою ЄАВТ щодо торгівлі сільськогосподарською продукцією. Вони також набрали чинності у 2012 році⁶⁵.

У 2023 році було розпочато переговори щодо оновлення Угоди про вільну торгівлю. Модернізовану версію Угоди підписано 8 квітня 2025 року в Києві. Вона набуде чинності після завершення ратифікаційних процедур усіма сторонами⁶⁶. Оновлена Угода передбачає впровадження альтернативних (оновлених) правил походження товарів відповідно до реформованої РК ПЄМ⁶⁷. Крім того, на підставі окремого рішення Спільного комітету, було запроваджено динамічне посилення на Конвенцію⁶⁸. Це забезпечує автоматичне врахування майбутніх змін до РК ПЄМ без необхідності окремого перегляду положень Угоди.

⁶⁴ Департамент економічного співробітництва з Європейським Союзом та країнами світу. “Участь України у Регіональній Конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження.” Міністерство економіки України, May 2, 2023. <https://me.gov.ua/Documents/Detail/342ec84c-4bc4-4a6c-8cda-b9a258055bef?lang=uk-UA&isSpecial=True&title=UchastUkrainiURegionalniiKonventsiiProPanvroseredzemnomorskiPreferentsiiPravilaPokhodzhennia>.

European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

⁶⁵ European Free Trade Association. *Agreement on Agriculture Between Iceland and Ukraine*, June 24, 2010. <https://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/free-trade-relations/ukraine/agricultural-agreements/Iceland%20-%20Ukraine%20-%20Agreement%20on%20Agriculture.pdf>.

European Free Trade Association. *Agreement on Agriculture Between the Kingdom of Norway and Ukraine*, June 24, 2010. <https://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/free-trade-relations/ukraine/agricultural-agreements/Norway%20-%20Ukraine%20-%20Agreement%20on%20Agriculture.pdf>.

European Free Trade Association. *Agreement on Agriculture Between the Swiss Confederation and Ukraine*, June 24, 2010. <https://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/free-trade-relations/ukraine/agricultural-agreements/Switzerland%20-%20Ukraine%20-%20Agreement%20on%20Agriculture.pdf>.

⁶⁶ European Free Trade Association. *Ukraine – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/ukraine>

⁶⁷ European Free Trade Association (EFTA), *EFTA–Ukraine Chapter by Chapter Fact Sheet*, 2 December 2024, <https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2024-12/EFTA-ukraine%20Chapter%20by%20Chapter%20Factsheet.pdf>

⁶⁸ Ukraine–EFTA Joint Committee, *Decision No. 1 of 2025 Amending the Protocol on Rules of Origin Referred to in Article 2.2 of the Free Trade Agreement Between Ukraine and the EFTA States*, <https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2025-04/EFTA-Ukraine%20-%20Joint%20Committee%20Decision%20incorporating%20PEM%20Convention.pdf>.

Зміни до трьох двосторонніх угод щодо сільськогосподарської продукції також були погоджені того ж дня, 8 квітня 2025 року. Вони набудуть чинності після завершення відповідних національних процедур, але не пізніше дати набрання чинності основного рішення Спільного комітету про оновлення правил походження⁶⁹.

Мережа ЗВТ Європейської асоціації вільної торгівлі в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Держави ЄАВТ підписали Угоду про вільну торгівлю з **Ізраїлем** у 1992 році, вона набула чинності у 1993 році. Модернізовані сільськогосподарські угоди були підписані у 2018 році та діють з 2021 року. Угода скасувала мита на промислові товари й рибу продукцію⁷⁰. У 2005 році було підписано Поправку № 2/2005 до Протоколу В, яка гармонізувала правила походження в Угоді про вільну торгівлю з вимогами Пан-Євро-Мед Конвенції. З моменту набуття чинності цієї поправки (2005 р.) між сторонами стала можливою діагональна кумуляція⁷¹.

Держави ЄАВТ підписали Угоду про вільну торгівлю з **Йорданією** 2001 року, вона набула чинності 2002 року. Угода лібералізує торгівлю промисловими товарами, рибою, морепродуктами та обробленою агропродукцією, доповнену двосторонніми сільськогосподарськими домовленостями⁷². Поправка до

Article 1. For the purpose of implementing the Agreement, Appendix I and the relevant provisions of Appendix II to the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin (the Convention), as it may be subsequently amended, shall apply and are hereby incorporated into and made part of the Agreement, mutatis mutandis.

⁶⁹ European Free Trade Association (EFTA). *Amendment Agreement to the Agreement on Agriculture Between Iceland and Ukraine*, April 8, 2025. <https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2025-04/Iceland-Ukraine%20-%20amendment%20to%20the%20agriculture%20agreement%20to%20implement%20PEM%20Convention.pdf>.

European Free Trade Association (EFTA). *Amendment Agreement to the Agreement on Agriculture Between the Kingdom of Norway and Ukraine*, April 8, 2025. <https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2025-04/Norway-Ukraine%20-%20amendment%20to%20the%20agriculture%20agreement%20to%20implement%20PEM%20Convention.pdf>.

European Free Trade Association (EFTA). *Amendment Agreement to the Agreement on Agriculture Between the Swiss Confederation and Ukraine*, April 8, 2025. <https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2025-04/Switzerland-Ukraine%20-%20amendment%20to%20the%20agriculture%20agreement%20to%20implement%20PEM%20Convention.pdf>.

⁷⁰ European Free Trade Association. *Israel – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/israel>

⁷¹ Joint EFTA–Israel Committee, *Decision No. 2 of 2005 Amending Protocol B to the EFTA–Israel Free Trade Agreement*, June 15, 2005, <https://www.efta.int/sites/default/files/media/documents/legal-texts/free-trade-relations/israel/Joint%20Committee%20Decisions/All%20Joint%20Committee%20Decisions/IL-202-2005.pdf>

⁷² European Free Trade Association. *Jordan – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/jordan>

Протоколу В № 1/2006 гармонізувала правила походження Угоди ЄАВТ–Йорданія зі стандартами Пан-Євро-Середземноморської конвенції та набула чинності у 2006 році, відкривши можливість застосування діагональної кумуляції з того ж року. Зміни передбачили перехід на РЕМ-сумісні правила походження й оновлення процедур митного контролю та адміністративної співпраці відповідно до панєвросередземноморської моделі⁷³. Поправка до Протоколу В, підписана у 2015 році (ще не набрала чинності), передбачає перехід до на переглянуті, більш гнучкі правила походження РЕМ та встановлює динамічне застосування всіх майбутніх змін Конвенції РЕМ у двосторонній торгівлі⁷⁴.

Угода про вільну торгівлю між ЄАВТ і **Ліваном** була підписана у 2004 році та набула чинності 2007 року, забезпечивши поступову лібералізацію торгівлі промисловими товарами, рибою та морепродуктами, а також окремими видами сільськогосподарської продукції через двосторонні додаткові угоди. Угодою передбачено гармонізування правил походження згідно з ПЄМК, що дозволяє включно з правилами спеціального переліку, митною гармонізацією та адміністративною співпрацею. Це забезпечило можливість використання діагональної кумуляції з партнерами ПЄМК від 2007 року⁷⁵.

Угода про вільну торгівлю між ЄАВТ і **Марокко** була підписана 1997 року та набула чинності 1999 року⁷⁶. У 2004 році Сторони ухвалили поправку до Протоколу В, яка гармонізувала правила походження з Пан-Євро-Середземноморською моделлю; поправка застосовується з 2005 року. Перехід на стандарти РЕМ забезпечив можливість діагональної кумуляції з цього ж року, а також привів до узгодження митних процедур та посилення адміністративної співпраці відповідно до євро-середземноморської системи правил⁷⁷. УВТ лібералізує торгівлю промисловими товарами, переробленою агропродукцією та рибою (мита ЄАВТ скасовані одразу,

⁷³ Joint EFTA–Jordan Committee, *Decision No. 1 of 2006 Amending Protocol B to the EFTA–Jordan Free Trade Agreement*, August 16, 2006, <https://www.efta.int/sites/default/files/media/documents/legal-texts/free-trade-relations/Jordan/Joint%20Committee%20Decisions/All%20Joint%20Committee%20Decisions/Decision%20No%201-06%20-%20Amendments%20to%20Protocol%20B.pdf>

⁷⁴ EFTA–Jordan Joint Committee. *Decision No. 1 of 2025 Amending Protocol B to the Free Trade Agreement Between the EFTA States and the Hashemite Kingdom of Jordan to Incorporate the Revised PEM Convention*. June 10, 2025. <https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2025-06/EFTA-Jordan%20%E2%80%93%20Joint%20Committee%20Decision%20No%201%20of%202025%20incorporating%20Revised%20PEM%20Convention.pdf>

⁷⁵ European Free Trade Association. *Lebanon – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/lebanon>

⁷⁶ European Free Trade Association. *Morocco – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/morocco>

⁷⁷ Joint EFTA–Morocco Committee. *Decision No. 7 of 2004 Amending Protocol B to the EFTA–Morocco Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/sites/default/files/media/documents/legal-texts/free-trade-relations/morocco/Joint%20Committee%20Decisions/EN/All%20Joint%20Committee%20Decisions/Decision%20No%207-04%20-%20Amendments%20to%20Protocol%20B.pdf>

Марокко — поступово до 2011 року) та охоплює ключові регуляторні дисципліни й гнучкі захисні механізми.

Держави ЄАВТ підписали Тимчасову угоду з **Палестинською** адміністрацією 1998 року, угода набула 1999 року⁷⁸. Угода створює зону вільної торгівлі для промислових товарів та доповнюється двосторонніми аграрними домовленостями, включаючи базові регуляторні положення щодо конкуренції, ІВ та держпідтримки. Поправка до Протоколу В, що були підписані 2010 року на набули чинності 2016 року, гармонізувала правила походження Угоди ЄАВТ–Палестина зі стандартами Пан-Євро-Середземноморської конвенції, відкривши можливість застосування діагональної кумуляції з того ж року⁷⁹. Зміни передбачили перехід на РЕМ-сумісні правила походження й оновлення процедур митного контролю та адміністративної співпраці відповідно до панєвросередземноморської моделі.

Держави ЄАВТ підписали Угоду про вільну торгівлю з **Тунісом** 2004 року, угода набула чинності 2005 року для Швейцарії, Ліхтенштейну та Норвегії, а також 2006 року для Ісландії. Угода створює зону вільної торгівлі для промислових, рибних і перероблених аграрних товарів (із додатковими двосторонніми аграрними домовленостями), передбачає поступову лібералізацію торгівлі згідно зі ст. XXIV ГАТТ та включає ключові регуляторні положення щодо конкуренції, ІВ, послуг, інвестицій тощо. Угодою передбачено гармонізування правил походження згідно з ПЄМК, що дозволяє включно з правилами спеціального переліку, митною гармонізацією та адміністративною співпрацею. Це забезпечило можливість використання діагональної кумуляції з партнерами ПЄМК від 2005 року⁸⁰.

У 2009 році **Албанія** та держави ЄАВТ підписали Угоду про вільну торгівлю, яка набрала чинності у 2010 році для Албанії, Ліхтенштейну та Швейцарії та у 2011 році для Норвегії та Ісландії⁸¹. Правила походження Протоколу В від початку були гармонізовані з Пан-Євро-Мед Конвенцією, що забезпечило можливість кумуляції з моменту набуття чинності Угоди (згідно з матрицею Єврокомісії 2025 року, діагональна кумуляція застосовується з 2015 року). У 2013 році було ухвалено рішення щодо змін в інституційній та правовій структурі Угоди (чинне з 2015 року), яке не вплинуло на торговельний режим⁸². У 2021 році прийнято, а з 2022 року

⁷⁸ European Free Trade Association. *Palestinian Authority – Free Trade Agreement*.

<https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/palestinian-authority>

⁷⁹ Joint EFTA–Palestinian Authority Committee. *Decision No. 1 of 2010 Amending Protocol B to the Interim Agreement Between the EFTA States and the PLO for the Benefit of the Palestinian Authority*. September 15, 2010. <https://www.efta.int/sites/default/files/media/documents/legal-texts/free-trade-relations/palestinian-authority/jcdis/235214ADD8C24AAAFAC9E4B3BEA2F48C6.pdf>

⁸⁰ European Free Trade Association. *Tunisia – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/tunisia>

⁸¹ European Free Trade Association. *Albania – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/albania>

⁸² EFTA–Albania Joint Committee, *Decision No. 1 of 2013 Establishing the Rules of Procedure of the EFTA–Albania Joint Committee*, adopted February 5, 2013,

застосовується рішення про перехід на модернізовані переглянуті правила походження РЕМ, що запроваджують значно гнучкіший та розширений режим кумуляції⁸³.

У 2013 році **Боснія і Герцеговина** підписала Всеосяжну угоду про вільну торгівлю з країнами ЄАВТ, яка набула чинності у 2015 році та з моменту набрання чинності дозволяє діагональну кумуляцію за ПЄМК. Угода охоплює промислові товари, рибу й значну частину агропродукції⁸⁴.

У 2009 році Сербія підписала Угоду про вільну торгівлю з країнами ЄАВТ, що набула чинності у 2010 році для Сербії, Швейцарії та Ліхтенштейну, а у 2011 році — для Норвегії та Ісландії⁸⁵. Угода передбачає повну лібералізацію торгівлі промисловими товарами. Сербія отримала безмитний доступ для своєї промислової продукції, а імпорتنі тарифи з її боку були поступово знижені. Сільськогосподарська продукція регулюється окремими двосторонніми протоколами між Сербією та кожною державою ЄАВТ. Правила походження і процедурні положення базуються на Пан-Євро-Середземноморській конвенції, що забезпечує сумісність із ПЄМК та дозволяє діагональну кумуляцію⁸⁶. У 2018 році Сторони ухвалили поправки до Протоколу В, які гармонізували правила походження з Пан-Євро-Середземноморською моделлю; поправки застосовується з 2020 року. Перехід на стандарти РЕМ забезпечив можливість діагональної кумуляції з цього ж року, а також привів до узгодження митних процедур та посилення адміністративної співпраці відповідно до євро-середземноморської системи правил⁸⁷ (згідно з матрицею Єврокомісії 2025 року, діагональна кумуляція застосовується з 2015 року). У 2021 році прийнято, а з 2022 року застосовується рішення про перехід на

<https://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/free-trade-relations/Albania/EFTA-Albania-JC-Decision-1-of-2013.pdf>

⁸³ EFTA–Albania Joint Committee. *Decision No. 1 of 2021 Amending Protocol B to the Free Trade Agreement Between the EFTA States and the Republic of Albania Concerning the Definition of the Concept of “Originating Products” and Methods of Administrative Cooperation*. Adopted June 24, 2021. <https://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/free-trade-relations/Albania/EFTA-Albania-Joint-Committee-Decision-1-2021.pdf>

⁸⁴ European Free Trade Association. *Bosnia and Herzegovina – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/bosnia-and-herzegovina>

⁸⁵ European Free Trade Association. *Serbia – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/serbia>

⁸⁶ Така кумуляція діє з моменту набуття чинності угоди у 2010 році. Хоча в матриці Єврокомісії окремі положення позначені як чинні з 2015 року, ймовірно, через технічні оновлення або пізніші ратифікації певних протоколів.

⁸⁷ EFTA–Serbia Joint Committee, *Decision No. 1 of 2018 Amending Protocol B to the Free Trade Agreement Between the EFTA States and the Republic of Serbia Concerning the Definition of the Concept of “Originating Products” and Methods of Administrative Cooperation*, adopted June 19, 2018, <https://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/free-trade-relations/serbia/jcd/efta-serbia-jcd-1-of-2018.pdf>

модернізовані переглянуті правила походження РЕМ, що запроваджують значно гнучкіший та розширений режим кумуляції⁸⁸.

Угода про зону вільної торгівлі між **Чорногорією** та державами ЄАВТ була підписана у 2011 році та набула чинності у 2012 році. Угода передбачає повну лібералізацію торгівлі промисловими товарами, а правила походження й адміністративні процедури базуються на положеннях РК ПЄМ, що забезпечує можливість діагональної кумуляції⁸⁹.

У 2022–2024 роках ЄАВТ та **Косово** провели переговори щодо Угоди про вільну торгівлю, яку було підписано у 2024 році й яка нині очікує на набрання чинності⁹⁰. Угода відразу закріплює застосування правил походження, побудованих на Пан-Євро-Середземноморській конвенції, що забезпечить можливість діагональної кумуляції з моменту її вступу в силу⁹¹. Крім того, Угода одразу передбачає використання модернізованих (переглянутих) правил походження РЕМ, що запроваджують більш гнучкий та розширений режим кумуляції⁹².

Усі держави ЄАВТ використовують діагональну кумуляцію зі **Фарерськими островами**, хоча не мають єдиної угоди від ЄАВТ як організації. Замість цього діють окремі двосторонні угоди із Фарерами: зі Швейцарією (чинна з 1995 р, діагональна кумуляція – з 2006 р⁹³), з Ісландією (в межах Угоди Хойвіка 2006 року⁹⁴), а також з

⁸⁸ EFTA–Serbia Joint Committee. *Decision No. 1 of 2021 Amending Protocol B to the Free Trade Agreement Between the EFTA States and the Republic of Serbia Concerning the Definition of the Concept of “Originating Products” and Methods of Administrative Cooperation*. Adopted May 28, 2021.

<https://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/free-trade-relations/serbia/jcd/EFTA-Serbia-JCD-1-of-2021.PDF>

⁸⁹ European Free Trade Association, “Montenegro,” *Free Trade Network*, accessed January 29, 2026, <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/montenegro>.

⁹⁰ European Free Trade Association. *Kosovo – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/kosovo>

⁹¹ European Free Trade Association (EFTA), *EFTA–Kosovo Chapter-by-Chapter Fact Sheet*, 26 September 2024, <https://www.efta.int/sites/default/files/2024-09/EFTA-Kosovo%20Chapter%20by%20Chapter%20Fact%20sheet%20September%202024.pdf>

⁹² European Free Trade Association (EFTA), *Annex I: Rules of Origin and Administrative Cooperation (Referred to in Article 2.4 of the EFTA–Kosovo Free Trade Agreement)*, January 2025, https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2025-01/EFTA-Kosovo_Annex_I_Rules_of_Origin_%26amp%3B_Administrative_Cooperation.pdf

⁹³ State Secretariat for Economic Affairs (SECO), *Färöer-Inseln – Freihandelsabkommen (Switzerland–Faroe Islands)*, last modified October 21, 2020, https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/Aussenwirtschaftspolitik_Wirtschaftliche_Zusammenarbeit/Wirtschaftsbeziehungen/Freihandelsabkommen/partner_fha/europa/faeroer-inseln.html.

European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention (Advanced Copy)*, 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

⁹⁴ Government of Denmark, the Home Government of the Faroe Islands, and the Government of Iceland, *Free Trade Agreement Between the Faroe Islands and Iceland*, <https://worldtradelaw.net/document.php?id=fta/agreements/farisicefta.pdf>.

Норвегією (відповідно до матриці Єврокомісії діагональна кумуляція застосовується з 2005 року⁹⁵).

Держави ЄАВТ вперше підписали Угоду про вільну торгівлю з **Туреччиною** 1991 року, вона набула чинності 1992 року⁹⁶. Угода повністю усунула тарифні та нетарифні бар'єри й встановила спільні правила для торгівлі товарами та послугами, ІВ, конкуренції тощо. Згідно з РЕМ Матрицею Єврокомісії, діагональна кумуляція між Туреччиною та країнами ЄАВТ діє з 2019 року⁹⁷. 2018 року, держави ЄАВТ підписали модернізовану та розширену Угоду про вільну торгівлю, що набула чинності 2021 року та замінює угоду 1992 року. Модернізована Угода охоплює торгівлю товарами, послугами, захист прав ІВ, державні закупівлі, конкуренцію, торгівлю та сталий розвиток. Крім того, оновлені двосторонні угоди про сільське господарство між окремими країнами ЄАВТ і Туреччиною продовжують бути частиною інструментів, що створюють зону вільної торгівлі⁹⁸.

Держави ЄАВТ підписали Угоду про вільну торгівлю з **Грузією** 2016 року, вона набула чинності 2017 року для Грузії, Ісландії та Норвегії та 2018 року для Швейцарії і Ліхтенштейну. Угода передбачає повну лібералізацію торгівлі промисловими товарами, а правила походження й адміністративні процедури базуються на положеннях РК ПЄМ, що забезпечує можливість діагональної кумуляції від моменту набуття чинності УВТ⁹⁹.

2023 року ЄАВТ та **Молдова** підписали Всеохоплюючу угоду про вільну торгівлю, Угода набула чинності 2024 року для Молдови, Ісландії, та Норвегії та 2025 року для

Government of the Faroe Islands, *The Faroe Islands in the International Community*, <https://www.government.fo/en/foreign-relations/the-faroe-islands-in-the-international-community>.

⁹⁵ Government of Denmark, the Home Government of the Faroe Islands, and the Government of Iceland, *Free Trade Agreement Between the Faroe Islands and Iceland*, <https://www.worldtradelaw.net/document.php?id=fta/agreements/farisnorfta.pdf>.

European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

⁹⁶ Republic of Türkiye, Ministry of Trade, *EFTA – Free Trade Agreement Between Türkiye and the EFTA States*, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/efta>.

European Free Trade Association. *Türkiye – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/turkiye>.

⁹⁷ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy) (Oct. 2025), Directorate-General for Taxation and Customs Union, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/40b57c26-a347-4ecb-ac69-2321c8d6b629_en?filename=Commission%20notice%20October%202025_%20advanced%20copy.pdf

⁹⁸ European Free Trade Association. *Türkiye – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/turkiye>

⁹⁹ European Free Trade Association. *Georgia – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/georgia>

Ліхтенштейну і Швейцарії. Угода між ЄАВТ та Молдовою є широкою та сучасною ЗВТ, що охоплює торгівлю товарами і послугами, ключові регуляторні сфери та вперше включає розділ про електронну комерцію. Правила походження й адміністративні процедури базуються на положеннях РК ПЄМ, що забезпечує можливість діагональної кумуляції від моменту набуття чинності УВТ¹⁰⁰.

Двостороння торгівля України та ЄАВТ: динаміка і товарна структура

Торгівля України з країнами ЄАВТ упродовж усього періоду характеризується стійким і структурно зумовленим торговельним дефіцитом, що формується за рахунок значного перевищення імпорту над експортом, насамперед у сегменті проміжних товарів з вищим рівнем технологічної складності. Експорт України до країн ЄАВТ у 2015–2024 роках залишається відносно стабільним за обсягами, з чітко вираженими піками у 2017 та 2021 роках (близько 250 млн дол США) та подальшою стабілізацією на рівні близько 160–180 млн у 2022–2024 роках. Структурно експорт майже повністю формується проміжними товарами, які системно домінують упродовж усього періоду, тоді як споживчі та капітальні товари відіграють незначну роль. Це свідчить про закріплення ЄАВТ як нішевого ринку збуту для українських проміжних товарів без переходу до інвестиційно-орієнтованої або високотехнологічної кооперації. Частка ЄАВТ у загальному експорті України є стабільно низькою, ~0,5%.

Імпорт з країн ЄАВТ суттєво перевищує експорт за масштабами і характеризується значно вищими обсягами протягом усього періоду, з піковими значеннями у 2017–2019 та 2021 роках (понад 2 млрд дол США) і подальшим скороченням до близько 1,3 млрд у 2024 році. На відміну від експорту, імпортна структура є більш змішаною, однак ключову роль відіграють споживчі товари, тоді як проміжні товари формують другий за значенням компонент, а капітальні мають обмежений, але стабільний внесок. Частка ЄАВТ у загальному імпорті України є відчутною, хоча й демонструє спадну тенденцію з понад 3–4% у 2015–2019 роках до 1,5% у 2024 році.

¹⁰⁰ European Free Trade Association. *Moldova – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/moldova>

Динаміка зовнішньої торгівлі України з країнами ЄАВТ за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до країн ЄАВТ

Імпорт України з країн ЄАВТ

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Частка держав ЄАВТ в українському експорті проміжних товарів складає до 0,5%. В експорті України стабільно домінують текстиль та одяг (70-85 млн дол США у період до 2021 року включно), а також агропромисловий комплекс (~20 млн дол США у 2015-2020 роках та майже 60 млн дол США у 2022-23 роках), які у пікові роки формували понад половину вартості проміжного експорту. Помітна волатильність видобувної та паливно-хімічної промисловості з окремими сплесками (2017, 2024) свідчить про епізодичні цінові або контрактні фактори, а не про стійку інтеграцію. Категорії з вищою доданою вартістю, зокрема ІКТ та бізнес-послуги, охорона здоров'я й освіта, залишаються незначними в експорті та не демонструють довгострокового зростання.

Водночас сегмент ЄАВТ в імпорті проміжних товарів Україною є дещо вищим, 0,8-1,3%, що підкреслює обмежену, проте стійку присутність цих країн у постачанні проміжних ресурсів. Імпорт структурно концентрований на будівничих та промислових матеріалах, які протягом усього періоду формують найбільшу частку і досягають максимумів у 2021 та 2024 роках (понад 100 млн дол США). Категорії видобувної та паливно-хімічної промисловості, а також охорони здоров'я, освіти та культури мають стійке значення в імпорті, що підкреслює залежність України від спеціалізованих проміжних ресурсів і технологій.

Структура торгівлі проміжними товарами України з країнами ЄАВТ за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Експорт України до країн ЄАВТ, %

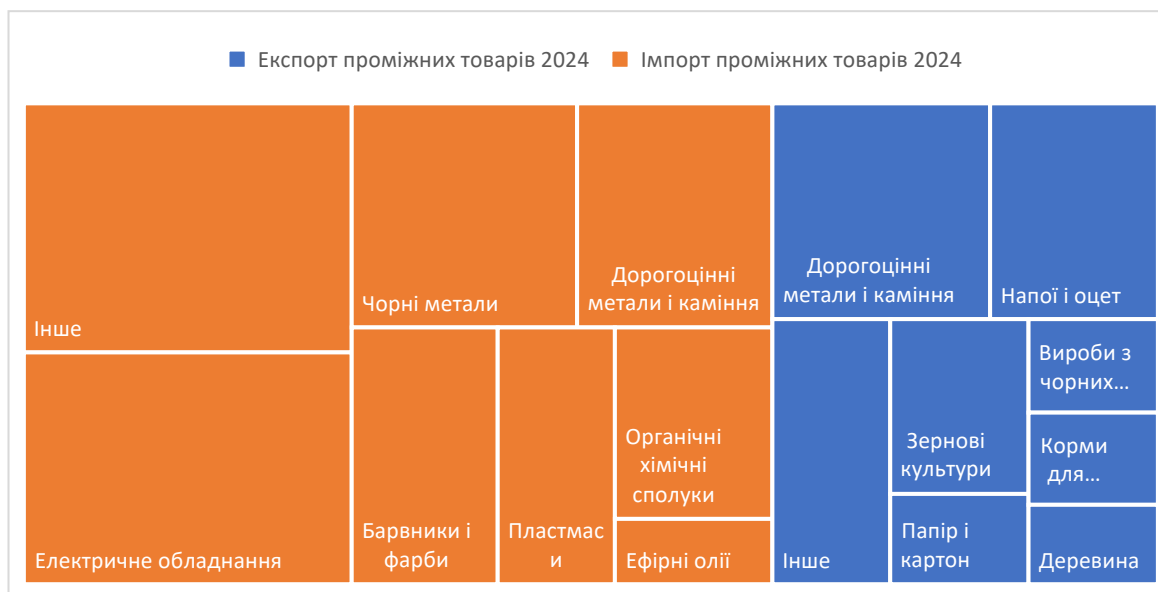
Імпорт України з країн ЄАВТ, %

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до ВЕС Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У 2024 році структура торгівлі проміжними товарами за Гармонізованою Системою також підтверджує відносно збалансовану, але технологічно асиметричну модель взаємодії. Український експорт є помірно диверсифікованим і зосередженим переважно на товарах з низьким і середнім рівнем переробки, зокрема дорогоцінних металах і камінні (~30 млн дол США), напоях і оцті (~20 млн дол США), а також зернових культурах (~15 млн дол США). Водночас імпорт до України має чітко виражений індустріальний профіль, де ключову роль відіграють електричне обладнання (понад 45 млн дол США), чорні метали (~30 млн дол США) та спеціалізована хімічна продукція, включно з барвниками, пластмасами й органічними сполуками. Помітна присутність дорогоцінних металів і каміння по обидва боки торгівлі може вказувати на внутрішньогалузевий обмін або реекспортні операції в межах виробничих ланцюгів ЄАВТ. Загалом така структура відображає роль країн ЄАВТ як постачальників високотехнологічних і капіталомістких проміжних товарів для України за умов обмеженої присутності української продукції з високою доданою вартістю. Це показує ймовірний потенціал для глибшої інтеграції за рахунок нарощування переробки та участі українських виробників у спеціалізованих сегментах європейських ланцюгів доданої вартості.

Структура торгівлі проміжними товарами України з країнами ЄАВТ за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Ринок проміжних товарів держав Європейської асоціації вільної торгівлі характеризується відносною стабільністю структури та значними абсолютними масштабами. Частка проміжних товарів у світовому експорті країн ЄАВТ упродовж 2015–2024 років коливалася в межах 43–46%, із помітною міжкраїнною диференціацією: в Ісландії вона перевищує 50%, у Норвегії становить близько 45%, тоді як у Швейцарії та Ліхтенштейні стабілізується в діапазоні 40–45%. У номінальному вимірі експорт проміжних товарів ЄАВТ демонстрував середньоскладений річний темп зростання близько 5,4%, що відповідає середньозваженому обсягу ринку майже 250 млрд дол. США.

Частка проміжних товарів у загальному світовому імпорті держав ЄАВТ становить близько 50%, із диференціацією між країнами-членами: у Швейцарії із Ліхтенштейном вона перевищує 50%, у Норвегії коливається близько 40%, а в Ісландії — приблизно 45–47%. Сукупний імпорт проміжних товарів ЄАВТ зростає помірними темпами, із середньорічним приростом близько 3%, що свідчить радше про зрілий. У номінальному вимірі потенційний обсяг ринку імпорту проміжних товарів ЄАВТ оцінюється на рівні близько 200 млрд дол. США, з яких понад 160 млрд дол. припадає на Швейцарію та Ліхтенштейн, близько 35–40 млрд дол. — на Норвегію, і незначна частка — на Ісландію.

У порівнянні з Україною, масштаб ринку залишається суттєво асиметричним: експорт проміжних товарів ЄАВТ приблизно у 15 разів перевищує обсяги імпорту проміжних товарів України, в той час як імпорту проміжних товарів ЄАВТ всього у 5–6 разів перевищує загальний обсяг експорту проміжних товарів України, що вказує на суттєвий розрив масштабів і, водночас, на наявність потенціалу для розширення торговельної присутності України за умови усунення інституційних та режимних обмежень.

Збіг товарних потоків проміжних товарів між Україною та державами ЄАВТ є обмеженим. Лише близько 15–17% ключового кошика українського експорту проміжних товарів відповідає позиціям, які активно імпортуються країнами ЄАВТ; цей збіг зосереджений переважно в окремих промислових і сировинних сегментах, зокрема в двигунах і турбінах, кабелях та проводах, а також у традиційних агро- та ресурсних товарах (зернові, соя, макуха, вугілля, лісоматеріали). У зворотному напрямку збіг є ще нижчим — менше 10% структури імпорту проміжних товарів України потенційно може бути покрито експортом ЄАВТ. Цей сегмент фактично концентрується навколо фармацевтичної продукції та пов'язаних хімічних компонентів, що, ймовірно, відображає домінуючу роль Швейцарії в експортній структурі ЄАВТ, тоді як інші товарні позиції (металовироби, феросплави, кольорові метали) мають другорядне значення.

Молдова

Торговельний режим України з Молдовою

Молдова є одним із найдавніших та найбільш інституційно інтегрованих торговельних партнерів України. Першу міжурядову Угоду про торговельно-економічне співробітництво між Україною та Республікою Молдова було підписано і ратифіковано у 1993 році¹⁰¹. Вона закріпила режим найбільшого сприяння та взаємної вигоди, зобов'язавши сторони утримуватися від дискримінаційних заходів і сприяти розвитку двосторонньої торгівлі, зокрема через підтримку контрактної діяльності, транзиту товарів, обміну економічною інформацією та врегулювання спорів шляхом переговорів або арбітражу.

Базовим правовим інструментом двосторонньої торгівлі стала Угода про вільну торгівлю між Україною та Республікою Молдова, підписана у 1995 році та чинна з 1996 року¹⁰². Угода встановила безмитний і недискримінаційний режим торгівлі товарами українського та молдовського походження, передбачила чіткі правила

¹⁰¹ “Торговельна угода між Урядом України і Урядом Республіки Молдова (Документ 498_003).” Законодавство України (Офіційний портал Верховної Ради України). Підписано 20 березня 1993 р.; набуло чинності 20 березня 1993 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_003/.

¹⁰² “Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про вільну торгівлю (Документ 498_029).” Законодавство України (Офіційний портал Верховної Ради України), підписано 29 серпня 1995 р.; ратифіковано Україною 23 квітня 1996 р.; набуло чинності для України 27 травня 1996 р., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_029/.

визначення походження, можливі винятки з режиму вільної торгівлі, гарантії свободи транзиту, а також механізми узгодження торговельної політики щодо третіх країн і вирішення торговельних спорів. Метою Угоди є поглиблення економічної інтеграції та створення передбачуваного режиму двосторонньої торгівлі. Угоду було доповнено Протоколом про правила визначення країни походження товарів, відповідно до якого Україна та Молдова застосовували правила походження, затверджені в рамках СНД у 1993–1994 роках¹⁰³.

Паралельно двосторонній режим торгівлі формувався в ширшому регіональному контексті. Угода про створення зони вільної торгівлі держав СНД 1994 року передбачала поетапне скасування мит і нетарифних бар'єрів, а також координацію торговельної політики¹⁰⁴. У 2011 році її було замінено новим Договором про ЗВТ СНД, який регулює виключно торгівлю товарами, більш чітко орієнтований на норми СОТ/ГАТТ та не передбачає подальшого руху до митного союзу¹⁰⁵. Також у 2002 році Україна та Молдова ратифікували Угоду про створення зони вільної торгівлі між державами-учасниками ГУУАМ, яка мала рамковий характер¹⁰⁶. Ключове практичне значення для цієї Угоди набув Протокол 2022 року (ратифікований у 2024 році), що операціоналізував режим ЗВТ через запровадження обов'язкових правил походження товарів, заснованих на міжнародно визнаних підходах (повне виробництво та достатня переробка)¹⁰⁷.

Наразі торговельно-економічні відносини між Україною та Молдовою регулюються Угодою про вільну торгівлю, ратифікованою у 2005 році¹⁰⁸. Вона передбачає скасування митних зборів і кількісних обмежень на імпорту та експорт промислових

¹⁰³ “Протокол про Правила визначення країни походження до Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про вільну торгівлю (Документ 498_033).” *Законодавство України (Офіційний портал Верховної Ради України)*. Підписано 29 серпня 1995 р.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_033/.

¹⁰⁴ “Угода про створення зони вільної торгівлі (Документ 997_051).” *Законодавство України (Офіційний портал Верховної Ради України)*, ратифіковано 1999 року, припинено дію 20 вересня 2012 р.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_051/.

¹⁰⁵ “Договір про зону вільної торгівлі (Документ 997_n25),” *Законодавство України (Офіційний портал Верховної Ради України)*, підписано 18 жовтня 2011 р.; ратифіковано Україною 30 липня 2012 р.; набуло чинності для України 20 вересня 2012 р.,

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_n25/.

¹⁰⁶ “Угода про створення зони вільної торгівлі між державами-учасниками ГУУАМ (Документ 998_142).” *Законодавство України (Офіційний портал Верховної Ради України)*.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_142/.

¹⁰⁷ “Протокол про Правила визначення країни походження товарів до Угоди про створення зони вільної торгівлі між державами-учасниками ГУУАМ (Документ 886_002-22),” *Законодавство України (Офіційний портал Верховної Ради України)*, підписано 20 вересня 2022 р.,

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/886_002-22/ed20220920/.

¹⁰⁸ “Угода про вільну торгівлю між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова (Документ 498_073),” *Законодавство України (Офіційний портал Верховної Ради України)*, ратифіковано 19 травня 2005 р. (Закон № 2581-IV); набуло чинності після вступу України до Світової організації торгівлі, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_073.

і сільськогосподарських товарів, визнає правила походження товарів та забезпечує режим взаємно вигідної торгівлі. У 2009 році було підписано Протокол (чинний з 2011 року), який вилучив окремі чутливі товари з пільгового режиму ЗВТ, зокрема цукор і цукрові буряки, алкогольну продукцію, необроблені шкури, а також окремі метали та мідь¹⁰⁹. Подальший етап модернізації режиму відбувся у 2021 році, коли сторони підписали Протокол (чинний з 2023 року), що оновив правила походження товарів і привів їх у відповідність із Регіональною конвенцією Пан-Євро-Мед. Це дозволило застосовувати діагональну кумуляцію походження, надаючи товарам, виробленим з використанням матеріалів з України, Молдови або інших країн-учасниць РК ПЄМ, право на преференційний режим у взаємній торгівлі¹¹⁰.

Протокол 2021/23 року також врегульовує поетапний перехід між режимами правил походження Пан-Євро-Мед¹¹¹. З моменту набуття чинності Протоколу почали застосовування чинні на той час правила походження РК ПЄМ. В той же час відповідно до Протоколу, альтернативні (транзитні) правила застосовуються *mutatis mutandis* до моменту набуття чинності змін до самої Конвенції, після чого автоматично діють оновлені правила, інтегровані до Угоди про вільну торгівлю. Отже, із травня 2025 року між Україною та Молдовою почали діяти транзитні (Transitional) правила походження, які надають експортерам право вибору між “старими” та “оновленими” правилами ПЄМ¹¹². З 1 січня 2026 року даний Протокол дозволяє повністю застосовувати у двосторонній торгівлі переглянуті (revised) правила походження РК ПЄМ, що відображають модернізований та більш гнучкий режим кумуляції.

¹⁰⁹ “Протокол між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова про вилучення з режиму вільної торгівлі до Угоди про вільну торгівлю між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова (Документ 498_142),” *Законодавство України (Офіційний портал Верховної Ради України)*, підписано 21 квітня 2009 р.; ратифіковано Україною 5 жовтня 2010 р. (Закон № 2578-VI); набуло чинності для України 28 жовтня 2011 р., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_142.

¹¹⁰ “Протокол між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова про внесення змін до Угоди про вільну торгівлю між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова (Документ 498_001-21),” *Законодавство України (Офіційний портал Верховної Ради України)*, вчинено 28 серпня 2021 р.; ратифіковано Україною 10 квітня 2023 р. (Закон № 3028-IX); набуло чинності для України 24 травня 2023 р., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_001-21.

¹¹¹ “Протокол між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова про внесення змін до Угоди про вільну торгівлю між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова (Документ 498_001-21),” *Законодавство України (Офіційний портал Верховної Ради України)*, вчинено 28 серпня 2021 р.; ратифіковано Україною 10 квітня 2023 р. (Закон № 3028-IX); набуло чинності для України 24 травня 2023 р., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_001-21.

¹¹² Україна підписала та ратифікувала переглянуті правила Пан-Євро-Мед 1 грудня 2023 року, а транзитні правила – 1 травня 2025 року, що забезпечило узгоджений і безперервний перехід між режимами у торгівлі з Молдовою.

Мережа ЗВТ Молдови в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Щодо відносин Республіки Молдови з іншими країнами РК ПЄМ, її сучасна система преференцій склалася у результаті двох великих інтеграційних процесів: регіональної лібералізації між країнами Західних Балкан та євроінтеграції. У середині 2000-х років Молдова уклала мережу двосторонніх ЗВТ: з Албанією (угода 2003 року, чинна з 2004-го), Боснією і Герцоговиною (2002/2003), з Хорватією (2004), Північною Македонією (2004), та Сербією і Чорногорією (2003/2004). У 2007 році CEFTA замінила мережу двосторонніх угод, скасувала промислові тарифи та більшість аграрних мит і створила спільний регіональний преференційний простір¹¹³. Правила походження в CEFTA побудовані на Пан-Євро-Мед моделі, що забезпечує можливість діагональної кумуляції між країнами, які мають взаємні ЗВТ та гармонізовані протоколи походження¹¹⁴. Таким чином, від 2007 року Молдова має змогу використовувати діагональну кумуляцію з Албанією, Боснією і Герцоговиною, Північною Македонією та Сербією¹¹⁵. З Косово діагональна кумуляція діє з 2014 року¹¹⁶.

Другим ключовим елементом є євроінтеграційний трек. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) між ЄС та Республікою Молдова, що є складовою Угоди про асоціацію (підписана у червні 2014 р., чинна повністю з липня 2016 р.), забезпечує поетапну лібералізацію торгівлі, зниження тарифів та спрощення митних процедур, а також передбачає поступове наближення молдовського законодавства, технічних регламентів і процедур до норм ЄС. ПВЗВТ встановлює правила походження товарів згідно з Пан-Євро-Мед Конвенцією і тим

¹¹³ Пізніше Румунія, Болгарія та Хорватія вийшли з CEFTA після вступу до ЄС.

¹¹⁴ Central European Free Trade Agreement (CEFTA), *Annex 2 to the Agreement on Amendment of and Accession to the Central European Free Trade Agreement: Bilateral Free Trade Agreements to Be Terminated upon Entry into Force of CEFTA 2006*, PDF, CEFTA Secretariat, May 2016, <https://cefta.int/wp-content/uploads/2016/05/ANNEX-2-TO-AGREEMENT-RE-BILATERAL-FTAs-TO-BE-TERMINATED.pdf>

¹¹⁵ Болгарія, Румунія та Хорватія припинили участь у CEFTA після вступу до ЄС. Формальне оновлення положень CEFTA з урахуванням їх виходу було ухвалене у 2014 році. European Commission, *History of Enlargement: From 6 to 27 Members*, Enlargement and Eastern Neighbourhood, European Commission, accessed January 29, 2026, https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/6-27-members_en

¹¹⁶ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf

самим дозволяє Молдові використовувати діагональну кумуляцію для преференційного доступу до ринку ЄС¹¹⁷.

Наразі Молдова також має діючу ЗВТ з державами ЄАВТ. Перемовини розпочалися ще у 2017 році, Угода про вільну торгівлю була підписана 2023 року і набула чинності від 2024 року для Молдови, Ісландії та Норвегії, а також від квітня 2025 року для Ліхтенштейну та Швейцарії. Правила походження та методи адміністративної співпраці базуються на Пан-Євро-Мед Конвенції, що дозволяє кумуляцію матеріалів, з моменту набуття чинності Угоди¹¹⁸.

Окрім цього, Молдова має діючу ЗВТ з Туреччиною. Угода про вільну торгівлю була підписана у 2014 році та набрала чинності у 2016 році. Угода забезпечує повне скасування мит на промислові товари (з поетапним обнуленням для Молдови до 2020 року) та взаємні тарифні поступки щодо сільськогосподарської продукції. Правила походження ЗВТ базуються на РК ПЄМ моделі, що дозволяє застосування діагональної кумуляції¹¹⁹.

Двостороння торгівля України та Молдови: динаміка і товарна структура

Торгівля України з Молдовою є однією з найбільш активних серед усіх країн Пан-Євро-Мед-конвенції та характеризується сталим зростанням і стабільним торговельним профіцитом для України протягом останнього десятиліття. За останні десять років український експорт до Молдови зріс із близько 500 млн дол. до 1,1 млрд дол., а його частка у загальному експорті підвищилася з 1,3% до 2,3%. Імпорт із Молдови також збільшився – з 40 млн дол. до 175 млн дол., проте залишається низьким за часткою (0,1–0,2% загального імпорту). Обидва торговельні потоки демонструють спад у 2020 році через COVID-19.

¹¹⁷ “EU–Moldova Deep and Comprehensive Free Trade Area,” *Access2Markets*, European Commission, last updated date not provided; accessed 29 January 2026, <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-moldova-deep-and-comprehensive-free-trade-area>

¹¹⁸ European Free Trade Association, “Moldova,” *Free Trade Network*, accessed January 29, 2026, <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/moldova>.

¹¹⁹ Republic of Türkiye Ministry of Trade, “Moldova,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/moldova>.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Молдовою за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Молдови

Імпорт України з Молдови

Структура експорту України поділена приблизно навпіл між проміжними і споживчими товарами. Експорт проміжних товарів до Молдови в 2023-2024 роках склав 1,5% від світового. В експорті проміжних товарів домінують будівельні та промислові матеріали, обсяг яких зріс зі 100 млн до майже 280 млн дол. Друга ключова категорія – агропромисловий комплекс і харчова продукція, яка зросла з 35 млн до понад 100 млн дол., з особливо високим показником у 2022 році (близько 200 млн дол.) через зміну логістики під час повномасштабної війни. Категорія транспортних засобів та обладнання займає 25–30% проміжного експорту (100–160 млн дол.), а видобувна та паливно-хімічна промисловість – до 30 млн дол. США щорічно.

Імпорт із Молдови складається переважно з проміжних товарів, однак його внутрішня структура більш фрагментована. Агропромислові товари становлять 3–4 млн дол. щорічно, транспортні засоби та обладнання коливались від 60 млн у 2017–2018 до менше 10 млн дол. після 2022 року. Постачання видобувної та паливно-хімічної промисловості зросли з 2 млн дол. США до 10 млн, а імпорт будівельних матеріалів демонструє найдинамічніший приріст: з 1 млн дол. до 25 млн дол. у 2024 році, з піком 32 млн у 2023 році.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Молдовою за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Експорт України до Молдови, %

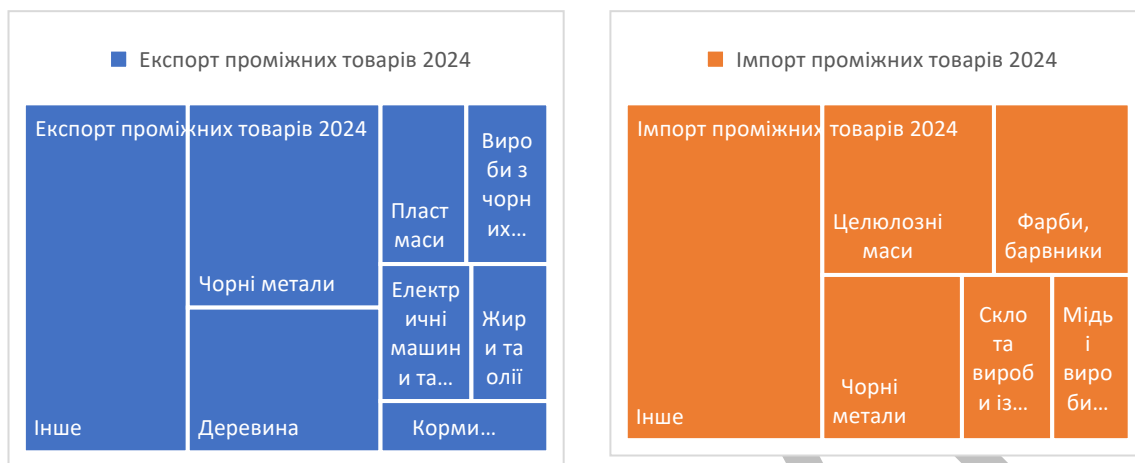
Імпорт України з Молдови, %

У 2024 році експорт проміжних товарів до Молдови зосереджений на чорних металах (126,8 млн дол.) та деревині (89,9 млн дол.), які разом формують основу товарної структури в класифікації за Гармонізованою Структурою. Також помітними є поставки пластмас (44,6 млн дол.), виробів з чорних металів (42,7 млн дол.) та електричного обладнання (40,5 млн дол.). Продукти агропереробки, зокрема жири та олії (34,1 млн дол.) і корми для тварин (27,6 млн дол.), хоч і менш значні за обсягами, можуть свідчити про поступову диверсифікацію в бік складніших товарів.

Імпорт проміжних товарів з Молдови залишається відносно скромним за масштабами, з дещо фрагментованою структурою. Найбільші обсяги мають целюлозні маси (8,2 млн дол.) та фарби й барвники (6,5 млн дол.), тоді як чорні метали (6,4 млн дол.), скло (4,1 млн дол.) та мідь (3,5 млн дол.) утворюють групу технічних і сировинних позицій, імовірно пов'язаних із нішевими виробничими потребами.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Молдовою за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

У Молдові проміжні товари залишаються ключовою складовою експортної моделі: їхня частка стабільно становить 60–70% загального експорту, тоді як в імпорті вона знизилася з близько 40% у 2015–2021 роках до ~30% в останні три роки. Водночас це зменшення є радше відносним: в абсолютних показниках торгівля проміжними товарами зростала: імпорт збільшився з приблизно 1,5 млрд дол. США у 2015 році до 2,8 млрд дол. у 2024 році, а експорт — з 0,7 млрд до 1,7 млрд дол. США. Середньорічні темпи зростання становили близько 9% для експорту та 7% для імпорту, що свідчить про розширення відповідних потоків, хоча загальна торгівля Молдови зростала швидше, зменшуючи відносну вагу проміжних товарів.

У порівнянні з Україною молдовський ринок проміжних товарів залишається значно меншим. Водночас показово, що це співвідношення погіршилося для України: якщо у 2015–2021 роках воно становило близько 1:5, то у 2022–2024 роках наблизилося до 1:10, що, ймовірно, відображає поєднання прискореного зростання молдовської торгівлі та скорочення українських товаропотоків проміжної продукції в умовах широкомасштабної війни.

Потенціал розширення українського експорту до Молдови є порівняно високим: 41% ключових українських експортних проміжних товарів відповідають структурі попиту молдовського імпорту. Серед ключових категорій кукурудза, соєві боби, соняшникова олія, кам'яне вугілля та продукти його переробки, мінеральні й хімічні добрива, лісоматеріали, прокат чорних металів. Водночас потенціал для імпорту з Молдови доволі низький: співпадіння лише 4% товарних позицій, серед яких кукурудза, насіння ріпаку/кользи, вироби з пластмас, ізолювані електропроводи.

Грузія

Торговельний режим України з Грузією

У 1995 році Україна і Грузія уклали Угоду про вільну торгівлю. Угода спрямована на поетапну лібералізацію торгівлі, передбачаючи скасування мит та еквівалентних зборів, заборону запровадження нових тарифних бар'єрів і спрощення митних процедур. Сторони гарантують режим преференційного доступу для товарів, що походять з країни-партнера. Торгівля між Україною та Грузією здійснюється за спрощеним митним режимом із нульовими або зниженими ставками мит на широкий спектр промислових та інших товарів, відповідно до параметрів, визначених угодою¹²⁰.

У 2019 році Сторони підписали Протокол про внесення змін до УВТ 1995, передбачені Протоколом дії чинні від 2020 року¹²¹. Протокол гармонізував правила походження з Пан-Євро-Середземноморською моделлю, що забезпечило можливість діагональної кумуляції, а також узгодження митних процедур та посилення адміністративної співпраці відповідно до євро-середземноморської системи правил¹²².

Попри те, що Україна та Грузія формально приєдналися до переглянутої Конвенції РЕМ у 2023 році, їхня двостороння Угода про вільну торгівлю не містить положень про прямий або автоматичний зв'язок з оновленими правилами РЕМ¹²³. Відповідно, у двосторонній торгівлі продовжують застосовуватися “класичні” РЕМ-правила походження, запроваджені Протоколом 2019/20 років, без можливості

¹²⁰ Verkhovna Rada of Ukraine, Закон України “Про затвердження Угоди про вільну торгівлю між Україною та Турецькою Республікою та документів, пов'язаних з нею”, Law of Ukraine No. 268/600, accessed Jan. 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_600.

¹²¹ Verkhovna Rada of Ukraine. «Протокол між Урядом України та Урядом Грузії про внесення змін до Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Грузія про вільну торгівлю від 9 січня 1995 року», international document 268_002-19, accessed January 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_002-19#n2.

¹²² European Commission. *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on Pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention*. Official Journal of the European Union, C 322, 30 September 2020, pp. 3–10.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC0930\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC0930(01)&from=EN).

Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine, “Участь України у Регіональній Конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження,” accessed January 29, 2026, <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=342ec84c-4bc4-4a6c-8cda-b9a258055bef&lang=uk-UA&title=UchastUkrainiURegionalniiKonventsiiProPanvroseredzemnomorskiPreferentsiiniPravilaPokhodzhennia>.

¹²³ Cabinet of Ministers of Ukraine and Government of Georgia. *Протокол між Урядом України та Урядом Грузії про внесення змін до Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Грузія про вільну торгівлю від 9 січня 1995 року*, international document 268_002-19, adopted 21 May 2019, entered into force 26 Mar. 2020, *Законодавство України* (Verkhovna Rada of Ukraine), accessed January 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_002-19.

використання transitional або revised rules¹²⁴. Таким чином, з 1 січня 2026 року, тобто після завершення перехідного періоду РЕМ, відсутність в УВТ Україна–Грузія механізму автоматичного оновлення правил фактично призводить до втрати можливості застосування пан-євро-середземноморської кумуляції у двосторонній торгівлі.

Мережа ЗВТ Грузії в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Європейський Союз та Грузія підписали Угоду про асоціацію у 2014 році, яка повністю набула чинності у 2016 році та включає Поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі, що фактично застосовується з моменту підписання у 2014 році¹²⁵. ПВЗВТ передбачає повне скасування імпорتنих мит, розширений взаємний доступ до торгівлі послугами та глибоке наближення торговельного, технічного та регуляторного законодавства Грузії до acquis ЄС, включно з митними, SPS/TBT, конкуренційними та іншими нормами. Це створює передбачуваний нормативний режим, полегшує вихід грузинських товарів і послуг на ринок ЄС та підсилює інвестиційну привабливість країни. Грузія також є державою-партнером Східного партнерства в рамках Європейської політики сусідства¹²⁶. У 2018 році було прийнято Рішення, яке замінює Протокол I до Угоди про асоціацію на такий, що передбачає перехід на РЕМ-сумісні правила походження й оновлення процедур митного контролю та адміністративної співпраці відповідно до панєвросередземноморської моделі. Відповідно, від 2018 року відкрилася можливість застосування діагональної кумуляції для Грузії¹²⁷.

Грузія також підписала Угоду про вільну торгівлю з **державами ЄАВТ** 2016 року, УВТ набула чинності 2017 року для Грузії, Ісландії та Норвегії та 2018 року для Швейцарії і Ліхтенштейну. Угода передбачає повну лібералізацію торгівлі промисловими товарами, а правила походження й адміністративні процедури базуються на

¹²⁴ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

¹²⁵ European Commission. *EU Trade Relations with Georgia*. Directorate-General for Trade. https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/georgia_en.

¹²⁶ European Commission. *EU Trade Relations with Georgia*. Directorate-General for Trade. https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/georgia_en.

¹²⁷ European Union. *Decision No 1/2018 of the EU-Georgia Association Committee in Trade Configuration of 22 June 2018 Adopting Its Rules of Procedure*. *Official Journal of the European Union* L 209/1 (23 August 2018). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22018D0836>.

положеннях РК ПЄМ, що забезпечує можливість діагональної кумуляції від моменту набуття чинності УВТ¹²⁸.

Угода про вільну торгівлю між Грузією та **Туреччиною** була підписана 2007 року та набула чинності 2008 року¹²⁹. Угода скасувала тарифи й нетарифні бар'єри на промислові товари, а також визначила базові правила регулювання торгівлі. Угода також передбачала взаємні поступки щодо тарифів на певні групи сільськогосподарських товарів. У 2016 році було прийнято рішення про внесення змін до Протокол II щодо правил визначення походження товарів. Рішення посиляється на РК ПЄМ, що дозволяє діагональну кумуляцію між Туреччиною та Грузією¹³⁰. Зміни почали діяти з 2021 року¹³¹.

Двостороння торгівля України та Грузії: динаміка і товарна структура

Торгівля між Україною та Грузією залишається відносно невеликою за масштабом. Український експорт у 2015–2021 роках тримався на рівні 300–400 млн дол. США (близько 1% загального експорту), але з 2022 року знизився до приблизно 250 млн дол. (≈0,5%). Структура експорту є стабільною: приблизно половина припадає на проміжні товари, інша половина — на споживчі, тоді як капітальні товари мають мінімальну частку. В той же час імпорту товарів із Грузії становить лише 0,1–0,3% загального імпорту України: номінально 50–100 млн дол., зі піками до 180–200 млн дол. у 2019 та 2021 роках. Його основу стабільно формують споживчі товари, тоді як коливання зумовлені проміжною продукцією.

¹²⁸ European Free Trade Association. *Georgia – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/georgia>.

¹²⁹ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Georgia,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/georgia>

¹³⁰ Republic of Türkiye – Ministry of Trade. *Protocol II: Concerning the Definition of the Concept of “Originating Products” and Methods of Administrative Cooperation*. <https://trade.gov.tr/data/5b9111f813b8770becf1e74b1b7a0190fc3e17118ecdf4cf1569518d.pdf>.

¹³¹ Republic of Türkiye – Ministry of Trade.

Decision No 1/2016 of the Joint Committee Established by the Free Trade Agreement between the Republic of Turkey and Georgia.

<https://www.trade.gov.tr/data/5b9111f813b8770becf1e74b/Linkage%20OKK.pdf>.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Грузією за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Грузії

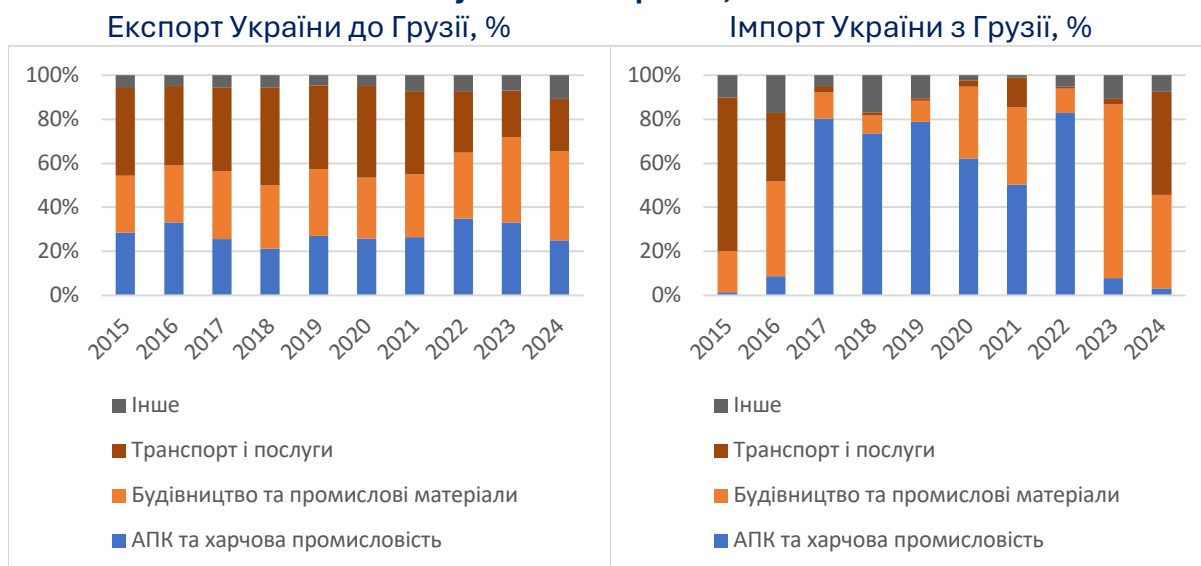
Імпорт України з Грузії

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Експорт проміжних товарів України до Грузії у 2015–2021 роках становив ≈ 150 млн дол США, а з 2022 року знизився до менше ніж 100 млн дол. США; частка в загальносвітовому експорті проміжної продукції України впала з 0,5% до $\approx 0,2\%$. Структурно експорт є диверсифікованим і включає АПК та харчову продукцію (20–40 млн дол. США), будівельні та промислові матеріали (25–45 млн дол. США) і транспортне обладнання (20–60 млн дол. США). Імпорт проміжних товарів з Грузії є маргінальним: менше 0,1% українського імпорту проміжної продукції, за винятком піків у 2019–2021 роках (60–70 млн дол. США, 0,25%), що зумовлювалися переважно поставками АПК. В інші роки обсяги не перевищували кількох мільйонів доларів, з окремими поставками будівельних матеріалів та епізодичними постачаннями транспортного обладнання.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Грузією за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до ВЕС Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У 2024 році структура проміжної торгівлі України демонструє суттєвий перекош на користь експорту, як за обсягами, так і за різноманітністю товарів. Експорт орієнтований переважно на агропромислову та переробну продукцію, зокрема корми для тварин (14 млн дол. США), папір і картон (майже 10 млн дол.), а також вироби з недорогоцінних металів (понад 8 млн дол.), що свідчить про високу роль внутрішньої переробки. Водночас імпорт зосереджений переважно в сировинних секторах: чорні метали (8,4 млн дол.), мідь і мінерали, з мінімальним асортиментним розширенням. Це підкреслює залежність окремих галузей від зовнішніх поставок сировини, зокрема для металургії.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Грузією за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

У випадку Грузії проміжні товари відіграють системну, але асиметричну роль у зовнішній торгівлі. В імпорті їхня частка протягом останнього десятиліття була відносно стабільною та коливалася в межах 25–33%, що відображає значну залежність країни від ввезення сировини та напівфабрикатів для внутрішнього споживання і переробки. В експорті роль проміжних товарів є значно вищою: до 2022 року вони формували близько 65% загального експорту Грузії, після чого їхня частка знизилася до 45–50%, що, тим не менш, спровоковане зростанням обсягів інших товарних позицій, а не зменшенням обсягів проміжних товарів. В абсолютних вимірах експорт проміжних товарів у 2024 році становив близько 1,4 млрд дол. США і загалом залишався близьким до цього рівня протягом усього аналізованого періоду, тоді як імпорт зріс з приблизно 2,5 млрд до 4 млрд дол. США, відображаючи поступове розширення внутрішнього попиту. Середньорічні темпи зростання були помірними, але стійкими: близько 5% для експорту та 6% для імпорту, що вказує на поступове масштабування торговельних потоків без різких структурних зламів.

У порівнянні з Україною ринок Грузії залишається відносно невеликим: співвідношення грузинських потоків проміжних товарів до відповідних показників України стабільно становить близько 1:10, що підкреслює як обмеженість ринку за масштабом.

Аналіз товарної структури показує суттєвий потенціал розширення українського експорту проміжних товарів до Грузії: понад 40% ключових позицій українського

експорту відповідають профілю грузинського імпорту. До них належать пшениця, кукурудза, кам'яне вугілля, напівфабрикати та прокат чорних металів, залізні й сталеві прутки, а також турбореактивні двигуни та ізольовані проводи. Зворотна відповідність значно нижча: лише близько 4% основних експортних позицій Грузії є релевантними для потреб українського імпорту, серед яких — мінеральні хімічні добрива, гумові покришки, золото та золотовмісні продукти, а також феросплави.

Туреччина

Торговельний режим України з Туреччиною

Україна та Туреччина наразі не мають чинної двосторонньої чи багатосторонньої угоди про вільну торгівлю, яка б створювала преференційний режим доступу на ринок або дозволяла застосування ідентичних правил походження і, відповідно, діагональної кумуляції в межах Пан-Євро-Мед Конвенції. Обидві країни є членами СОТ, і застосовують режим найбільшого сприяння.

Угоду про вільну торгівлю між Туреччиною та Україною було укладено 3 лютого 2022 року¹³², проте станом на 1.1.2026 угода ще не набрала чинності у зв'язку з нерозпочатою або неповною ратифікацією з боку України. Туреччина вже завершила ратифікацію, і після ратифікації Україною Угода набуде чинності.

23 жовтня 2023 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Туреччиною, що фіксує готовність і подальші кроки сторін щодо УВТ 2022 року¹³³. Меморандум не змінює зміст Угоди про вільну торгівлю, але встановлює практичний план дій та політичні зобов'язання сторін щодо її запровадження.

Угода про вільну торгівлю передбачає застосування правил походження за Пан-Євро-Мед Конвенцією, що дозволить використовувати діагональну кумуляцію. Ключовою умовою Угоди є запровадження Туреччиною 0% імпортного мита на 10 337 товарних позицій (близько 95% українського експорту) та застосування тарифних квот або знижених ставок ще для 1 348 позицій. Повна лібералізація стосується також промислової продукції. Україна зберігає експортне мито на металобрухт, а Туреччина відкриває ринок для української металопродукції, встановлюючи нульові мита на 510 із 840 товарних позицій та знижені ставки ще для 130 позицій. Крім того, передбачені тарифні квоти щонайменше на 411 тис.

¹³² Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України, *Угода про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Турецької Республіки*, 22 травня 2024, <https://me.gov.ua/view/a332b5da-d6c9-4aae-8f1f-9c4756b8c107>.

¹³³ Cabinet of Ministers of Ukraine and Government of the Republic of Turkey, *Меморандум про взаєморозуміння щодо Угоди про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Турецької Республіки та двосторонньої торгівлі між Урядом України та Урядом Турецької Республіки*, international document 792_001-23, 23 Oct. 2023, , *Законодавство України* (Verkhovna Rada of Ukraine), accessed Jan. 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_001-23.

тонн для 167 видів металопродукції, що створює конкурентну перевагу над російськими товарами. Україна також зберігає мита на вживані автомобілі та інші бувші у використанні товари, а для моторних транспортних засобів і продукції легкої промисловості запроваджує перехідні періоди на 3–5 років¹³⁴.

Мережа ЗВТ Туреччини в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Туреччина, будучи стороною Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1947 року та членом-засновником Світової організації торгівлі, укладає угоди про вільну торгівлю відповідно до ГАТТ¹³⁵.

Митний союз між Туреччиною та ЄС, створений Рішенням Ради асоціації №1/95 у 1995 році, є центральною правовою основою торговельного режиму Туреччини у відносинах з Європейським Союзом та третіми країнами¹³⁶. Він передбачає повне скасування мит і кількісних обмежень у взаємній торгівлі промисловими товарами, запровадження єдиного Спільного митного тарифу ЄС для імпорту з третіх країн та повне узгодження Туреччиною своєї торговельної політики зі Спільною торговельною політикою ЄС. У межах Союзу Туреччина відкрила власний ринок для імпорту з ЄС і третіх країн на умовах ЄС, отримавши натомість необмежений доступ до ринку Євросоюзу для своїх промислових товарів. Водночас Туреччина зобов'язалася приєднуватися до преференційних торговельних режимів ЄС та гармонізувати регуляторні стандарти та технічне законодавство з *acquis* ЄС.

У торгівлі промисловими товарами правила походження фактично не застосовуються, оскільки товари «у вільному обігу», вироблені в ЄС або Туреччині чи вже оформлені в одній із сторін, можуть вільно переміщуватися в межах Союзу. Відповідно, узгодження торговельної політики в межах Митного союзу забезпечило застосування діагональної кумуляції за Пан-Євро-Середземноморською конвенцією. Виняток становлять вугілля і сталь (підпадають під окрему Угоду з ЄОВС) та сільськогосподарська продукція, для яких діють двосторонні та діагональні механізми кумуляції.

Митний союз не охоплює більшість сільськогосподарських товарів, послуги, державні закупівлі чи інвестиції; для них діють окремі преференційні домовленості, що зберігають необхідність застосування правил походження. Попри дискусії 2016

¹³⁴ Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine, *The government approves the Free Trade Agreement between Ukraine and Turkey*, published 2 February, <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=en-GB&id=16452e64-8108-4387-831c-bd6f1c59aaa1&title=TheGovernmentApprovesTheFreeTradeAgreementBetweenUkraineAndTurkey>.

¹³⁵ Republic of Turkey Ministry of Trade, *Free Trade Agreements*, Republic of Turkey Ministry of Trade, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements>.

¹³⁶ Republic of Turkey Ministry of Trade, *Turkey and the EU*, Republic of Turkey Ministry of Trade, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/turkiye-and-eu/turkiye-and-the-eu>.

року щодо модернізації Митного союзу, його положення залишаються чинними без перегляду¹³⁷.

Угода про вільну торгівлю (УВТ) між Турецькою Республікою та **державами ЄАВТ** була підписана 10 грудня 1991 року та набула чинності 1992 року як перша Угода про вільну торгівлю Туреччини ще до створення Митного союзу¹³⁸. Угода повністю усуває тарифні та нетарифні бар'єри й встановлює спільні правила для торгівлі товарами та послугами, інтелектуальної власності, конкуренції, сталого розвитку та врегулювання спорів. Згідно з РЕМ Матрицею Єврокомісії, діагональна кумуляція між Туреччиною та країнами ЄАВТ діє з 2019 року¹³⁹. Модернізована Угода про вільну торгівлю між ЄАВТ і Туреччиною, підписана 2018 року та чинна від 2021 року, охоплює торгівлю товарами, послугами, захист прав інтелектуальної власності, державні закупівлі, конкуренцію, торгівлю та сталий розвиток. Крім того, оновлені двосторонні угоди про сільське господарство між окремими країнами ЄАВТ і Туреччиною продовжують бути частиною інструментів, що створюють зону вільної торгівлі¹⁴⁰.

Угода про вільну торгівлю між Туреччиною та **Сербією** була підписана у 2009 році та набула чинності у 2010 році. Згідно з УВТ, обидві Сторони повністю скасували мита на імпорт промислових товарів¹⁴¹. Також Угола впровадила гармонізовані правила походження на основі РК ПЄМ, завдяки чому діагональна кумуляція застосовується з 2010 року. З метою розширення преференцій для сільськогосподарських товарів та поширення дії УВТ на сферу послуг, Сторони підписали переглянутий протокол 30 січня 2018 року, який набув чинності 1 червня 2019 року. У межах оновлених домовленостей Туреччина та Сербія обмінялися взаємними тарифними квотами на

¹³⁷ European Commission, *EU–Türkiye Trade Relations*, *EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/turkiye_en.

Branislav Stanicek, *EU-Turkey Customs Union: Modernisation or Suspension?* (European Parliamentary Research Service, December 2020), PE 659.411, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659411/EPRS_BRI%282020%29659411_EN.pdf.

¹³⁸ Republic of Türkiye Ministry of Trade, “EFTA,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/efta>.
European Free Trade Association. *Türkiye – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/turkiye>

¹³⁹ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention (Advanced Copy)* (Oct. 2025), Directorate-General for Taxation and Customs Union, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/40b57c26-a347-4ecb-ac69-2321c8d6b629_en?filename=Commission%20notice%20October%202025_%20advanced%20copy.pdf

¹⁴⁰ European Free Trade Association. *Türkiye – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/turkiye>

¹⁴¹ Republic of Turkey Ministry of Trade, “Serbia,” *Free Trade Agreements*, Republic of Turkey Ministry of Trade, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/serbia>.

окремі види агропродукції, що підлягають зниженню або звільненню від мита за режимом найбільшого сприяння.

Туреччина має діючу ЗВТ з **Албанією**. Початкова угода про вільну торгівлю була підписана у 2006 році та набула чинності у 2008 році¹⁴². Угода забезпечує повне скасування мит на промислові товари (з поетапним обнуленням в Албанії до 2013 року) та взаємні тарифні поступки щодо сільськогосподарської продукції. У 2009 році було внесено зміни до Протоколу II, що гармонізувало правила походження відповідно до РК ПЄМ та дозволило застосування діагональної кумуляції¹⁴³. Ці зміни запрацювали з 2011 року, тобто коли зміна набула чинності, відповідно діагональна кумуляція застосовується з 2011 року.

Угода про вільну торгівлю між Туреччиною та **Боснією і Герцеговиною** була підписана 2002 року та набула чинності 2003 року, що забезпечує повне скасування тарифів на промислові товари в обох напрямках¹⁴⁴. У 2011 році було внесено зміни до Протоколу про правила походження, забезпечивши відповідність з РК ПЄМ і тим самим дозволивши застосування діагональної кумуляції. З метою оновлення та розширення охоплення Угоди про вільну торгівлю на сферу послуг Туреччина та Боснія і Герцеговина підписали переглянута Угоду 2019 року, вона набула чинності від 2021 року. Крім того, паралельно з переговорами щодо переглянутої угоди про вільну торгівлю, Туреччина надала тарифні квоти на м'ясо походженням з Боснії та Герцеговини на 5-річний період, починаючи з 1 липня 2018 року.

Угода про вільну торгівлю між Турецькою та **Косово** була підписана 2013 року та набула чинності 2019 року¹⁴⁵. Додатку II.1 Угоди має посилення на ПЄМК щодо правил походження, зармонізує ці правила і тим самим дозволяє використовувати діагональну кумуляцію між країнами з 2019 року. Угода про вільну торгівлю між Туреччиною та Косово усуває тарифні й нетарифні бар'єри у взаємній торгівлі, встановлює узгоджені правила (СФЗ, технічні регламенти, інтелектуальна власність, торговельні захисні механізми тощо) та консолідує промислові поступки Туреччини. Косово поетапно скасує всі мита на промислові товари протягом дев'яти років, а для сільськогосподарської продукції визначені взаємні поступки.

¹⁴² European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention (Advanced Copy)* (Oct. 2025), Directorate-General for Taxation and Customs Union, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/40b57c26-a347-4ecb-ac69-2321c8d6b629_en?filename=Commission%20notice%20October%202025_%20advanced%20copy.pdf

¹⁴³ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Albania,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/albania>

¹⁴⁴ Republic of Turkey Ministry of Trade, “Bosnia Herzegovina” *Free Trade Agreements*, Republic of Turkey Ministry of Trade, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/bosnia-herzegovina>.

¹⁴⁵ Republic of Turkey Ministry of Trade, “Kosovo” *Free Trade Agreements*, Republic of Turkey Ministry of Trade, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/kosovo>.

Туреччина має діючу ЗВТ з **Північною Македонією**. Початкова угода про вільну торгівлю була підписана у 1999 році та набрала чинності у 2000 році¹⁴⁶. Базова редакція угоди передбачала поступове скасування тарифних і частини нетарифних бар'єрів, включно з повною лібералізацією імпорту промислової продукції до 2008 року. Правила походження в цій ЗВТ були узгоджені з РК ПЄМ шляхом внесення змін до Протоколу II; відповідні поправки були підписані у 2005 році, ратифіковані та набули чинності у 2007 році¹⁴⁷. Саме з 2007 року між Північною Македонією та Туреччиною фактично діє діагональна акумуляція відповідно до положень ПЄМК.

Туреччина має діючу ЗВТ з **Молдовою**. Угода про вільну торгівлю була підписана у 2014 році та набрала чинності у 2016 році. Угода забезпечує повне скасування мит на промислові товари (з поетапним обнуленням для Молдови до 2020 року) та взаємні тарифні поступки щодо сільськогосподарської продукції. Правила походження ЗВТ базуються на РК ПЄМ моделі, що дозволяє застосування діагональної кумуляції¹⁴⁸.

Туреччина мають чинну Угоду про вільну торгівлю з **Фарерськими островами** (підписана у 2014 р., чинна з 2017 р.), що передбачає скасування тарифів і нетарифних бар'єрів на промислові товари та часткову лібералізацію у сфері аграрної продукції. Протокол про правила походження в цій угоді базується на положеннях Пан-Євро-Середземноморської конвенції, що забезпечує можливість діагональної кумуляції між Туреччиною та Фарерськими островами з 2017 року¹⁴⁹.

Туреччина має чинну угоду про вільну торгівлю з **Чорногорією**, підписану у 2008 році та введену в дію у 2010 році¹⁵⁰. Вона передбачає скасування тарифних і нетарифних бар'єрів, регулює санітарні та фітосанітарні питання, а також торгівлю промисловою продукцією. Туреччина скасувала відповідні мита одразу після набуття чинності угоди, тоді як Чорногорія завершила поступове скасування тарифів у 2015 році. Правила походження в межах цієї угоди, викладені у Протоколі

¹⁴⁶ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Macedonia,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/macedonia>.

¹⁴⁷ Customs Administration of the Republic of North Macedonia. “List of Protocols of Origin in Free Trade Agreements.” Accessed January 29, 2026. <https://www.customs.gov.mk/en/lista-na-protokoli-za-poteklo-vo-spogodbite-za-slobodna-trgovija.nspix>.

Služben vesnik na Republika Severna Makedonija [Official Gazette of the Republic of North Macedonia], no. 68/07.

(Publication of Protocol 2 to the Free Trade Agreement between the Republic of North Macedonia and the Republic of Turkey. <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/E44663864473ED4990AF9CC6ABF52009.pdf>

¹⁴⁸ Republic of Turkey Ministry of Trade, “Moldova” *Free Trade Agreements*, Republic of Turkey Ministry of Trade, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/moldova>.

¹⁴⁹ Republic of Turkey Ministry of Trade, “Faroe Islands” *Free Trade Agreements*, Republic of Turkey Ministry of Trade, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/faroe-islands>.

¹⁵⁰ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Montenegro,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/montenegro>.

II, базуються на РК ПЄМ, діагональна акумуляція між сторонами застосовується з 2010 року.

Угода про вільну торгівлю між Турецькою та **Грузією** була підписана 2007 року та набула чинності 2008 року¹⁵¹. Угода скасувала тарифи й нетарифні бар'єри на промислові товари, а також визначила базові правила регулювання торгівлі. Угода також передбачала взаємні поступки щодо тарифів на певні групи сільськогосподарських товарів. У 2016 році було прийнято рішення про внесення змін до Протокол II щодо правил визначення походження товарів. Рішення посиляється на РК ПЄМ, що дозволяє діагональну кумуляцію між Туреччиною та Грузією¹⁵². Зміни почали діяти з 2021 року¹⁵³.

Угода про асоціацію між Туреччиною та **Тунісом** була підписана у 2004 році та набула чинності у 2005 році, замінюючи Угоду про торгівлю, економічне та технічне співробітництво 1992 року¹⁵⁴. Правила походження, визначені у Протоколі III, були гармонізовані з ПЄМК, що забезпечує можливість діагональної кумуляції з 2005 року. Угода передбачила скасування тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі між сторонами та охоплює широкий спектр регуляторних питань, пов'язаних із торгівлею. Для промислових товарів Туреччина скасувала мита одразу після набрання чинності Угоди, тоді як Туніс здійснював поетапне зниження мит до 2014 року. У сфері сільського господарства Сторони надали взаємні тарифні квоти зі зниженими або нульовими ставками мита на визначені групи товарів.

Угода про вільну торгівлю між Туреччиною та **Єгипет** підписана 2005 та набула чинності 2007 року. Правила походження резулюються згідно з ПЄМК, що дозволило використання діагональної кумуляції від 2007 року. Товари, на які поширюватимуться преференційні тарифи, повинні відповідати правилам походження, викладеним у Протоколі III Угоди. Угода скасувала тарифи й нетарифні бар'єри на промислові товари (Туреччина – одразу, Єгипет – поетапно до 2020 року) та встановила взаємні преференції для сільськогосподарської продукції через повне або часткове зниження тарифів і тарифні квоти. Угода також визначила базові правила регулювання торгівлі.

¹⁵¹ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Georgia,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/georgia>.

¹⁵² Republic of Türkiye – Ministry of Trade. *Protocol II: Concerning the Definition of the Concept of “Originating Products” and Methods of Administrative Cooperation*. <https://trade.gov.tr/data/5b9111f813b8770becf1e74b/1b7a0190fc3e17118ecdf4cf1569518d.pdf>.

¹⁵³ Republic of Türkiye – Ministry of Trade. *Decision No 1/2016 of the Joint Committee Established by the Free Trade Agreement between the Republic of Turkey and Georgia*. 8 February 2017, <https://www.trade.gov.tr/data/5b9111f813b8770becf1e74b/Linkage%20OKK.pdf>.

¹⁵⁴ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Tunisia,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/tunisia>

Угода про вільну торгівлю між Туреччиною та **Марокко** була підписана у 2004 році та набула чинності у 2006 році¹⁵⁵. Початкова редакція Угоди вже містила правила походження відповідно до ПЄМК у Протоколі II, що забезпечує можливість застосування діагональної кумуляції. Угода ліквідувала тарифи й нетарифні бар'єри на промислову продукцію (Туреччина - одразу, Марокко - поетапно до 2015 року), а в торгівлі сільськогосподарськими товарами передбачила взаємні тарифні квоти зі зниженими або нульовими ставками мита. Угода про внесення змін до УВТ була підписана 2020 року та набула чинності від 2022 року¹⁵⁶. Ці зміни запровадили тимчасові коригувальні та захисні заходи, ініційовані Марокко через значне зростання імпорту з Туреччини. Марокко отримало право тимчасово підвищувати мита (до 30%) або відновлювати інші захисні інструменти щодо визначених товарів, якщо імпорт загрожує чутливим секторам, відповідно до механізмів ГАТТ і положень первинної УВТ¹⁵⁷.

Угода про вільну торгівлю між Туреччиною та **Палестиною** була підписана у 2004 році та набула чинності 2005 року, після чого обидві сторони повністю скасували мита та еквівалентні збори на промислові товари. У сфері сільського господарства Туреччина надала Палестині обмежені преференції, зокрема тарифну квоту на безмитний імпорт фініків. Подальший перегляд сільськогосподарських концесій був здійснений Рішенням 1/2020¹⁵⁸. Згідно з матрицею діагональної кумуляції Єврокомісії, Туреччина та Палестина застосовують діагональну кумуляцію з 2021 року¹⁵⁹.

Угоду про асоціацію та створення зони вільної торгівлі між Туреччиною та **Ліваном** було підписано у 2010 році. Туреччина завершила свою внутрішню ратифікацію у 2013 році; Угода набуде чинності після її ратифікації Ліваном. Після цього вона замінить діючу «Угоду про торговельне, економічне, промислове, технічне та наукове співробітництво» 1991 року. Преференційні тарифи застосовуватимуться лише до товарів, що відповідають правилам походження, закріпленим у Протоколі

¹⁵⁵ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Morocco,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/morocco>

¹⁵⁶ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, *Türkiye Cumhuriyeti ile Fas Krallığı Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasını Tadil Eden Anlaşma* [Agreement Amending the Free Trade Agreement between the Republic of Turkey and the Kingdom of Morocco], 23 April 2022, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220424-2.pdf>.

¹⁵⁷ Переклад з турецької на англійську та короткий підсумок змін, які було внесено Угодою 2020, було зроблено за допомогою OpenAI.

¹⁵⁸ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Palestine,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/palestine>.

¹⁵⁹ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention (Advanced Copy)* (Oct. 2025), Directorate-General for Taxation and Customs Union, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/40b57c26-a347-4ecb-ac69-2321c8d6b629_en?filename=Commission%20notice%20October%202025_%20advanced%20copy.pdf

III, які ґрунтуються на правилах Пан-Євро-Мед Конвенції та дозволяють діагональну кумуляцію. Угода передбачає скасування тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі між сторонами: для промислової продукції повну лібералізацію, а для сільськогосподарських товарів - взаємні тарифні поступки, включно зі зниженням мит або тарифними квотами. Угода також охоплює низку регуляторних сфер, пов'язаних із торгівлею¹⁶⁰.

Угода про асоціацію між Туреччиною та **Сирією** була підписана у 2004 році та набула чинності у 2007 році¹⁶¹. Сторони погодилися застосовувати гармонізовані преференційні правила походження відповідно до Пан'євро-Середземноморської системи кумуляції¹⁶², дозволяючи діагональну кумуляцію від моменту набуття чинності 2007 року (відповідно до матриці Єврокомісії діагональна кумуляція застосовується з 2005 року¹⁶³). Після набрання чинності Угода замінила попередні двосторонні угоди 1974 та 1982 років. Угода передбачила повну лібералізацію торгівлі промисловими товарами (Туреччина — негайно, Сирія — поетапно до 1 січня 2019 року) та встановила взаємні тарифні зниження і тарифні квоти для окремих видів сільськогосподарської продукції. Поряд із тарифною лібералізацією Угода охоплює ключові регуляторні дисципліни, включно з санітарними та фітосанітарними заходами, технічним регулюванням, інтелектуальною власністю, конкуренцією, державними закупівлями, державною допомогою, платіжним балансом, захисними та антидемпінговими механізмами, а також правилами походження. Дію Угоди було призупинено з політичних причин 6 грудня 2011 року¹⁶⁴.

Угода про вільну торгівлю між Туреччиною та **Ізраїлем** була підписана 1996 року та набула чинності 1997 року. З 2000 року мита та еквівалентні збори на промислові товари були повністю скасовані, а Угода охоплює ключові торговельні дисципліни (СФЗ, техрегулювання, ІВ, держзакупівлі, конкуренцію, захисні та антидемпінгові механізми, правила походження). У сфері аграрної продукції Сторони надали взаємні тарифні зниження та тарифні квоти, із подальшим переглядом охоплення у

¹⁶⁰ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, "Lebanon," *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/lebanon>.

¹⁶¹ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, "Syria," *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/syria>.

¹⁶² Republic of Turkey and the Syrian Arab Republic. *The Association Agreement Establishing a Free Trade Area between the Republic of Turkey and the Syrian Arab Republic*. Global Preferential Trade Agreements Database (GPTAD). <https://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/archive/Syria-Turkey.pdf>.

¹⁶³ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

¹⁶⁴ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, "Syria," *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/syria>.

2006–2007 роках¹⁶⁵. Згідно з Матрицею кумуляції від Єврокомісії 2025, діагональна кумуляція між Туреччиною та Ізраїлем може бути застосована від 2006 року¹⁶⁶. Однак збройний конфлікт між Ізраїлем і Хамасом змінили торгівлю між Туреччиною і Ізраїлем: у травні 2024 Туреччина запровадила року повне торговельне ембарго. Ізраїль не відповів зустрічними санкціями, але заявив про можливе оскарження в СОТ та навіть розгляд припинення Угоди 1996 року¹⁶⁷. Станом на кінець 2025 року двосторонні відносини залишаються конфронтаційними, що фактично блокує нормальний економічний діалог.

Двостороння торгівля України та Туреччини: динаміка і товарна структура

Торгівля України з Туреччиною характеризується стабільним експортом на рівні 2–3 млрд дол. США, із єдиним піком у 2021 році (≈4 млрд дол.). Майже весь обсяг припадає на проміжні товари. Частка Туреччини у світовому експорті України тримається на рівні 5–7%. Натомість імпорт із Туреччини демонструє стійке зростання, досягнувши у 2024 році рекордних 7,5% від загального імпорту України; приблизно половину імпорту стабільно становлять проміжні товари, решта поділена між споживчими та капітальними.

¹⁶⁵ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Israel,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/israel>.

¹⁶⁶ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

¹⁶⁷ Reuters. “Israel to Abolish Free Trade Agreement with Turkey, Impose 100% Tariff on Turkish Imports.” May 16, 2024. <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-abolish-free-trade-deal-with-turkey-impose-100-tariff-turkish-imports-2024-05-16/>.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Туреччиною за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Туреччини

Імпорт України з Туреччини

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У структурі українського експорту проміжних товарів до Туреччини домінують АПК та харчова промисловість (≈2 млрд дол. з 2022 року), а також транспортне обладнання, частка якого була високою до 2021 року (1 млрд дол США), але знизилася до приблизно 300 млрд дол США у 2022–2024 рр. у 2024 році. Менші, але стабільні позиції займають видобувна промисловість, хімія, будівельні та промислові матеріали.

Імпорт проміжних товарів із Туреччини становить близько 50% турецького імпорту в Україну та зріс із 3% до понад 8% у структурі загального імпорту проміжних товарів. Структурно він включає будівельні та промислові матеріали (30%), АПК (≈10%), текстиль, а також різко зростаючий сегмент транспорту та транспортного обладнання, який збільшився від 40 млн. дол. США у 2015 році до майже 1 млрд дол. США у 2024 році, підвищивши свою частку з 10% до 40%.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Туреччиною за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Експорт України до Туреччини, %

Імпорт України з Туреччини, %

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У структурі українського експорту проміжних товарів до Туреччини у 2024 році провідні позиції займають агропродовольчі продукт: зернові культури (майже 1 млрд дол США), жири та олії (майже 400 млн дол США), а також продукція олійних рослин (325 млн дол США). Водночас у структурі імпорту з Туреччини домінує металопродукція (~600 млн дол США), за якою йдуть пластмаси (~161 млн дол США) та проміжні олійні та хімічні продукти (~120 млн дол США конжна).

Структура торгівлі проміжними товарами України з Туреччиною за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Туреччина є одним із найбільш перспективних і водночас стратегічно важливих партнерів для України з огляду на масштаби ринку проміжних товарів і потенціал застосування пан-євро-середземноморської кумуляції після повної імплементації УВТ. Частка проміжних товарів у світовому імпорті Туреччини стабільно висока та коливається в межах 55–65%, що у номінальному вимірі відповідає ринку обсягом близько 160 млрд дол. США. Імпорт проміжних товарів демонструє стійке зростання зі середньорічним темпом близько 5,5%, що відображає глибоку інтеграцію Туреччини у регіональні та глобальні виробничі ланцюги.

У зворотному напрямку Туреччина також виступає потужним постачальником проміжних товарів, що додатково підкреслює глибину її виробничої бази. Частка проміжних товарів у світовому експорті Туреччини стабільно становить близько 42–43%, що у середньозваженому номінальному вимірі відповідає приблизно 100 млрд дол. США експорту проміжних товарів. Цей сегмент демонструє стійке зростання зі складеним середньорічним темпом близько 5,8%, що свідчить про послідовне нарощування експортних спроможностей Туреччини саме у проміжних ланках виробничих ланцюгів.

У порівняльному вимірі до повномасштабної війни обсяг імпорту проміжних товарів Туреччиною перевищував український експорт таких товарів приблизно утричі, тоді як у 2022–2024 роках цей розрив зріс до 5,5–6,5 разів на тлі скорочення українських експортних потоків. У порівнянні з Україною турецький експорт проміжних товарів історично перевищував і наразі перевищує український імпорт таких товарів приблизно у 4–5 разів.

Потенціал розширення торгівлі між Україною та Туреччиною є значним завдяки високому збігу товарних потоків. Понад 65% ключових позицій українського експорту відповідають структурі турецького імпорту, зокрема зернові (пшениця, кукурудза, соя), соняшникова олія, залізні руди, кам'яне вугілля та продукти його переробки, мінеральні добрива, чавун, феросплави й металопрокат. У зворотному напрямку потенціал дещо нижчий, але все ще суттєвий: 44% головних імпортних позицій України активно експортуються Туреччиною. Це передусім корми для тварин, тютюн, цемент, нафтопродукти (зокрема нафтовий кокс), азотні та фосфорні добрива, фарби та лакофарбові матеріали, а також полімери у первинних формах.

Єгипет

Торговельний режим України з Єгиптом

Україна та Арабська Республіка Єгипет не мають жодної двосторонньої чи багатосторонньої угоди про вільну торгівлю, яка створювала б преференційний режим доступу на ринок або дозволяла застосування ідентичних правил походження й, відповідно, діагональної кумуляції за Пан-Євро-

Середземноморською конвенцією. Взаємні відносини регулюються низкою рамкових двосторонніх документів початку 1990-х років, які встановлюють режим найбільшого сприяння та окреслюють засади економічної, торговельної й технічної співпраці. Зокрема, у 1992 році було підписано Торговельну угоду, що набула чинності у 1993 році та закріпила MFN-режим і механізми ширшої економічної взаємодії, включно з відкриттям представництв торговельних організацій. Того ж року набрала чинності Угода про економічне та науково-технічне співробітництво. Проте ці документи не містять жодних положень про лібералізацію торгівлі, сумісну з ПЄМК, і не створюють можливостей для кумуляції.

Мережа ЗВТ Єгипту в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

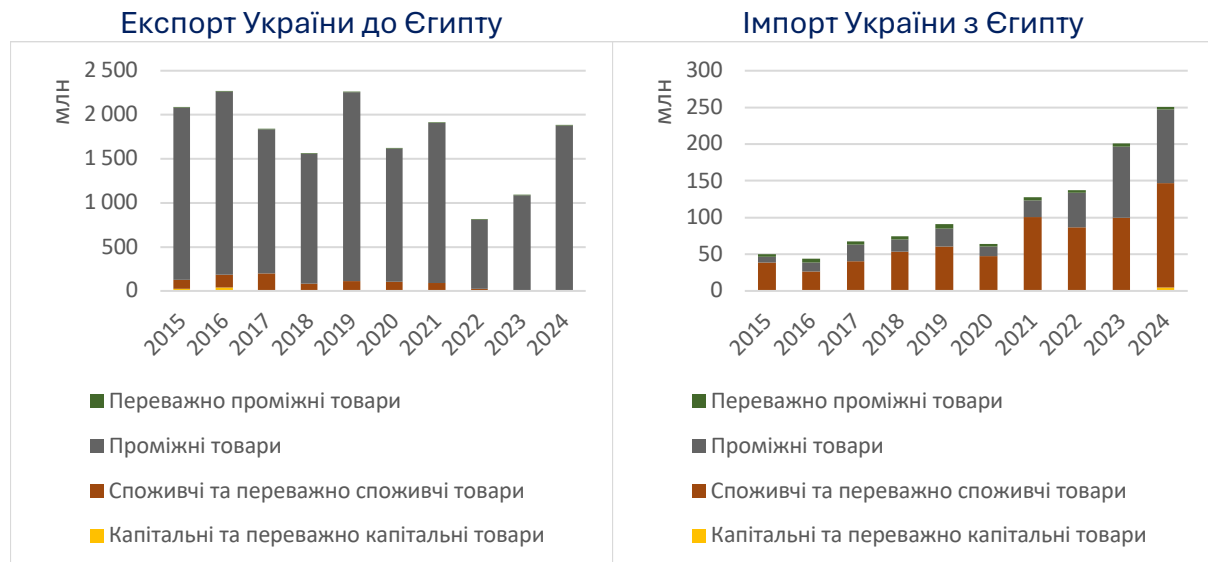
Єгипет має широку мережу преференційних торговельних угод з країнами Пан-Євро-Мед простору, які дозволяють застосування діагональної кумуляції. Одним із ключових елементів є участь Єгипту в Агадирській угоді. Перша версія угоди формувалася у 1997–1998 роках як рамка для лібералізації торгівлі між арабськими середземноморськими країнами. Остаточна Агадирська угода була підписана у 2004 році та набула чинності у 2007 році для Єгипту, Йорданії, Марокко та Тунісу, створивши між ними повну зону вільної торгівлі. Угода скасувала більшість тарифів і квот на промислові та сільськогосподарські товари, запровадила ідентичні правила походження та передбачила можливість діагональної кумуляції відповідно до правил Пан-Євро-Мед. Єгипет також має угоду про вільну торгівлю з ЄАВТ, підписану та запущену у 2007 році. Ця угода охоплює промислові товари, значну частину сільгосппродукції та дозволяє застосування ПЄМК через узгоджені правила походження. Подібним чином діє двостороння угода про вільну торгівлю між Єгиптом і Туреччиною, підписана у 2005 році та чинна з 2007 року. Вона передбачає скасування тарифів на промислові товари, часткову лібералізацію аграрного експорту та містить правила походження, сумісні з ПЄМК, що дозволяють діагональну кумуляцію.

Двостороння торгівля України та Єгипту: динаміка і товарна структура

Торгівля України з Єгиптом стабільно формується з великим профіцитом для України. Український експорт протягом 2015–2024 років переважно становив до 2 млрд дол. США щороку (за винятком кризових 2022–2023 років) і на 95–100% складався з проміжних товарів, тоді як частка споживчих товарів була мінімальною (100–200 млн дол. США). Єгипет забезпечує 4,5–5% українського експорту (зі спадом до близько 2% у 2022 році). Імпорт з Єгипту демонструє поступове та стає зростання — від 55 млн дол. США у 2015 році до близько 250 млн дол. США у 2024 році. Його структура тривалий час була домінована споживчою, проте з 2022 року

суттєво зросла частка проміжних товарів (50–100 млн дол. США щороку). Тим не менш частка Єгипту в структурі імпорту України залишається низькою — 0,2–0,3%.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Єгиптом за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Проміжні товари фактично формують увесь експорт України до Єгипту, а частка Єгипту в загальному експорті українських проміжних товарів коливалася від 6–7% у докризові роки до 2,2% у 2022 році з подальшим відновленням до 5% у 2024 році. Структурно експорт домінує агропромисловий комплекс і харчова промисловість, частка яких зросла з приблизно 50% до 90%, а номінальні обсяги – з 1,0 до 1,6 млрд дол. США (зі спадом до 0,6 млрд у 2022 році). Другим компонентом виступали транспортні засоби та обладнання, проте їхня роль істотно скоротилася: від майже 1 млрд дол. США у 2015 році до 200 млн дол. США у 2024 році.

Частка Єгипту в імпорті проміжних товарів України залишається мінімальною: менше 0,1% у більшості років і короткочасне зростання до 0,5% у 2023–2024 роках. Імпортна структура вирізняється нестабільністю: агропромисловий комплекс зростав до 20 млн дол. США у 2019 році, знизився до 3 млн дол. США, знову піднявся до 15 млн дол. США у 2024 році. Найпомітнішу динаміку демонструє сегмент будівельних і промислових матеріалів, який тривалий час становив близько 5 млн дол. США, але зріс до 23 млн дол. США у 2022 році та майже 80 млн дол. США у 2024 році, забезпечивши до 80% імпорту проміжних товарів з Єгипту.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Єгиптом за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Абсолютну домінацію в експорті за 2024 рік займають зернові культури (понад 1,0 млрд дол США), які формують основний канал інтеграції України в єгипетські виробничі та продовольчі ланцюги, тоді як насіння олійних рослин і жири та олії мають допоміжний, хоча й економічно значущий характер (разом близько 0,5 млрд дол США). Частка промислових проміжних товарів, зокрема чорних металів, залишається порівняно обмеженою, що свідчить про слабку промислову складову двосторонньої торгівлі. Імпорт до України з Єгипту є не лише значно меншим за обсягами, але й вузько спеціалізованим, з концентрацією на мінеральних матеріалах (приблизно 68 млн дол США) та незначними поставками добрив і скляної продукції. Така структура вказує на асиметричну модель торгівлі, де Єгипет виступає переважно як ринок збуту українських аграрних проміжних товарів, а не як повноцінний партнер у взаємних виробничих ланцюгах.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Єгиптом за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

З погляду ринкового масштабу Єгипет є одним із найбільших і структурно релевантних партнерів у сегменті проміжних товарів. Частка проміжних товарів у загальному імпорті Єгипту є стабільно високою, близько 55% (із тимчасовим піком до 62% у 2022 році), тоді як імпорт у номінальному вимірі зростав із приблизно 39 до 51 млрд дол. США за 2015–2024 роки, що відповідає середньорічному приросту близько 4%.

В експорті проміжні товари також домінують та у середньому складають близько 57%. У номінальному вимірі експорт проміжних товарів зріс із ~11 млрд до ~24 млрд дол. США, що відповідає високому CAGR на рівні близько 9%, що є одним із найвищих та найстрабільніших темпів серед учасників РК ПЄМ.

У порівнянні з Україною ринок проміжних товарів Єгипту є загалом зіставним за масштабом, однак після 2022 року почав помітно переважати. Якщо у 2015–2021 роках обсяги єгипетського імпорту проміжних товарів та українського експорту були близьким, то у 2022–2024 роках єгипетський ринок став приблизно у 1,5–1,7 раза більшим, що відображає як стійке зростання імпортного попиту Єгипту, так і скорочення українських експортних потоків. Водночас у зворотному напрямку співвідношення українського імпорту та єгипетського експорту також істотно змінилося: якщо на початку досліджуваного періоду єгипетський експорт проміжних товарів був приблизно на третину меншим за обсяги українського імпорту, то завдяки стабільним темпам зростання єгипетського експорту до 2024 року ці ринки фактично зрівнялися за масштабом.

Потенціал збігу товарних потоків між Україною та Єгиптом є суттєвим, передусім в українському експорті: 65,5% ключових українських позицій відповідають структурі попиту єгипетського імпорту. Найбільший потенціал зосереджений у категоріях зернових (пшениця, кукурудза), олійних та продуктів переробки (соєві боби, соєва та соняшникова олія, макуха), руд і концентратів, кам'яного вугілля, феросплавів, напівфабрикатів і прокату чорних металів, труб, деревообробної продукції, а також окремих машинобудівних позицій (двигуни, ізольовані проводи).

Потенціал імпорту проміжних товарів з Єгипту нижчий – близько 21%, але теж релевантний для українського ринку. Основні позиції можливого збігу включають цемент, мінеральні добрива, фарби та лаки, ароматичні суміші, аміак, спирти, полімери (етилену, пропілену, вінілхлориду), пластмасові вироби для пакування, гумові шини, синтетичні тканини та металоконструкції.

Ізраїль

Торговельний режим України з Ізраїлем

Торговельний режим між Україною та Ізраїлем регулюється Угодою про вільну торгівлю, підписаною у 2019 році та чинною з 1 січня 2021 року. У відповідності до загальних положень Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження, нові або оновлені угоди між договірними сторонами Конвенції мають застосовувати правила походження, визначені РКПЄМ. Угода Україна–Ізраїль формально відповідає цій вимозі: стаття 2.13 передбачає, що правила походження товарів і методи адміністративного співробітництва регулюються РКПЄМ.

Водночас пункт 5 статті 2.13 встановлює договірне обмеження, відповідно до якого кумуляція походження між Україною та Ізраїлем допускається виключно у двосторонньому режимі. Таким чином, чинна редакція УВТ прямо виключає можливість застосування діагональної кумуляції з іншими договірними сторонами ПЕМ-зони, незважаючи на формальне посилання на Конвенцію. Це обмеження має виключно договірний характер і не пов'язане з відсутністю членства сторін у РКПЄМ або з неузгодженістю правил походження як таких.

Застосування діагональної кумуляції між Україною та Ізраїлем можливе лише за умови спільного оновлення протоколу про правила походження до УВТ, зокрема шляхом скасування обмеження на двосторонню кумуляцію та переходу на переглянуті правила РКПЄМ із запровадженням динамічного посилання на Конвенцію. Таке оновлення потребує ухвалення відповідного рішення Спільного комітету Україна–Ізраїль і подальшої нотифікації в межах інституційної системи ПЕМ, після чого діагональна кумуляція може бути відображена в офіційній матриці кумуляції та застосовуватися на практиці.

Мережа ЗВТ Ізраїлю в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Ізраїль приєднався до Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження у 2013 році¹⁶⁸. Станом на 2026 рік діагональна кумуляція для Ізраїлю зберігається лише у відносинах з Європейським Союзом¹⁶⁹.

¹⁶⁸ European Commission, *EU–Israel Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/israel_en

¹⁶⁹ *Commission notice concerning the application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin or the protocols on rules of origin providing for diagonal cumulation between the Contracting Parties to this Convention*, European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union, 1 January 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

Правовою основою ЗВТ є Угода про асоціацію, чинна з 2000 року¹⁷⁰. У 2005 році Спільний комітет ухвалив рішення про заміну Протоколу 4 щодо правил походження на версію, гармонізовану з РЕМ-моделлю; це рішення набуло чинності з 2006 року та забезпечило застосування діагональної кумуляції¹⁷¹. У 2024 році Спільний комітет ЄС–Ізраїль ухвалив Рішення про повторну заміну Протоколу 4 з посиланням на ревізійовані правила походження РК ПЄМ 2023 року¹⁷². Рішення створило основу для застосування альтернативних (оновлених) правил походження, а також дозволило використання перехідних (transitional) правил у період з 1 січня по 31 грудня 2025 року. На додачу дане Рішення встановлювало динамічну прив'язку, що забезпечує автоматичне врахування майбутніх змін РК ПЄМ¹⁷³. Відповідно, з 1 січня 2026 року у відносинах між Ізраїлем та ЄС застосовуються виключно ревізійовані правила походження. Окремим рішенням 2024 року також було запроваджено використання електронних сертифікатів походження¹⁷⁴.

Також Ізраїль має УВТ з державами ЄАВТ, чинну з 1993 року¹⁷⁵. У 2005 році рішенням Спільного комітету було оновлено Протокол В щодо правил походження, яким правила походження та кумуляції були гармонізовані з РЕМ-моделлю, що

¹⁷⁰ European Commission, *EU–Israel Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/israel_en

¹⁷¹ *Official Journal of the European Union*, L 20, 24 January 2006, 1–114, *Decision No. 2/2005 of the EU–Israel Association Council of 22 December 2005 amending Protocol 4 to the Euro-Mediterranean Agreement concerning the definition of the concept of ‘originating products’ and methods of administrative cooperation* (2006/19/EC), PDF, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:020:0001:0114:en:PDF>.

¹⁷² Council Decision (EU) 2025/48 of 28 November 2024 on the position to be taken on behalf of the European Union within the Association Council established by the Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the State of Israel, of the other part, as regards the amendment of that Agreement by replacing Protocol 4 concerning the definition of the concept of ‘originating products’ and methods of administrative cooperation, *Official Journal of the European Union* L, 2025/48, 10 January 2025, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202500048

¹⁷³ Article 6 of the Convention provides that each Contracting Party is to take appropriate measures to ensure that the Convention is effectively applied. To that effect, the Association Council should adopt a decision introducing in Protocol 4 a dynamic reference to the Convention, so as to refer always to the latest version of the Convention in force.

¹⁷⁴ Council Decision (EU) 2024/3008 of 28 November 2024 on the position to be adopted on behalf of the European Union within the Association Council established by the Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the State of Israel, of the other part, with regard to a decision establishing the general requirements for proofs of origin issued electronically under Article 17(4) of Appendix A to Protocol 4 to that Agreement, *Official Journal of the European Union* L, 2024/3008, 5 December 2024, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202403008.

¹⁷⁵ European Free Trade Association. *Israel – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/israel>

дозволяло діагональну кумуляцію¹⁷⁶. Водночас жодних подальших рішень щодо запровадження альтернативних (оновлених) правил або динамічної прив'язки до РК ПЄМ між Ізраїлем та державами ЄАВТ ухвалено не було. Унаслідок цього з 1 січня 2026 року можливість діагональної кумуляції між Ізраїлем та державами ЄАВТ припинилася.

Угода про вільну торгівлю між Туреччиною та Ізраїлем була підписана 1996 року та набула чинності 1997 року. З 2000 року мита та еквівалентні збори на промислові товари були повністю скасовані, а Угода охоплює ключові торговельні дисципліни (СФЗ, техрегулювання, ІВ, держзакупівлі, конкуренцію, захисні та антидемпінгові механізми, правила походження). У сфері аграрної продукції Сторони надали взаємні тарифні зниження та тарифні квоти, із подальшим переглядом охоплення у 2006–2007 роках¹⁷⁷. Згідно з Матрицею кумуляції від Єврокомісії 2025, діагональна кумуляція між Туреччиною та Ізраїлем може бути застосована від 2006 року¹⁷⁸. Однак збройний конфлікт між Ізраїлем і Хамасом змінили торгівлю між Туреччиною і Ізраїлем: у травні 2024 Туреччина запровадила року повне торговельне ембарго. Ізраїль не відповів зустрічними санкціями, але заявив про можливе оскарження в СОТ та навіть розгляд припинення Угоди 1996 року¹⁷⁹. Станом на кінець 2025 року двосторонні відносини залишаються конфронтаційними, що фактично блокує нормальний економічний діалог.

У 1995 році, після укладення мирної угоди, Ізраїль та Йорданія запровадили двосторонню торговельну угоду з митними преференціями¹⁸⁰. У 2005 році було

¹⁷⁶ Joint EFTA–Israel Committee, *Decision No. 2 of 2005 Amending Protocol B to the EFTA–Israel Free Trade Agreement*, June 15, 2005, <https://www.efta.int/sites/default/files/media/documents/legal-texts/free-trade-relations/israel/Joint%20Committee%20Decisions/All%20Joint%20Committee%20Decisions/IL-202-2005.pdf>

¹⁷⁷ Republic of Türkiye Ministry of Trade, *Turkey-Israel Free Trade Agreement*, accessed 30 January 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/israel>.

¹⁷⁸ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

¹⁷⁹ “Israel to abolish free trade deal with Turkey in retaliation,” *Reuters*, 16 May 2024, <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-abolish-free-trade-deal-with-turkey-impose-100-tariff-turkish-imports-2024-05-16/>.

¹⁸⁰ *Treaty of Peace Between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan*, signed 26 October 1994 at the Arava/Araba Crossing Point; entered into force upon exchange of instruments of ratification 10 November 1994, UN Treaty Series No. 2042 (35325), text available via Peacemaker (United Nations, PDF) and other repositories, <https://peacemaker.un.org/sites/default/files/document/files/2024/05/il20jo941026peacetreatyisraeljordan.pdf>.

Agreement on Trade and Economic Cooperation between the Government of the State of Israel and the Government of the Hashemite Kingdom of Jordan, signed pursuant to the Treaty of Peace of 26 October

оновлено Протокол про правила походження, який набув чинності з 2006 року та був гармонізований із пан-євросередземноморською системою правил походження, що дозволяло застосування діагональної кумуляції¹⁸¹. Надалі протокол не переглядався і не був приведений у відповідність до ревізійованої РК ПЄМ. Відтак з 1 січня 2026 року, після завершення перехідного періоду, можливість діагональної кумуляції між Йорданією та Ізраїлем фактично припиняється.

Двостороння торгівля України та Ізраїлю: динаміка і товарна структура

До 2024 року торгівля України з Ізраїлем зберігала помірний профіцит для України. Експорт у 2015–2024 роках переважно перебував у межах 500–600 млн дол. США, знизився до ~300 млн дол. США у 2022–2023 роках та зростає до понад 700 млн дол. у 2024 році. Частка Ізраїлю у світовому експорті України становить близько 1,5%, а структура експорту — майже повністю проміжні товари з додатковим сегментом споживчих товарів (100–200 млн дол. США залежно від року). Імпорт Ізраїлю в Україну перебуває на рівні 0,5% від загального імпорту України (0,8% у 2024 році), де понад дві третини припадають на споживчі товари; проміжні товари формують близько 50 млн дол. США щороку, а у 2024 році зафіксовано також приріст капітальних товарів (~160 млн дол. США).

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Ізраїлем за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Ізраїлю

Імпорт України з Ізраїлю

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

1994, Government of Israel, PDF document, accessed January 30, 2026,

https://www.gov.il/BlobFolder/policy/jordan-israel-fta/he/sahar-hutz_agreements_jordan-fta-exp.pdf.

¹⁸¹ Amending Protocol to the Protocol to the Agreement on Trade and Economic Cooperation between the Government of the State of Israel and the Government of the Hashemite Kingdom of Jordan, Government of Israel, PDF document, accessed January 30, 2026, https://www.gov.il/BlobFolder/policy/jordan-israel-fta/he/sahar-hutz_agreements_jordan-fta-agreemrnt-update-protocol-en-2004.pdf.

Частка Ізраїлю у світовому експорті українських проміжних товарів знизилася з 2% у 2015 році до 0,7% у 2022 році, але знову відновилася на рівні 1,2% у 2024 році. Експорт проміжних товарів формується переважно агропромисловим комплексом і харчовою промисловістю, що забезпечує 300–350 млн дол. США щорічно та близько 200 млн дол. США у кризові 2022–2023 роки. Внесок транспортного обладнання суттєво зменшився: із 100–200 млн дол. до 50 млн дол. після 2022 року. Будівельні та промислові матеріали дають 20–25 млн дол. США щороку.

Імпорт проміжних товарів з Ізраїлю не перевищує 0,3% від загального імпорту проміжних товарів України. Основу становлять будівельні та промислові матеріали, обсягом у 20–25 млн дол. США, та 35 млн дол. США у 2024 році. Загальний імпорт проміжних товарів з Ізраїлю збільшився з 100–120 млн дол. США у 2015–2021 роках до 200–250 млн дол. у 2022–2023 роках та до 400–440 млн дол. США у 2024 році. Зростання є пропорційним за всіма товарними групами, без концентрації в одній категорії.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Ізраїлем за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

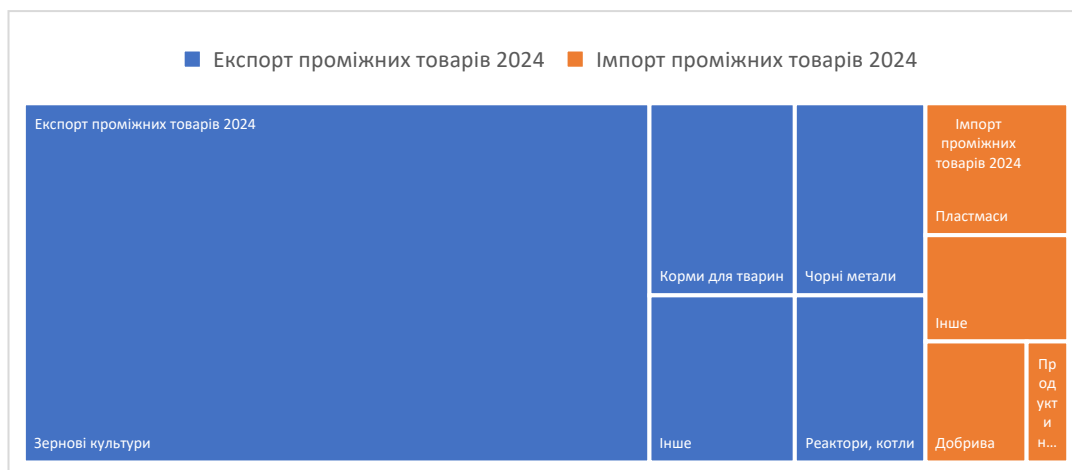

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до ВЕС Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У 2024 році структура торгівлі проміжними товарами між Україною та Ізраїлем чітко демонструє високу концентрацію експорту: понад 70% припадає лише на зернові культури (305,5 млн дол США). Інші вагомі позиції, корми для тварин, чорні метали й котли, формують другу важливу складову експорту. Імпорт проміжних товарів є помітно менш диверсифікованим за обсягом і зосереджений навколо пластмас (25,7 млн дол США) та добрив (16,6 млн дол США), що свідчить про спеціалізовану структуру торгівельних потоків Ізраїль-Україна. Помітно, що двосторонній обмін

фокусується не на високотехнологічних товарах, а переважно на агроіндустрії та базових промислових матеріалах.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Ізраїлем за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Потенціал торгівлі між Україною та Ізраїлем за критерієм збігу товарних потоків є істотним. Близько 50% ключових позицій українського експорту знаходять попит на ізраїльському ринку. До них належать пшениця, ячмінь, кукурудза, соєві боби, макуха, мінеральні добрива, лісоматеріали, напівфабрикати та прокат чорних металів, прутки, труби, двигуни та турбіни, ізольовані проводи тощо.

Потенціал імпорту з Ізраїлю нижчий — близько 17%, тобто лише невелика частка товарів, що активно імпортуються Україною, одночасно є значущими в ізраїльському експорті. До таких належать насіння та плоди для сівби, мінеральні добрива, друкарська фарба/чорнила, а також унікальна позиція — готові сполучні суміші для виготовлення ливарних форм і стрижнів, яка наразі трапляється виключно в торгівлі з Ізраїлем. Також релевантними є полімери етилену й пропілену, пластмасові вироби для транспортування й пакування, двигуни.

Північна Македонія

Торговельний режим України з Македонією

Торговельно-економічні відносини між Україною та Північною Македонією регулюються Угодою про вільну торгівлю, ратифікованою у 2001 році¹⁸². Ця угода передбачила поступове формування зони вільної торгівлі протягом перехідного періоду, поглиблення економічної співпраці та усунення кількісних і тарифних обмежень у взаємній торгівлі. У 2022 році Україна та Північна Македонія підписали зміни до Протоколу С про правила визначення походження товарів та методи адміністративного співробітництва¹⁸³; у 2023 році цей документ був ратифікований та набув чинності. Оновлений Протокол С повністю гармонізував правила походження між сторонами з чинною системою РК ПЄМ, що забезпечило можливість застосування діагональної кумуляції. Паралельно сторони оновили і Протокол В до Угоди, що стосується торгівлі сільськогосподарською та харчовою продукцією. Зміни розширили взаємні преференції у сільськогосподарському секторі та доповнили загальний режим лібералізації торгівлі між двома країнами.

Мережа ЗВТ Македонії в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Щодо відносин Північної Македонії з країнами РК ПЄМ, її сучасна система преференцій склалася у результаті двох великих інтеграційних процесів: регіональної лібералізації між країнами Західних Балкан та євроінтеграції. На початку 2000-х років Північна Македонія уклала низку двосторонніх угод про вільну торгівлю з країнами регіону та Молдовою. Зокрема, угоди з Албанією та Боснією і Герцеговиною були підписані й набули чинності у 2002 році. З Молдовою договір було підписано і введено в дію у 2004 році, а угоду з Сербією і Чорногорією було укладено у 2005-му та імplementовано у 2006 році. Тимчасова угода про вільну торгівлю з Косовом також була підписана у 2005-му та набула чинності у 2006 році.

У 2006–2007 роках ці двосторонні режими було об'єднано в єдину Центральноевропейську асоціацію вільної торгівлі (CEFTA), яка усунула тарифи на промислову продукцію та значну частину мит на аграрні товари, створивши спільний преференційний простір. Правила походження в CEFTA побудовані на Пан-Євро-Мед моделі, що забезпечує можливість діагональної кумуляції між

¹⁸² [Ukraine and the Republic of North Macedonia, Agreement on Free Trade between the Republic of Macedonia and Ukraine, signed January 18, 2001, accessed January 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807_200#Text.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807_200#Text)

¹⁸³ Joint Committee under the Free Trade Agreement between Ukraine and the Republic of North Macedonia, Decision No. 2/202202 regarding replacement of Protocol C to the Free Trade Agreement on the definition of origin of goods and administrative cooperation methods, October 6, 2022, accessed January 29, 2026, [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808_002-22#Text.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808_002-22#Text)

країнами, які мають взаємні ЗВТ та гармонізовані протоколи походження¹⁸⁴. Таким чином, Сербія застосовує діагональну кумуляцію на основі ПЄМК з 2007 року з Албанією, Боснією і Герцеговиною, Сербією та Молдовою¹⁸⁵. З Косово діагональна кумуляція діє з 2014 року¹⁸⁶.

Другим структурним елементом торговельної архітектури Північної Македонії є поглиблення відносин з Європейським Союзом. Угоду про стабілізацію та асоціацію між Північною Македонією та ЄС було підписано у 2001 році. Тимчасова торговельна угода почала застосовуватися у 2004 році та створила двосторонню зону вільної торгівлі між Північною Македонією та ЄС із взаємним скасуванням кількісних обмежень та більшості мит на промислові й аграрні товари. Правила походження в межах торговельних положень угоди визначені у Протоколі 4, який повністю сумісний Пан-Євро-Мед Конвенцією та дозволяє діагональну кумуляцію.

У 2000 році Північна Македонія підписала Угоду про вільну торгівлю з країнами ЄАВТ, що набула чинності у 2002 році¹⁸⁷. Для забезпечення повної сумісності з конвенцією до Протоколу В було внесено зміни у 2003 році, які набули чинності у 2005-му¹⁸⁸.

¹⁸⁴ Central European Free Trade Agreement (CEFTA), *Annex 2 to the Agreement on Amendment of and Accession to the Central European Free Trade Agreement: Bilateral Free Trade Agreements to Be Terminated upon Entry into Force of CEFTA 2006*, PDF, CEFTA Secretariat, May 2016, <https://cefta.int/wp-content/uploads/2016/05/ANNEX-2-TO-AGREEMENT-RE-BILATERAL-FTAs-TO-BE-TERMINATED.pdf>

¹⁸⁵ Болгарія, Румунія та Хорватія припинили участь у CEFTA після вступу до ЄС. Формальне оновлення положень CEFTA з урахуванням їх виходу було ухвалене у 2014 році. European Commission, *History of Enlargement: From 6 to 27 Members*, Enlargement and Eastern Neighbourhood, European Commission, accessed January 29, 2026, https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/6-27-members_en

¹⁸⁶ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

¹⁸⁷ European Free Trade Association, "North Macedonia," *Free Trade Network*, accessed January 29, 2026, <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/north-macedonia>.

¹⁸⁸ Відповідно до гармонізованої матриці Європейської Комісії фактичне застосування діагональної кумуляції між Північною Македонією та державами ЄАВТ датоване 2015–2016 роками; ймовірно, це пов'язано з оновленням та синхронізацією преференційних протоколів ЄАВТ із положеннями ПЄМК.

European Free Trade Association and the Republic of North Macedonia, *Protocol B Concerning the Definition of the Concept of "Originating Products" and Methods of Administrative Cooperation* under the Free Trade Agreement between the EFTA States and North Macedonia, 2022, PDF, accessed January 29, 2026, <https://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/free-trade-relations/macedonia/EFTA-North%20Macedonia%20Protocol%20B%20-%202022.pdf>.

Окрім цього, Північна Македонія має діючу ЗВТ з Туреччиною. Початкова угода про вільну торгівлю була підписана у 1999 році та набрала чинності у 2000 році¹⁸⁹. Базова редакція угоди передбачала поступове скасування тарифних і частини нетарифних бар'єрів, включно з повною лібералізацією імпорту промислової продукції до 2008 року. Правила походження в цій ЗВТ були узгоджені з РК ПЄМ шляхом внесення змін до Протоколу II; відповідні поправки були підписані у 2005 році, ратифіковані та набули чинності у 2007 році¹⁹⁰. Саме з 2007 року між Північною Македонією та Туреччиною фактично діє діагональна акумуляція відповідно до положень ПЄМК.

Двостороння торгівля України та [Країни]: динаміка і товарна структура

Торговельні відносини між Україною та Північною Македонією залишаються відносно невеликими, з помірним для України профіцитом. Експорт до Північної Македонії складає менше 0,2% від загального, та досягнув свого піку в 120 млн дол. США у 2018 році, після чого знизився до приблизно 60 млн дол. США у подальші роки. Експорт України характеризується домінуванням проміжних товарів: у більшості років вони становлять близько 90% експортних поставок. Лише у 2024 році частка споживчих товарів зросла майже до половини експорту. Імпорт зростає стабільно протягом останнього десятиліття: з приблизно 12 млн дол. США у 2015 році до 36 млн дол. США у 2024 році. Тим не менш, частка Північної Македонії у світовому імпорті України не перевищує 0,02%. Імпорт з Північної Македонії є більш різноманітним і демонструє зростання передусім за рахунок споживчих товарів, обсяг яких зріс з 2 млн дол. США у 2015 році до 22 млн дол. США у 2024 році. Поставки проміжних та переважно проміжних товарів залишаються стабільними, близько 5–7 млн дол. щороку, ще 5–10 млн дол. США припадає на товари, які класифікуються як «переважно проміжні» (можливі також елементи капітальних і споживчих).

¹⁸⁹ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Macedonia,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/macedonia>.

¹⁹⁰ Customs Administration of the Republic of North Macedonia. “List of Protocols of Origin in Free Trade Agreements.” Accessed January 29, 2026. <https://www.customs.gov.mk/en/lista-na-protokoli-za-poteklo-vo-spogodbite-za-slobodna-trgovija.nsp.x>.

Služben vesnik na Republika Severna Makedonija [Official Gazette of the Republic of North Macedonia], no. 68/07.

(Publication of Protocol 2 to the Free Trade Agreement between the Republic of North Macedonia and the Republic of Turkey. <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/E44663864473ED4990AF9CC6ABF52009.pdf>

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Північною Македонією за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Північної Македонії

Імпорт України з Північної Македонії

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У структурі українського експорту проміжних товарів домінують транспортні засоби та обладнання, які до 2019 року коливалися в межах 35 млн дол., з подальшим піком у 2020-2021 роках (70–105 млн дол.) та подальшим зниженням до 10–15 млн дол. США. Також стабільно представлені будівельні та промислові матеріали, обсяг яких зріс з ≈2 млн дол. до 10 млн дол. після 2022 року. Значно зросла частка агропромислової та харчової продукції: з приблизно 10% до 42% у 2024 році, що відповідає зміні з 1,5 млн до 15 млн дол США у номінальному вираженні.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Північною Македонією за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Експорт України до Північної Македонії

Імпорт України з Північної Македонії

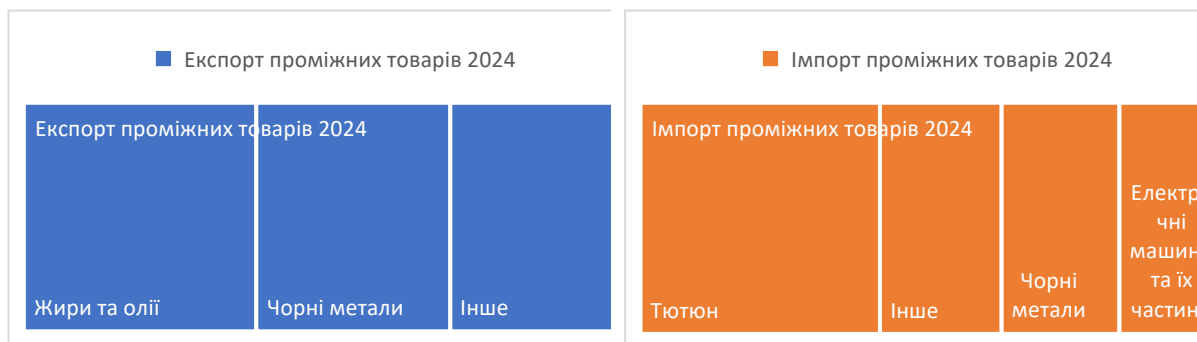

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Експорт проміжних товарів з Північної Македонії до України у 2024 році вирізняється помірною товарною концентрацією: лише дві категорії, жири та олії (11,8 млн дол США) і чорні метали (9,8 млн дол США), забезпечили понад дві третини загального обсягу. Товарний потік з Північної Македонії до України також є не надто диверсифікованим: тютюн складає близько 40% від загального обсягу (12 млн дол

США), тоді як ще по 1 млн дол США припадає на чорні метали та електрообладнання.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Північною Македонією за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Частка проміжних товарів у світовому імпорті Північної Македонії протягом останнього десятиліття знизилася з близько 56% до 51%, однак це зменшення радше відображає випереджальне зростання імпорту капітальних і споживчих товарів, ніж уповільнення самого сегмента проміжних товарів. В абсолютному вимірі імпорт проміжних товарів демонструє стійке зростання зі середньорічним темпом близько 6–6,2%, що формує середньозважений обсяг ринку на рівні приблизно 6 млрд дол. США.

Експорт проміжних товарів Північної Македонії зростає ще швидше: їхня частка у загальному експорті підвищилася з 57% до 67%, а номінальні обсяги за 2015–2024 роки практично подвоїлися (з близько 2,5 до 5,5 млрд дол. США), що відповідає CAGR близько 9%.

Водночас, попри таку динаміку, масштаби ринку залишаються помірними у порівнянні з Україною: як експортні, так і імпортні потоки проміжних товарів Північної Македонії є приблизно у п'ять разів меншими, ніж відповідні українські потоки.

Близько 55% основних товарів, які Україна традиційно експортує, відповідають структурі північномакедонського імпорту. Найбільші можливості зосереджені у постачанні аграрно-промислових товарів, мінеральних та хімічних добрив, лісоматеріалів, феросплавів та прокату. Натомість збіг товарних позицій у зворотному напрямку значно менший - лише близько 6%, до яких входять тютюн, феросплави, прокат та окремі будівельні матеріали.

За наявності діагональної кумуляції та високих темпів зростання, а також високого співпадіння основної продукції в товарних потоках це може свідчити про відносно

привабливий, хоча й нішевий, потенціал для подальшого поглиблення виробничо-торговельної кооперації.

Чорногорія

Торговельний режим України з Чорногорією

Україна має чинну угоду про вільну торгівлю з Чорногорією (ратифікована у 2012 році)¹⁹¹, у межах якої правила походження визначені Додатком II. Хоча вони частково структурно збігаються з підходами Пан-Євро-Середземноморської конвенції, ці правила не є гармонізованими з РК ПЄМ. Відповідно до пояснення Міністерства економіки, для повної сумісності та можливості застосування діагональної кумуляції необхідні подальші зміни до протоколу про правила походження¹⁹².

Мережа ЗВТ Чорногорії в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Сучасна система преференцій Чорногорії сформувалася під впливом двох основних процесів: регіональної лібералізації в Західних Балканах у 2000-х роках та подальшої євроінтеграції країни. У складі Республіки Югославії, а пізніше Союзної Держави Сербії і Чорногорії¹⁹³ держава уклала низку двосторонніх угод про зону вільної торгівлі з країнами регіону: з Албанією (підписано 2003, чинна з 2004), Боснією і Герцеговиною (підписана і чинна з 2002), з Хорватією (підписана 2002, чинна з 2004; з подальшими змінами), та з Північною Македонією (підписана 2005, чинна з 2006).

У 2006–2007 роках ці двосторонні угоди було об'єднано в єдину Центральноевропейську асоціацію вільної торгівлі (CEFTA), яка усунула тарифи на промислову продукцію та значну частину мит на аграрні товари, створивши спільний преференційний простір. Правила походження в CEFTA побудовані на Пан-Євро-Мед моделі, що забезпечує можливість діагональної кумуляції між

¹⁹¹ Ukraine and Montenegro, *Free Trade Agreement between the Government of Ukraine and the Government of Montenegro*, signed November 18, 2011, entered into force January 1, 2013, accessed January 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892_008#n283.

¹⁹² Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine, “Участь України у Регіональній Конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження,” accessed January 29, 2026, <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=342ec84c-4bc4-4a6c-8cda-b9a258055bef&lang=uk-UA&title=UchastUkrainiURegionalniiKonventsiiProPanvroseredzemnomorskiPreferentsiiniPravilaPokhodzhennia>.

¹⁹³ Після проголошення незалежності 3 червня 2006 року Чорногорія підтвердила правонаступництво щодо міжнародних договорів, укладених Союзною державою, у разі якщо вони відповідали внутрішньому законодавству.

країнами¹⁹⁴. Таким чином, Чорногорія застосовує діагональну кумуляцію на основі ПЄМК з 2007 року з Албанією, Боснією і Герцеговиною, Північною Македонією та Молдовою¹⁹⁵. З Косово діагональна кумуляція діє з 2014 року¹⁹⁶.

Євроінтеграційна складова системи преференцій реалізована через Угоду про стабілізацію та асоціацію (САА) між Чорногорією та Європейським Союзом. Угоду було підписано у 2007 році та набула чинності у 2010 році. До цього моменту торговельні положення САА були реалізовані через Проміжну угоду про торгівлю та пов'язані з торгівлею питання, яка фактично створила двосторонню зону вільної торгівлі з ЄС. Проміжна угода, а пізніше Угода про стабілізацію та асоціацію, включала правила походження на основі РК ПЄМ, і дозволяє застосування діагональної кумуляції в торгівлі з ЄС. Таким чином, діагональна кумуляція в торгівлі між Чорногорією та ЄС фактично діє з 2007 року.

Угода про зону вільної торгівлі між Чорногорією та державами ЄАВТ була підписана у 2011 році та набула чинності у 2012 році. Угода передбачає повну лібералізацію торгівлі промисловими товарами, а правила походження й адміністративні процедури, викладені в Додатку VIII, базуються на положеннях РК ПЄМ, що забезпечує можливість діагональної кумуляції¹⁹⁷.

Крім того, Чорногорія має чинну угоду про вільну торгівлю з Туреччиною, підписану у 2008 році та введену в дію у 2010 році¹⁹⁸. Вона передбачає скасування тарифних і нетарифних бар'єрів, регулює санітарні та фітосанітарні питання, а також торгівлю промисловою продукцією. Туреччина скасувала відповідні мита одразу після набуття чинності угоди, тоді як Чорногорія завершила поступове скасування тарифів у 2015 році. Правила походження в межах цієї угоди, викладені у Протоколі

¹⁹⁴ Central European Free Trade Agreement (CEFTA), *Annex 2 to the Agreement on Amendment of and Accession to the Central European Free Trade Agreement: Bilateral Free Trade Agreements to Be Terminated upon Entry into Force of CEFTA 2006*, PDF, CEFTA Secretariat, May 2016, <https://cefta.int/wp-content/uploads/2016/05/ANNEX-2-TO-AGREEMENT-RE-BILATERAL-FTAs-TO-BE-TERMINATED.pdf>

¹⁹⁵ Болгарія, Румунія та Хорватія припинили участь у CEFTA після вступу до ЄС. Формальне оновлення положень CEFTA з урахуванням їх виходу було ухвалене у 2014 році. European Commission, *History of Enlargement: From 6 to 27 Members*, Enlargement and Eastern Neighbourhood, European Commission, accessed January 29, 2026, https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/6-27-members_en

¹⁹⁶ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf

¹⁹⁷ European Free Trade Association, "Montenegro," *Free Trade Network*, accessed January 29, 2026, <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/montenegro>.

¹⁹⁸ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, "Montenegro," *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/montenegro>.

II, базуються на РК ПЄМ, діагональна акумуляція між сторонами застосовується з 2010 року.

Двостороння торгівля України та [Країни]: динаміка і товарна структура

Торгівля України з Чорногорією є вкрай незначною: експорт та імпорт становлять менше 0,1% загальних торговельних потоків України. У номінальному вимірі обсяги обмежуються кількома мільйонами доларів США на рік. З 2015 до 2023 року номінальні обсяги експорту та імпорту перебували на рівні до 10 млн дол. США. Різке зростання відбулося у 2024 році: експорт до Чорногорії зріс до 24 млн дол. США, а імпорт до приблизно 70 млн дол. США.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Чорногорією за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Чорногорії

Імпорт України з Чорногорії

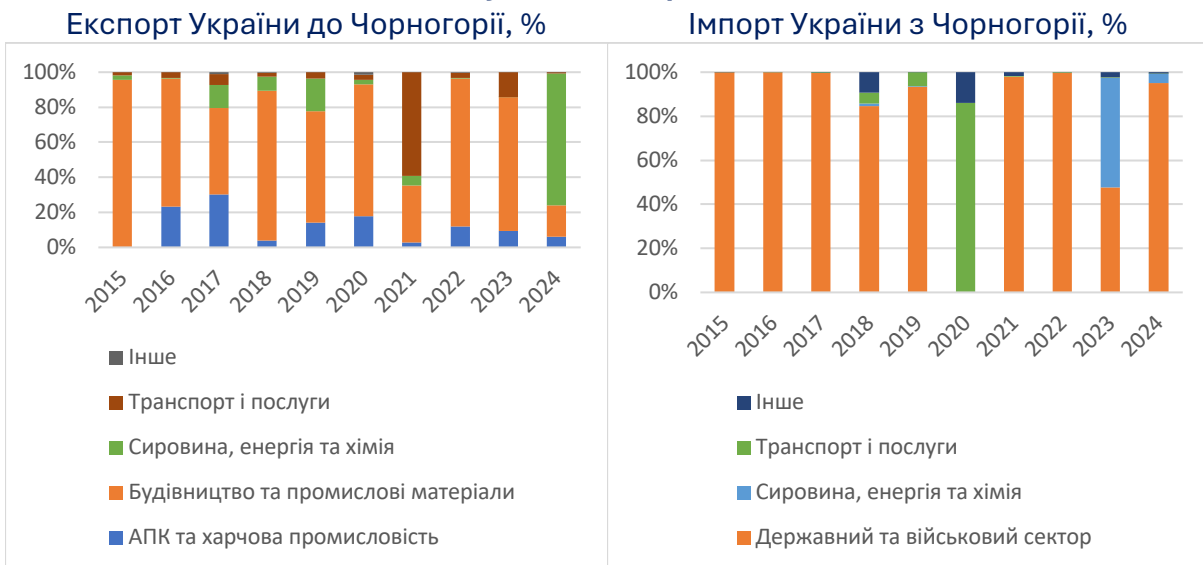

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Український експорт до Чорногорії представлений переважно споживчими товарами, тоді як частка проміжних товарів залишається мінімальною (0,5 – 3 млн. дол. США на рік). У структурі проміжного експорту домінують будівельні та промислові матеріали, які з 2021 року формують найбільшу частку. Частково присутні товари АПК та харчової промисловості (5–30% залежно від року). У 2024 році відбулася зміна структури: товари видобувної та паливно-хімічної промисловості зросли до понад 70% проміжного експорту, проте у номінальному вираженні ці становить всього близько 2,5 млн дол. США.

Імпорт з Чорногорії до України на 99% складається з проміжних товарів, які в свою чергу до 2023 року характеризувалися майже повною домінацією категорії “державний, військовий та інший сектор”, із номінальними коливаннями від 0,1 до 8 млн дол. Зміна структури 2020 року пов’язана насамперед зі зниженням обсягу імпорту проміжних товарів (150 тис. дол. США). У 2023–2024 роках в імпорті вперше з’являється відчутна частка видобувної та паливно-хімічної промисловості – приблизно 2,5 млн дол. США.

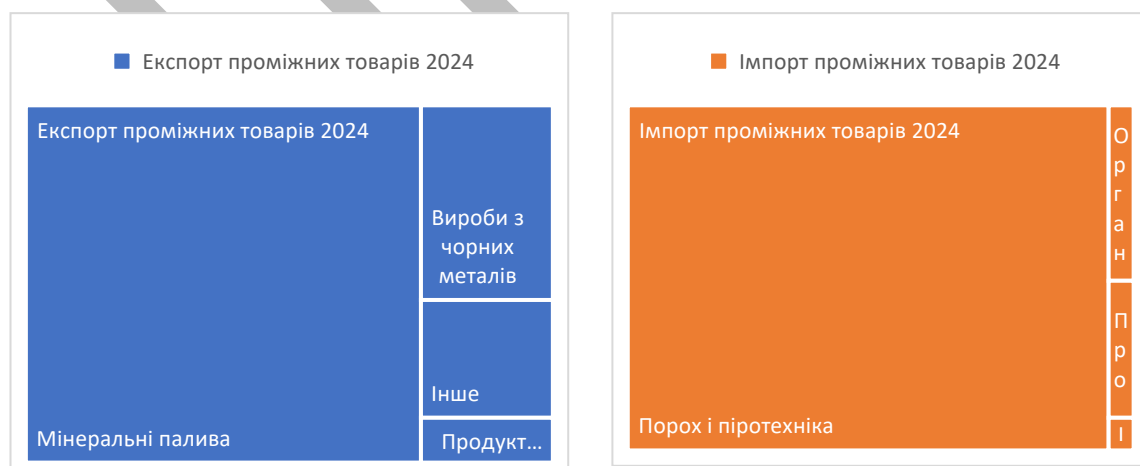
Структура торгівлі проміжними товарами України з Чорногорією за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до ВЕС Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У структурі експорту проміжних товарів з України до Чорногорії у 2024 році абсолютну перевагу мали мінеральні палива (2,5 млн дол США), які склали понад 70% усіх поставок. Інші категорії мали фрагментарний характер: вироби з чорних металів і продукти тваринного походження не формують сталих торговельних ліній, а радше відображають разові контракти або тестування ринку. З боку імпорту проміжних товарів з Чорногорії спостерігається вкрай високий рівень концентрації, понад 90%, на одну категорію – порох і піротехніку (\$54,9 млн). Інші товари, включно з органічною та неорганічною хімією (сукупно близько \$2,5 млн), мають допоміжне значення і не формують повноцінної торговельної ніші.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Чорногорією за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Ринок Чорногорії за масштабом залишається невеликим, однак демонструє динамічні структурні зрушення. Частка проміжних товарів у загальному імпорті країни поступово знизилася з ~30% до ~25%, проте в абсолютному вимірі імпорт проміжних товарів зростає швидкими темпами: із ~0,6 до ~1,1 млрд дол. США у 2015–2023 роках, що відповідає CAGR близько 7,5%, одному з найвищих показників серед аналізованих країн. Це свідчить не про стагнацію проміжного сегмента, а радше про ще швидше зростання загального імпорту Чорногорії.

В експорті частка проміжних товарів також суттєво скоротилася (з ~55% до ~34%), однак і тут номінальні обсяги продовжували зростати з помірним CAGR $\approx 2\%$, що вказує на випереджальне зростання інших експортних категорій.

Середньозважений обсяг ринку експорту проміжних товарів Чорногорії оцінюється приблизно у 230 млн дол. США, що є незначним у порівнянні з українськими потоками: експорт проміжних товарів Чорногорії є приблизно у 100 разів меншим, ніж імпорт проміжних товарів України, а її імпорт – у близько 25 разів меншим, ніж експорт проміжних товарів України. Водночас поєднання малих масштабів і високих темпів зростання імпортного попиту може свідчити про нішевий, але зростаючий потенціал для українських постачальників проміжних товарів у середньостроковій перспективі.

Потенціал збільшення імпорту практично відсутній: лише 3% товарних позицій, які Україна активно імпортує, перетинаються з типових чорногорських експортних потоків, де основним збігом є залізний прокат. Водночас 31% ключових українських експортних позицій відповідають структурі імпортного попиту Чорногорії, серед яких пшениця, кукурудза, соняшникова олія, корунд, феросплави та прокатні вироби.

Албанія

Торговельний режим України з Албанією

Україна та Албанія не мають двосторонньої угоди про вільну торгівлю або іншого преференційного торговельного режиму, що передбачала б ідентичні правила походження та можливість застосування діагональної кумуляції за РК ПЄМ¹⁹⁹. З 2008 року, з дати приєднання України до СОТ, діє режим найбільшого сприяння у відносинах України та Албанії. Наявні міждержавні контакти обмежуються

¹⁹⁹ У 2006 році Албанія приєдналася до Центральноевропейської зони вільної торгівлі (CEFTA) та у 2009 році підписала Угоду про стабілізацію та асоціацію з ЄС, однак обидва ці режими не створюють жодних можливостей для поглиблення торгівлі з Україною.

дипломатичним діалогом та окремими меморандумами про співпрацю, але не включають жодних інструментів торговельної лібералізації.

Мережа ЗВТ Албанії в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Щодо відносин Албанії з іншими країнами РК ПЄМ, її сучасна система преференцій склалася у результаті двох великих інтеграційних процесів: регіональної лібералізації між країнами Західних Балкан та євроінтеграції. У середині 2000-х років Албанія мала мережу двосторонніх ЗВТ із країнами регіону: з Боснією і Герцоговиною (угода 2003 року, чинна з 2004-го), з Хорватією (2002/2003), Північною Македонією (2002), Молдовою (2003/2004), Сербією і Чорногорією (2003/2004), а також із Косово (2003). У 2007 році CEFTA замінила мережу двосторонніх угод, скасувала промислові тарифи та більшість аграрних мит і створила спільний регіональний преференційний простір²⁰⁰. Правила походження в CEFTA побудовані на Пан-Євро-Мед моделі, що забезпечує можливість діагональної кумуляції між країнами, які мають взаємні ЗВТ та гармонізовані протоколи походження²⁰¹. Таким чином, Албанія застосовує діагональну кумуляцію на основі ПЄМК з 2007 року з Боснією і Герцоговиною, Сербією, Північною Македонією та Молдовою²⁰². З Косово діагональна кумуляція діє з 2014 року²⁰³.

Другим ключовим елементом є євроінтеграційний трек. Угода про стабілізацію та асоціацію (CAA) між Албанією та ЄС була підписана у 2006 році²⁰⁴. До її повного набрання чинності у 2009 році діяла Проміжна угода про торгівлю та пов'язані з торгівлею питання, яка фактично створила двосторонню зону вільної торгівлі з ЄС

²⁰⁰ Пізніше Румунія, Болгарія та Хорватія вийшли з CEFTA після вступу до ЄС.

²⁰¹ Central European Free Trade Agreement (CEFTA), *Annex 2 to the Agreement on Amendment of and Accession to the Central European Free Trade Agreement: Bilateral Free Trade Agreements to Be Terminated upon Entry into Force of CEFTA 2006*, PDF, CEFTA Secretariat, May 2016, <https://cefta.int/wp-content/uploads/2016/05/ANNEX-2-TO-AGREEMENT-RE-BILATERAL-FTAs-TO-BE-TERMINATED.pdf>.

²⁰² Болгарія, Румунія та Хорватія припинили участь у CEFTA після вступу до ЄС. Формальне оновлення положень CEFTA з урахуванням їх виходу було ухвалене у 2014 році. European Commission, *History of Enlargement: From 6 to 27 Members*, Enlargement and Eastern Neighbourhood, European Commission, accessed January 29, 2026, https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/6-27-members_en

²⁰³ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

²⁰⁴ Council of the European Union, *Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Albania, of the other part*, signed 12 June 2006, entered into force 1 April 2009, *Official Journal of the European Union* L 300 (31 Oct. 2006), <https://www.consilium.europa.eu/en/documents/treaties-agreements/agreement/?id=2006040>.

із взаємним скасуванням кількісних обмежень та більшості мит на промислові й аграрні товари²⁰⁵. Проміжна угода, а пізніше Угода про стабілізацію та асоціацію, включала правила походження на основі РК ПЄМ, і дозволяє застосування діагональної кумуляції в торгівлі з ЄС. У 2009 році Албанія та держави ЄАВТ підписали Угоду про вільну торгівлю, яка набула чинності набула чинності 2010 року для Албанії, Ліхтенштейну і Швейцарії, та 2011 року для Норвегії та Ісландії²⁰⁶. Правила походження та методи адміністративної співпраці, викладені в Протоколі В, базуються на Пан-Євро-Мед Конвенції, що дозволяє кумуляцію матеріалів, з моменту набуття чинності Угоди.

Окрім цього, Албанія має діючу ЗВТ з Туреччиною. Початкова угода про вільну торгівлю була підписана у 2006 році та набрала чинності у 2008му. Угода забезпечує повне скасування мит на промислові товари (з поетапним обнуленням в Албанії до 2013 року) та взаємні тарифні поступки щодо сільськогосподарської продукції. У 2009 році було внесено зміни до Протоколу II, що гармонізувало правила походження відповідно до РК ПЄМ та дозволило застосування діагональної кумуляції²⁰⁷.

Двостороння торгівля України та Албанії: динаміка і товарна структура

Торгівля України з Албанією залишається незначною в масштабах зовнішньої торгівлі України. У 2024 році експорт України до Албанії становив близько 0,05% від загального, а імпорт – лише 0,02%. У сегменті проміжних товарів частка Албанії ще менша: за останнє десятиліття на неї припадало орієнтовно 0,03% експорту проміжних товарів та 0,01% імпорту.

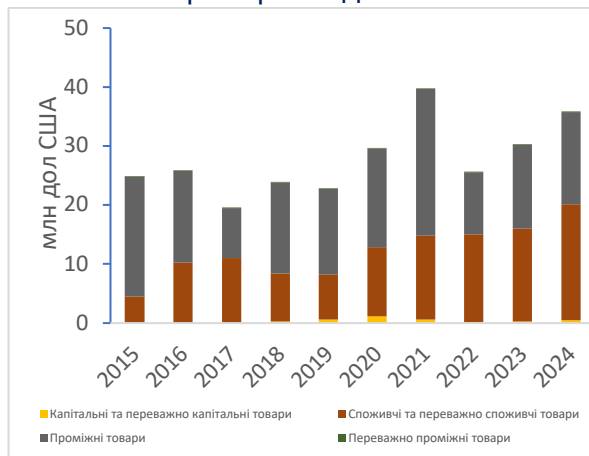
²⁰⁵ Council of the European Union, *Council Decision 2006/580/EC of 12 June 2006 concerning the signing and conclusion of the Interim Agreement on Trade and Trade-Related Matters between the European Community, of the one part, and the Republic of Albania, of the other part — Protocol 3 on reciprocal preferential concessions for certain wines, the reciprocal recognition, protection and control of wine, spirit drinks and aromatised wine names*, Official Journal of the European Union L 239 (1 Sept. 2006): 1–xx, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2006/580/oj/eng>.

²⁰⁶ European Free Trade Association. *Free Trade Network. Albania*. European Free Trade Association. Accessed January 29, 2026. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/albania>.

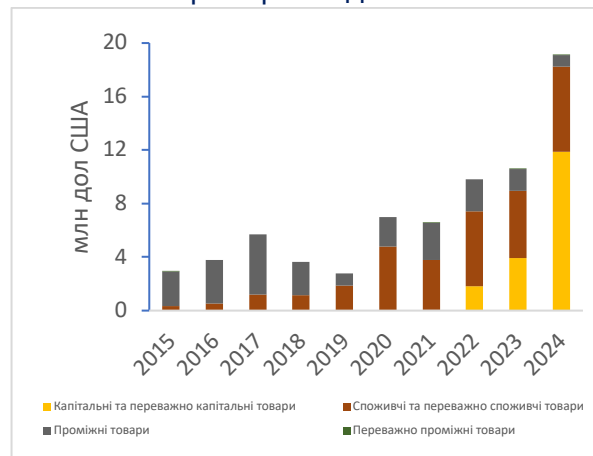
²⁰⁷ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Albania,” *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/albania>

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Албанією за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Албанії

Експорт України до Албанії

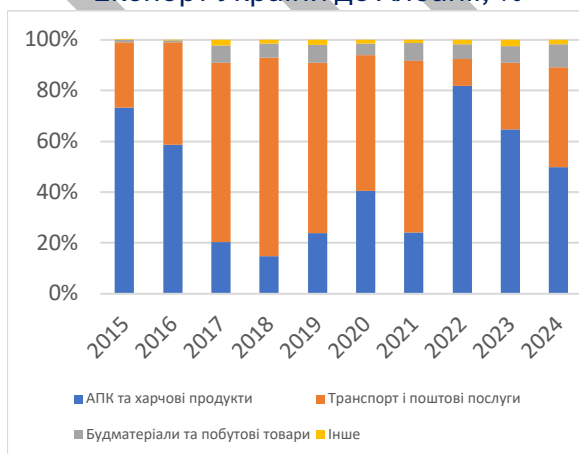

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Структура проміжного експорту є змішаною та характеризується високою мінливістю. Основу становлять транспортне обладнання та обслуговування, а також продукція агропромислового комплексу і харчової промисловості. Частка АПК суттєво коливалася: від 15 млн дол. США у 2015 році до зниження до 1,7 млн дол. у 2018 році, після чого поступово відновилась до 9 млн дол. США. Окрему незначну частку (до 10%) також становлять будівельні матеріали та побутові товари. Структура імпорту проміжними товарами істотно змінювалась: у 2015–2018 роках основу становило транспортне обладнання (2–3 млн дол. США), тоді як у 2022–2023 роках домінували будівельні та побутові матеріали, які зросли до приблизно 1,5 млн дол. США.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Албанією за секторами BEC у 2015–2024 роках, %

Експорт України до Албанії, %

Експорт України до Албанії, %

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

З точки зору розміру та структури ринку, Албанія є типовою економікою з високою залежністю від проміжних товарів: упродовж останнього десятиліття вони стабільно формували близько 40–50% експорту та 35–40% імпорту країни, що вказує на суттєву роль виробничих і переробних ланцюгів у зовнішній торгівлі. В абсолютних обсягах у 2024 році імпорт проміжних товарів Албанії сягнув близько 2,8 млрд дол. США, тоді як експорт – близько 1,1 млрд дол. США, що формує стійкий структурний дефіцит саме в цій категорії. Динаміка за 2015–2024 роки свідчить про помірне, але стабільне зростання: середньорічні темпи приросту експорту проміжних товарів оцінюються на рівні близько 8%, імпорту – близько 5,3%, що може вказувати на поступове нарощування внутрішніх виробничих можливостей, але без їх повного покриття.

У порівняльному вимірі з Україною масштаб албанського ринку залишається обмеженим: експорт проміжних товарів Албанії становить близько 0,1% від імпорту проміжних товарів України, таке ж співвідношення зберігається і для зворотного товаропотоку, і це співвідношення є надзвичайно стабільним упродовж усіх аналізованих років.

Потенціал збігу ринків є обмеженим, але помітним: близько 48% товарів, які формують основу українського експорту, теоретично знаходять попит на албанському ринку, серед яких пшениця, кукурудза, мінеральні та хімічні добрива, лісоматеріали, прокат заліза та сталі. В зворотному напрямку перетин товарних потоків також є мінімальний. Лише близько 6% категорій товарів, які Україна зазвичай імпортує, збігаються з тими, які Албанія активно експортує (зокрема цемент, пакувальні матеріали, окремі види взуттєвих компонентів, феросплави та продукція чорної металургії).

З погляду Пан-Євро-Мед Конвенції Албанія не є партнером, з яким Україна може формувати спільні регіональні виробничі ланцюги на основі діагональної кумуляції. Низька частка проміжних товарів у торгівлі, відсутність ЗВТ та невеликі обсяги взаємної торгівлі свідчать про обмежений потенціал інтеграції у виробничі мережі в межах ПЄМК у поточній конфігурації.

Боснія і Герцоговина

Торговельний режим України з Боснією і Герцоговиною

Україна та Боснія і Герцеговина не мають жодної двосторонньої чи багатосторонньої угоди про вільну торгівлю, яка б створювала преференційний

режим доступу на ринок або дозволяла застосування ідентичних правил походження і, відповідно, діагональної кумуляції в межах Пан-Євро-Мед Конвенції. Наявні міждержавні документи зводяться до співробітництва рамкового характеру й не створюють режимів торговельної лібералізації. Основним юридичним документом залишається Угода про торговельно-економічне співробітництво 2002 року, яка встановила режим найбільшого сприяння, врегулювала свободу транзиту та підтвердила можливість використання лізингових операцій або контрторгівлі²⁰⁸. Попри періодичне обговорення можливості ЗВТ (зокрема, ініціативи Мінекономіки України у 2013 році), переговори ніколи не відкривалися.

Мережа ЗВТ Боснії і Герцеговини в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Щодо відносин Боснії і Герцеговини з іншими країнами РК ПЄМ, її сучасна система преференцій склалася у результаті двох великих інтеграційних процесів: регіональної лібералізації між країнами Західних Балкан та євроінтеграції. У середині 2000-х років Боснія і Герцеговина мала мережу двосторонніх ЗВТ із країнами регіону: з Хорватією (угода 2000 року, чинна з 2005-го), Албанією (2003/2004), Північною Македонією (2002), Молдовою (2004), Сербією і Чорногорією (2002), а також із Косово (угода підписана 2006 року, так і не набула чинності). У 2007 році CEFTA замінила мережу двосторонніх угод, скасувала промислові тарифи та більшість аграрних мит і створила спільний регіональний преференційний простір²⁰⁹.

Другим ключовим елементом є євроінтеграційний трек. Угода про стабілізацію та асоціацію між Боснією і Герцеговиною та ЄС була підписана у 2008 році. До її повного набрання чинності у 2015 році діяла Проміжна угода про торгівлю та пов'язані з торгівлею питання, яка фактично створила двосторонню зону вільної торгівлі з ЄС із взаємним скасуванням кількісних обмежень та більшості мит на промислові й аграрні товари. Проміжна угода, а пізніше Угода про стабілізацію та асоціацію, включала правила походження на основі РК ПЄМ, і дозволяє застосування діагональної кумуляції в торгівлі з ЄС. У 2013 році Боснія і Герцеговина підписала Всеосяжну угоду про вільну торгівлю з країнами ЄАВТ, яка набула чинності у 2015 році та з моменту набрання чинності дозволяє діагональну кумуляцію за ПЄМК. Угода охоплює промислові товари, рибу й значну частину агропродукції.

²⁰⁸ Ukraine, *Торговельна угода між Україною та Боснією і Герцеговиною*, Law No. 070-002, accessed January 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/070_002#Text.

²⁰⁹ Пізніше Румунія, Болгарія та Хорватія вийшли з CEFTA після вступу до ЄС.

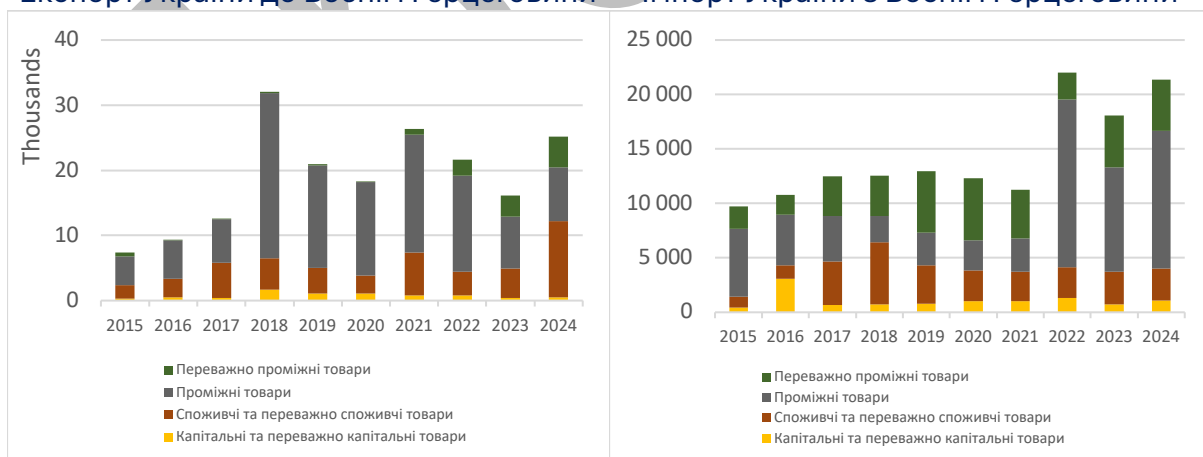
Окрім цього, Боснія і Герцеговина має діючу ЗВТ з Туреччиною, яка була підписана 2002 року та набула чинності 2003 року, що забезпечує повне скасування тарифів на промислові товари в обох напрямках. У 2011 році було внесено зміни до Протоколу про правила походження, забезпечивши відповідність з РК ПЄМ і тим самим дозволивши застосування діагональної кумуляції. З метою оновлення та розширення охоплення Угоди про вільну торгівлю на сферу послуг Туреччина та Боснія і Герцеговина підписали переглянуту Угоду 2019 року, вона набула чинності від 2021 року. Крім того, паралельно з переговорами щодо переглянutoї угоди про вільну торгівлю, Туреччина надала тарифні квоти на м'ясо походженням з Боснії та Герцеговини на 5-річний період, починаючи з 1 липня 2018 року.

Двостороння торгівля України та Боснії і Герцеговини: динаміка і товарна структура

Торговельні відносини України з Боснією і Герцеговиною залишаються незначними у загальній структурі зовнішньої торгівлі. За останнє десятиліття експорт України до Боснії коливався у межах 0,02–0,05% від загального, а імпорт – 0,01–0,04%, з єдиним короточасним піком у 2022 році (близько 0,1%). Динаміка експорту характеризується високою волатильністю: після максимумів 2017 року (≈13 млн дол.) та 2018 року (понад 30 млн дол.) обсяги стабілізувалися на рівні 15–25 млн дол. США щорічно. Імпорт у 2015–2021 роках залишався відносно сталим (10–13 млн дол.), а з 2022 року зріс майже удвічі, до понад 20 млн дол. на рік.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Боснією і Герцеговиною за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Боснії і Герцеговини Імпорт України з Боснії і Герцеговини

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

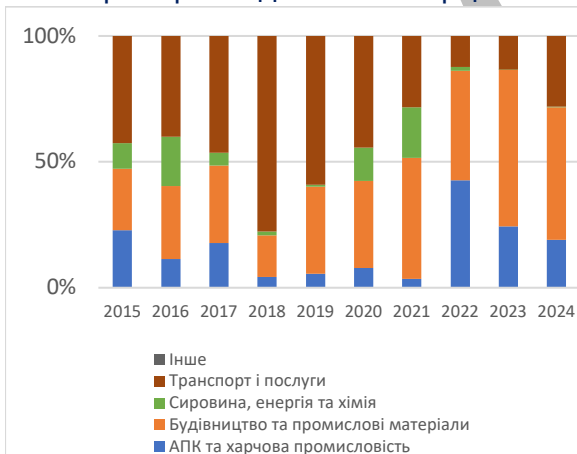
Проміжні товари займають ключове місце у зовнішній торгівлі з Боснією і Герцеговиною: на них припадає 55–60% експорту. Після 2022 року в експорті зберігається висока частка проміжних товарів на тлі стабільного, хоча й порівняно невеликого внеску споживчих товарів (до 5 млн дол. США щорічно). У розрізі видів

проміжних товарів експорт України до Боснії має змішану та доволі мінливу структуру. Частка продукції агропродовольчого та харчового секторів істотно коливається з року в рік як у відносному, так і в номінальному вимірі. Водночас більш стабільним і загалом висхідним є сегмент будівельних та промислових матеріалів. Помітні, але значно менші коливання спостерігаються у постачаннях сировини, енергоносіїв, хімічних продуктів та транспортно-пов'язаних товарів. Останні продемонстрували різкий стрибок у 2018 році, після чого їхня частка та номінальні обсяги знизилися.

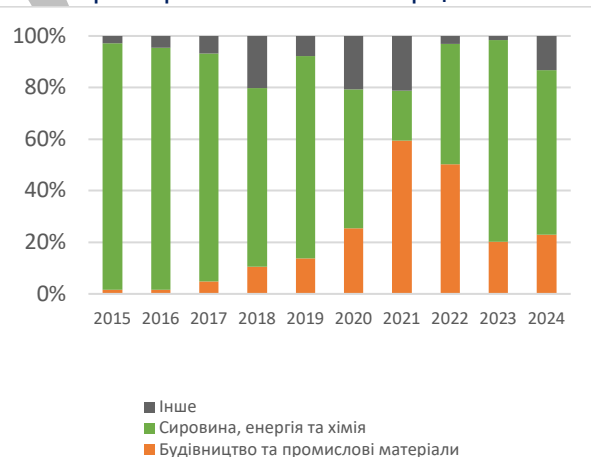
Структура імпорту демонструє чіткий зсув у бік проміжних товарів. Упродовж 2015–2024 років найбільшу частку стабільно формують проміжні товари, а у 2022 році їх обсяг різко зріс, досягнувши максимуму за весь період, що суттєво вплинуло на загальний обсяг імпорту. Споживчі та переважно споживчі товари залишаються відносно стабільними на рівні 3 млн дол. США. В структурі імпорту проміжних товарів у більшості років переважала категорія видобувної та паливно-хімічної промисловості, займаючи 70–95% імпорту. Водночас з 2018 року почала поступово зростати частка будівельних та промислових матеріалів, досягнувши піку у 2021–2022 роках (понад половина імпорту). У 2023–2024 роках відбувається часткове повернення до домінування сировини та хімії.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Боснією і Герцеговиною за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Експорт України до Боснії і Герцеговини

Імпорт України з Боснії і Герцеговини

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до ВЕС Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Імпорт до України у 2024 році майже повністю сконцентрований у продуктах неорганічної хімії, які формують домінуючу частку поставок (8 млн дол США), тоді як решта позицій, мінеральні матеріали, різноманітна хімічна продукція та вибухові речовини, мають значно менші, але все ж помітні обсяги. Натомість український експорт проміжних товарів є більш диверсифікованим і базується переважно на ресурсних і сировинних позиціях, зокрема деревині та виробам з неї (понад 2,7 млрд дол США) і чорних металах (~2 млн дол США). Помітна роль насіння і плодів олійних рослин у експорті (~1,2 млмлн дол СШАрд) вказує на аграрне походження значної

частини проміжної пропозиції України. Така конфігурація підкреслює, що торгівля з Боснією і Герцеговиною має характер обміну українських ресурсно-орієнтованих проміжних товарів на хімічні компоненти з вищим ступенем технологічної обробки. Це може свідчити про потенціал для глибшої інтеграції у виробничі ланцюги за умови розширення переробки всередині України.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Боснією і Герцеговиною за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

З погляду розміру та структури ринку Боснія і Герцеговина характеризується відносно високою роллю проміжних товарів у зовнішній торгівлі. Частка проміжних товарів в імпорті у 2015-2024 роках поступово знизилася від 48% до 41%, однак в абсолютному вимірі імпорт стабільно зростає і у зваженому середньому становить близько 6,1 млрд дол. США. Середньорічний приріст становить близько 5%. У структурі експорту проміжні товари відіграють ще вагомішу роль — 54–57% загального експорту, що відображається у більш динамічному зростанні (CAGR близько 6,5%) та зваженому номінальному обсязі близько 4,6 млрд дол. США. У порівнянні з Україною ринок проміжних товарів Боснії і Герцеговини залишається суттєво меншим: обсяг імпорту проміжних товарів Боснією співвідноситься з експортом України приблизно як 1:5, тоді як експорт проміжних товарів Боснії відносно українського імпорту — як 1:4. Після 2022 року ці співвідношення дещо скоригувалися через скорочення українських торговельних потоків, однак структурна асиметрія на користь України зберігається, що вказує на потенціал масштабування експорту за умови зняття інституційних та логістичних обмежень.

Ринковий збіг між Україною та Боснією і Герцеговиною залишається обмеженим. Лише близько 25% проміжних товарів, які Боснія імпортує, належать до тих груп, у яких Україна має значний експортний потенціал. Перетин відбувається переважно в мінеральних продуктах, полімерних матеріалах і пластмасах, недорогочінних металах, шкірі та машинобудуванні. Водночас близько чверті товарів, які Боснія

експортує, збігаються зі структурою українського імпортного попиту. Це насамперед мінеральні продукти, деревина та вироби з неї, продукція легкої промисловості, недорогоцінні метали та машинне обладнання.

Сербія

Торговельний режим України із Сербією

Станом на 2025 рік між Україною та Сербією відсутня двостороння угода про вільну торгівлю, отже діагональної кумуляції в межах Пан-Євро-Мед Конвенції не може бути застосована. Торговельно-економічне співробітництво базувалося на Угоді про торгівлю та економічне співробітництво, підписаній у 1995 році²¹⁰ та ратифікованій у 1996 році; документ втратив чинність у 2019 році за взаємною згодою сторін як такий, що застарів²¹¹. Упродовж тривалого часу сторони проводили переговори щодо укладення угоди про вільну торгівлю, найбільш інтенсивні у 2010-х роках, а також із певним поживавленням у 2018 році після оновлення української делегації²¹². Однак перемовини не завершилися результатом, і відповідної угоди досі не укладено.

Мережа ЗВТ Сербії в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Щодо відносин Сербії з іншими країнами РК ПЄМ, її сучасна система преференцій склалася у результаті двох великих інтеграційних процесів: регіональної лібералізації між країнами Західних Балкан та євроінтеграції. На початку 2000-х Сербія (спершу як Союзна Республіка Югославія, а згодом як Сербія і Чорногорія) вибудувала мережу двосторонніх угод про вільну торгівлю з країнами регіону: Албанією (2003/2004 рр.), Боснією і Герцеговиною (2002 р.), Хорватією (2002/2004 рр.), Північною Македонією (2005/2006 рр.) та Молдовою (2003/2004 рр.).

У 2006–2007 роках ця мозаїка двосторонніх режимів була інституційно об'єднана в єдину Центральноевропейську асоціацію вільної торгівлі (CEFTA), яка усунула

²¹⁰ Угоду було укладено між Україною та Союзною Республікою Югославія, а після державних правонаступних змін її зобов'язання були перенесені на Республіку Сербія як правонаступника Югославії.

²¹¹ Ukraine and the Federal Government of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, *Agreement between the Government of Ukraine and the Federal Government of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia on Trade and Economic Cooperation* (Agreement of the Cabinet of Ministers of Ukraine and SFR Yugoslavia, August 1, 1995), accessed January 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891_680#Text.

²¹² Cabinet of Ministers of Ukraine. “Про участь у переговорах щодо укладення Угоди про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Республіки Сербія.” Accessed January 29, 2026. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro--uchasti-u-peregovorah-shchodo-ukladennya-ugodi-pro-vilnu-torgivlyu-mizh-uryadom-ukrayini-ta-uryadom-respubliki-serbiya>.

тарифи на промислову продукцію та значну частину мит на аграрні товари, створивши спільний преференційний простір. Правила походження в CEFTA побудовані на Пан-Євро-Мед моделі, що забезпечує можливість діагональної кумуляції між країнами, які мають взаємні ЗВТ та гармонізовані протоколи походження²¹³. Таким чином, Сербія застосовує діагональну кумуляцію на основі ПЄМК з 2007 року з Албанією, Боснією і Герцеговиною, Північною Македонією та Молдовою²¹⁴. З Косово діагональна кумуляція діє з 2014 року²¹⁵.

Другим ключовим етапом формування сучасних торговельних режимів Сербії стала Угода про стабілізацію та асоціацію з Європейським Союзом. САА була підписана у 2008-му, набула чинності у 2013 році²¹⁶. До цього моменту торговельні положення САА були реалізовані через Проміжну угоду про торгівлю та пов'язані з торгівлею питання, яка фактично створила двосторонню зону вільної торгівлі з ЄС із взаємним скасуванням кількісних обмежень та більшості мит на промислові й аграрні товари. Проміжна угода, а пізніше Угода про стабілізацію та асоціацію, включала правила походження на основі РК ПЄМ, і дозволяє застосування діагональної кумуляції в торгівлі з ЄС²¹⁷.

У 2009 році Сербія підписала Угоду про вільну торгівлю з країнами ЄАВТ, що набула чинності у 2010 році для Сербії, Швейцарії та Ліхтенштейну, а у 2011 році — для Норвегії та Ісландії. Угода передбачає повну лібералізацію торгівлі промисловими товарами²¹⁸. Правила походження і процедурні положення викладені у Протоколі В

²¹³ Central European Free Trade Agreement (CEFTA), *Annex 2 to the Agreement on Amendment of and Accession to the Central European Free Trade Agreement: Bilateral Free Trade Agreements to Be Terminated upon Entry into Force of CEFTA 2006*, PDF, CEFTA Secretariat, May 2016, <https://cefta.int/wp-content/uploads/2016/05/ANNEX-2-TO-AGREEMENT-RE-BILATERAL-FTAs-TO-BE-TERMINATED.pdf>

²¹⁴ Болгарія, Румунія та Хорватія припинили участь у CEFTA після вступу до ЄС. Формальне оновлення положень CEFTA з урахуванням їх виходу було ухвалене у 2014 році. European Commission, *History of Enlargement: From 6 to 27 Members*, Enlargement and Eastern Neighbourhood, European Commission, accessed January 29, 2026, https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/6-27-members_en

²¹⁵ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

²¹⁶ Council of the European Union and the European Council, *Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Serbia, of the other part*, entry into force September 1, 2013, signed April 29, 2008, accessed January 29, 2026, <https://www.consilium.europa.eu/en/documents/treaties-agreements/agreement/?id=2007137>

²¹⁷ Ministry of European Integration of the Republic of Serbia, “History of Serbia and the European Union,” accessed January 29, 2026, <https://www.mei.gov.rs/eng/serbia-and-eu/history/>.

²¹⁸ Сербія отримала безмитний доступ для своєї промислової продукції, а імпортні тарифи з її боку були поступово знижені. Сільськогосподарська продукція регулюється окремими двосторонніми протоколами між Сербією та кожною державою ЄАВТ.

(Додаток 7) та базуються на Пан-Євро-Середземноморській конвенції, що забезпечує сумісність із ПЄМК та дозволяє діагональну кумуляцію²¹⁹.

Окрім цього, Сербія має діючу ЗВТ з Туреччиною. Початкова угода про вільну торгівлю була підписана у 2009 році та набрала чинності у 2010-му. Базова редакція угоди передбачила повне скасування мит на промислові товари та встановила єдині правила походження, гармонізовані з Пан-Євро-Мед Конвенцією. Завдяки цьому діагональна кумуляція між Туреччиною, Сербією та іншими учасниками ПЄМК застосовується з 2010 року²²⁰. У 2018 році сторони підписали протокол про перегляд угоди (набув чинності у 2019 році), який значно розширив сферу дії ЗВТ. Оновлена версія включила сільськогосподарську продукцію, передбачила взаємні тарифні поступки, а також оновила окремі положення щодо застосування режиму найбільшого сприяння та адміністративних процедур. Правила походження залишилися повністю узгодженими з ПЄМК, що зберегло та розширило можливості кумуляції.

У 2025 році набула чинності Угоду про зону вільної торгівлі між Сербією та Єгиптом²²¹. Відповідно до Розділу 4, статті 13 угоди²²², правила походження повністю гармонізовані з положеннями РК ПЄМ, що забезпечує застосування діагональної кумуляції.

Двостороння торгівля України та Сербії: динаміка і товарна структура

Торгівля з Сербією залишається помірною за масштабом. Частка Сербії в експорті України у 2015–2024 рр. утримується в межах 0,3%, із тимчасовим піком у 0,6% у 2018р. Частка імпорту є стабільною, близько 0,3% протягом усього періоду, при цьому номінальний імпорт зріс із ≈ 80 млн дол. США у 2015 р. до ≈ 240 –250 млн дол. США у 2024 р.

²¹⁹ Така кумуляція діє з моменту набуття чинності угоди у 2010 році. Хоча в матриці Єврокомісії окремі положення позначені як чинні з 2015 року, ймовірно, через технічні оновлення або пізніші ратифікації певних протоколів.

²²⁰ Republic of Türkiye — Ministry of Trade. “Serbia.” *Free Trade Agreements*. Accessed January 29, 2026. <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/serbia>.

²²¹ Embassy of the Republic of Serbia in the Arab Republic of Egypt, “The Free Trade Agreement between the Government of the Republic of Serbia and the Government of the Arab Republic of Egypt,” accessed January 29, 2026, <https://cairo.mfa.gov.rs/en/press-service/activities/free-trade-agreement-between-government-republic-serbia-and-government-arab-republic-egypt>.

²²² Republic of Serbia and Arab Republic of Egypt, *Free Trade Agreement between the Government of the Republic of Serbia and the Government of the Arab Republic of Egypt*, signed July 13, 2024, entered into force September 1, 2025, PDF, 37 pp., accessed January 29, 2026, <https://must.gov.rs/extfile/sr/14598/FTA%20Serbia-Egypt%20Serbian%20alternate%20in%20ENG.pdf>

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Сербією за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Сербії

Імпорт України з Сербії

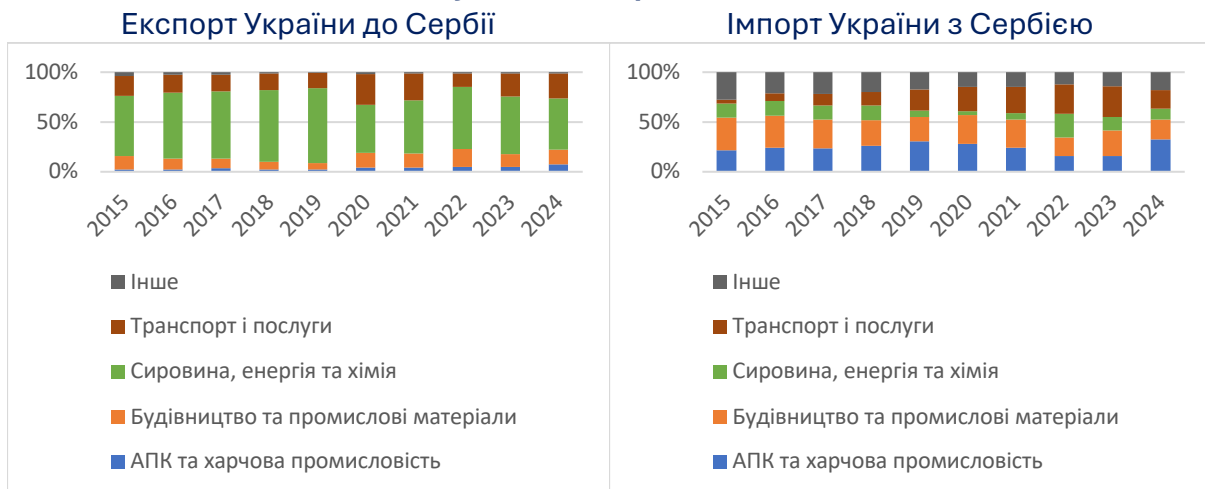

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Український експорт до Сербії майже повністю формується проміжними товарами. Усередині цієї групи домінує продукція видобувної, паливно-хімічної та пов'язаних галузей, яка стабільно забезпечує близько 60% поставок. Номінальні обсяги цієї категорії коливалися між 60 та 200 млн дол. протягом 2016–2024 рр., із піками у 2018–2019 рр. Транспортні засоби та обладнання формують орієнтовно 20–25% експорту проміжних товарів, будівельні та промислові матеріали - 10–15%, тоді як частка агропродовольчої продукції залишається невеликою (приблизно 5–8%).

Імпорт України із Сербії демонструє суттєве посилення ролі проміжних товарів. Якщо до 2020 року їх частка перебувала на рівні 25–30%, то у 2024 році вона досягла приблизно 75% сукупного імпорту. Усередині групи проміжних товарів 20–30% становить агропродовольча продукція (з тимчасовим спадом до 15% у 2022 році та подальшим відновленням), близько 10% -- видобувна та паливно-хімічна промисловість (із зниженням до 5% у 2019–2021 рр. та короткостроковим підвищенням до 20% у 2022 р.), а також поступове зростання сегмента транспортних засобів і обладнання.

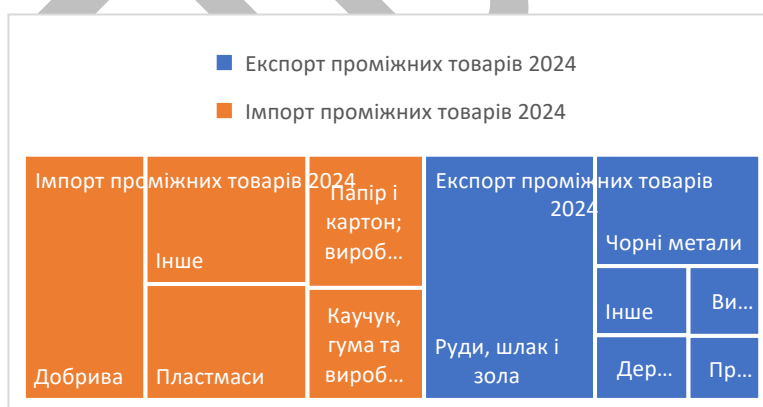
Структура торгівлі проміжними товарами України з Сербією за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до ВЕС Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У торгівлі проміжними товарами з Сербією у 2024 році чітко домінує сировинна складова. З боку експорту Україна постачає переважно руди та шлак (72,6 млн дол США) і чорні метали (32 млн дол США), що разом становить майже 70% вартості. Серед інших значущих позицій деревина, вироби з чорних металів і продукти олійних рослин. У структурі імпорту найбільше місце займають добрива (51,7 млн дол США), а також пластмаси, папір і картон, каучук і гума. Така структура свідчить про те, що Україна виконує переважно постачальницьку функцію у базових галузях, тоді як імпортує переважно технологічну сировину і напівфабрикати.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Сербією за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Сербія вирізняється динамічним зростанням торгівлі проміжними товарами. Поступове зниження їхньої частки у загальному імпорті з 54% до близько 49% у 2015–2024 роках радше відображає швидше розширення загального імпорту, ніж стагнацію проміжного сегмента. Номінально імпорт проміжних товарів зростає

дуже швидко, зі складеним середньорічним темпом близько 8,3%, збільшившись з приблизно 9 до 18 млрд дол. США, а середньозважений обсяг ринку нині становить близько 15,5 млрд дол. США.

Ще більш виразною є експортна динаміка: частка проміжних товарів у світовому експорті Сербії зросла з 47% до 56%, а номінальний експорт зростає темпом близько 12,6% на рік, що є одним із найвищих показників серед країн ПЄМ, із розширенням ринку з близько 6 до понад 18 млрд дол. США та середньозваженим обсягом близько 14 млрд дол. США.

У порівнянні з Україною масштаб сербського ринку залишається меншим, однак розрив швидко скорочується: якщо у 2015 році український експорт проміжних товарів перевищував сербський більш ніж утричі, то у 2022–2024 роках — лише приблизно у 1,7 раза. Аналогічно, у зворотному напрямку співвідношення українського імпорту та сербського експорту скоротилося з приблизно 2,5 раза до майже паритетного рівня (1,1–1,2), що може свідчити про поступове зближення масштабів ринків і зростаючий потенціал двосторонньої кооперації.

Потенціал розширення українського експорту до Сербії є значним: близько 55% основних товарів, які Україна традиційно експортує, відповідають структурі сербського імпорту. Найбільші можливості зосереджені у постачанні кукурудзи, соєвих бобів, залізної руди та концентратів, мінеральних і хімічних добрив, лісоматеріалів, феросплавів та прокату чорних металів.

До того ж приблизно 33% товарних позицій сербського експорту збігаються з категоріями, які Україна імпортує. Потенційно затребувані позиції включають насіння ріпаку/кользи, корми та продукти для годівлі тварин, нафтопродукти, добрива, мастильні матеріали, цемент, смоляні та інші органічні вуглеводні, полімери етилену в первинних формах, а також трубки й шланги. Це формує помірно високий потенціал для розвитку торгівлі в обох напрямках.

Косово

Торговельний режим України з Косово

Між Косово та Україною не існує спеціальних угод про вільну торгівлю або офіційних торговельних угод, оскільки Україна офіційно не вихнала незалежність Косово (Україна утрималася під час голосування Ради Європи щодо Косово у 2023 році).

Мережа ЗВТ Косово в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Щодо відносин Косово з країнами РК ПЄМ, його сучасна система преференцій склалася у результаті двох великих інтеграційних процесів: регіональної лібералізації між країнами Західних Балкан та євроінтеграції. У середині 2000-х років Косово уклав мережу двосторонніх ЗВТ: Угода про вільну торгівлю з Албанією

(підписана та чинна з 2003), Тимчасова угода про вільну торгівлю з колишньою югославською республікою Македонія (підписана 2005, чинна від 2006 р), Тимчасова угода про вільну торгівлю з Хорватією (2006), Тимчасова угода про вільну торгівлю з Боснією і Герцоговиною (підписана 2006, так і не набрала чинності).

Підписана у 2006р та чинна з 2007р, Центральноевропейська асоціація вільної торгівлі (CEFTA) замінила мережу двосторонніх угод²²³. Правила походження в CEFTA побудовані на Пан-Євро-Мед моделі, що забезпечує можливість діагональної кумуляції між країнами, які мають взаємні ЗВТ та гармонізовані протоколи походження²²⁴. Також CEFTA скасувала практично всі мита на промислові товари між членами (скасувавши кількісні обмеження, експортні/імпортні мита, збори). Сільськогосподарські продукти були поступово лібералізовані за допомогою додаткових протоколів (повна лібералізація завершена до 2014 року)²²⁵. Спочатку Косово брав участь через UNMIK²²⁶ (адміністрацію ООН). Три члени CEFTA (Сербія, Боснія, Молдова) не визнавали державність Косова, що блокувало офіційне вирішення спору. З 2021 по 2024 рік Косово навіть увів 100% тарифи на сербські товари, що заблокувало засідання CEFTA²²⁷. У жовтні 2024 року за посередництва ЄС Косово скасував заборону на імпорт сербських товарів. Відтоді Косово вперше головує та бере участь у CEFTA безпосередньо, поклавши край багаторічній патовій ситуації²²⁸.

²²³ Пізніше Румунія, Болгарія та Хорватія вийшли з CEFTA після вступу до ЄС.

²²⁴ Central European Free Trade Agreement (CEFTA), *Annex 2 to the Agreement on Amendment of and Accession to the Central European Free Trade Agreement: Bilateral Free Trade Agreements to Be Terminated upon Entry into Force of CEFTA 2006*, PDF, CEFTA Secretariat, May 2016, <https://cefta.int/wp-content/uploads/2016/05/ANNEX-2-TO-AGREEMENT-RE-BILATERAL-FTAs-TO-BE-TERMINATED.pdf>

²²⁵ Згідно з офіційним сайтом CEFTA, Косово є однією із країн-підписантів ще від 2006р. <https://cefta.int/about/>

Косово офіційно проголосив свою незалежність та прийняв свою Конституцію у 2008р.

https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/kosovo_en

Водночас, згідно з матрицею РК ПЄМ, опублікованою на EUR-Lex 2025 року, вперше Косово отримав змогу застосовувати діагональну кумуляцію лише від 2014 року. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52025XC05098&qid=1758893435342>

²²⁶ United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK), *UNMIK Official Website*, accessed January 29, 2026, <http://unmik.unmissions.org/>.

²²⁷ Nen Si, "Kosovo Is No Longer Represented by UNMIK in CEFTA," *Euronews Albania*, October 9, 2024, accessed January 29, 2026, <https://euronews.al/en/kosovo-is-no-longer-represented-by-unmik-in-cefta/>.

²²⁸ CEFTA Joint Committee, *Decision No. 1/2024 on Amendments to Decision No. 1/2007 and Decision No. 8/2007*, Central European Free Trade Agreement (CEFTA), October 2024, PDF, accessed January 29, 2026, https://cefta.int/wp-content/uploads/2024/10/JC-Decision-No.-1_2024-on-Amendments-to-Decision-No.-1_2007-and-Decision-No.-8_2007.pdf.

Угоду про стабілізацію та асоціацію між ЄС²²⁹ і Косово була підписана 2015 року і набула чинності 2016 року²³⁰. Вона фактично діє як Угода про вільну торгівлю, скасовуючи мита на промислові товари та поступово лібералізуючи торгівлю сільськогосподарськими продуктами. Угода встановлює правила походження товарів згідно з Пан-Євро-Мед Конвенцією і тим самим дозволяє Косову використовувати діагональну кумуляцію для преференційного доступу до ринку ЄС²³¹.

Угода про вільну торгівлю між Турецькою та Косово була підписана 2013 року та набула чинності 2019 року²³². Додатку II.1 Угоди має посилання на ПЄМК щодо правил походження, зармонізує ці правила і тим самим дозволяє використовувати діагональну кумуляцію між країнами з 2019 року. Угода про вільну торгівлю між Туреччиною та Косово усуває тарифні й нетарифні бар'єри у взаємній торгівлі, встановлює узгоджені правила (СФЗ, технічні регламенти, інтелектуальна власність, торговельні захисні механізми тощо) та консолідує промислові поступки Туреччини. Косово поетапно скасує всі мита на промислові товари протягом дев'яти років, а для сільськогосподарської продукції визначені взаємні поступки.

Йорданія

Торговельний режим України з Йорданією

Між Україною та Йорданією відсутні преференційні торговельні угоди, які б запроваджували режим вільної торгівлі або інші торговельні пільги; відповідно, Пан-Євро-Середземноморська конвенція не застосовується, а діагональна кумуляція походження відсутня. Договірні-правову основу двосторонніх відносин становить Угода про торговельно-економічне співробітництво 2003 року, яка має рамковий характер і закріплює режим найбільшого сприяння та недискримінації²³³. Додатково, Йорданія є членом Світової організації торгівлі з 2000 року²³⁴, а Україна – з 2008 року, що означає, що двостороння торгівля здійснюється відповідно до

²²⁹ Хоча деякі країни ЄС офіційно не визнають Косово, УЗС застосовується на рівні ЄС, а тому політичні питання не стоять на заваді.

²³⁰ European External Action Service, "The European Union and Kosovo," *EEAS Official Website*, October 20, 2021, accessed January 29, 2026, https://www.eeas.europa.eu/kosovo/eu-and-kosovo_en.

²³¹ European Union and the European Atomic Energy Community, *Stabilisation and Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the one part, and Kosovo*, Official Journal of the European Union L 71/3 (March 16, 2016), accessed January 29, 2026, https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_internation/2016/342/oj/eng.

²³² Republic of Türkiye — Ministry of Trade, "Kosovo," *Free Trade Agreements*, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/kosovo>.

²³³ Угода між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про вільну торгівлю, підписана 18 квітня 2000 р., Київ, ратифікована Законом України від 19 травня 2000 р. № 1478-III, *Відомості Верховної Ради України*, Законодавство України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400_003#Text.

²³⁴ World Trade Organization, "Members and Observers," WTO, accessed 30 January 2026, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.

правил СОТ. Станом на 1 січня 2026 року ініціатив щодо укладення преференційної торговельної угоди між Україною та Йорданією не зафіксовано.

Мережа ЗВТ Йорданії в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Йорданія є оговірною стороною Регіональної конвенції ПЄМ з 2013 року²³⁵. Основним каналом застосування правил походження та кумуляції для Йорданії залишається торгівля з Європейським Союзом. У межах Угоди про асоціацію Йорданія–ЄС (чинна з 2002 року) у 2006 році було оновлено Протокол про правила походження, який імплементував колишню пан-євро-середземноморську систему кумуляції²³⁶. Подальше поглиблення відбулося у 2021 році, коли Протокол було повністю замінено: він гармонізував правила походження з РК ПЄМ, інкорпорував альтернативні (ревізійовані) правила походження та запровадив динамічне посилання на Конвенцію, забезпечуючи автоматичне застосування її актуальної редакції²³⁷. У березні 2025 року Йорданія також приєдналася до перехідних

²³⁵ European Commission, *EU–Jordan Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/jordan_en

²³⁶ Council and Commission Decision of 26 March 2002 on the conclusion of the Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Hashemite Kingdom of Jordan, of the other part, 2002/357/EC, ECSC, Official Journal of the European Union L 129, 15 May 2002, 1–2, ELI <http://data.europa.eu/eli/dec/2002/357/oj>.

European Commission, *EU–Jordan Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/jordan_en.

Decision No 1/2006 of the EU–Jordan Association Council of 15 June 2006 amending Protocol 3 to the Euro-Mediterranean Agreement, concerning the definition of the concept of originating products and methods of administrative cooperation, 2006/508/EC, Official Journal of the European Union L 209, 31 July 2006, 30–144, ELI <http://data.europa.eu/eli/dec/2006/508/oj>.

²³⁷ Decision No 1/2021 of the EU–Jordan Association Council of 15 April 2021 amending the Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Hashemite Kingdom of Jordan, of the other part, by replacing Protocol 3 thereto concerning the definition of the concept of originating products and methods of administrative cooperation, 2021/742, Official Journal of the European Union L 164, 10 May 2021, 1–101, ELI <http://data.europa.eu/eli/dec/2021/742/oj>.

European Commission, “*The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention*,” Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en.

Protocol 3 should therefore be replaced by a new protocol that provides for an alternative set of rules of origin. Furthermore, the new protocol should include a dynamic reference to the Convention, so as to refer always to the latest version of the Convention in force.

положень, що дозволяло паралельне застосування старих і нових правил у перехідний період²³⁸.

На додачу Йорданія користується преференціями у торгівлі з державами ЄАВТ. Діагональна кумуляція була запроваджена в межах Угоди про вільну торгівлю, чинної з 2002 року²³⁹. У 2006 році Спільним комітетом було ухвалено рішення про введення Протоколу В, який гармонізував правила походження з ПЄМ моделлю та дозволив застосування діагональної кумуляції²⁴⁰. У 2011 році Протокол В було оновлено з метою врахування подальших змін у ПЄМ системі правил походження²⁴¹. У грудні 2024 року сторони ухвалили рішення про застосування перехідних (transitional) правил походження у взаємній торгівлі з 1 січня по 31 грудня 2025 року. 10 червня 2025 року було підписано рішення про заміну Протоколу В новою редакцією, яка запроваджує альтернативні (оновлені) правила походження, модернізовані методи адміністрування та динамічну прив'язку до ревізійованої РК ПЄМ²⁴², проте станом на 1 січня 2026 року дане Рішення досі не пройшло процедури внутрішньої ратифікації, що означає втрату правової підстави для подальшого застосування діагональної кумуляції між Йорданією та державами ЄАВТ до моменту формального вступу в силу нової редакції протоколу²⁴³.

Паралельно Йорданія є країною-засновницею Агадірської угоди (підписана 2004 року, чинна з 2007 року) разом з Єгиптом, Марокко та Тунісом²⁴⁴. Протокол про

²³⁸ European Commission, “The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention,” Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en

²³⁹ European Free Trade Association. *Jordan – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/jordan>

²⁴⁰ Joint EFTA–Jordan Committee, *Decision No. 1 of 2006 Amending Protocol B to the EFTA–Jordan Free Trade Agreement*, August 16, 2006, <https://www.efta.int/sites/default/files/media/documents/legal-texts/free-trade-relations/Jordan/Joint%20Committee%20Decisions/All%20Joint%20Committee%20Decisions/Decision%20No%201-06%20-%20Amendments%20to%20Protocol%20B.pdf>

²⁴¹ Decision No. 3 of 2012 of the EFTA–Jordan Joint Committee, adopted 20 April 2012, on Amendments to Protocol B concerning the definition of the concept of “originating products” and methods of administrative cooperation, European Free Trade Association, EFTA–Jordan Joint Committee, PDF, <https://www.efta.int/sites/default/files/media/documents/legal-texts/free-trade-relations/Jordan/Joint%20Committee%20Decisions/All%20Joint%20Committee%20Decisions/ajcd-3-12.pdf>.

²⁴² For the purpose of implementing the Agreement, Appendix I and the relevant provisions of Appendix II to the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin (“the Convention”), as it may be subsequently amended, shall apply and are hereby incorporated into and made part of the Agreement, mutatis mutandis.

²⁴³ EFTA–Jordan Joint Committee. *Decision No. 1 of 2025 Amending Protocol B to the Free Trade Agreement Between the EFTA States and the Hashemite Kingdom of Jordan to Incorporate the Revised PEM Convention*. June 10, 2025. <https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2025-06/EFTA-Jordan%20%E2%80%93%20Joint%20Committee%20Decision%20No%201%20of%202025%20incorporating%20Revised%20PEM%20Convention.pdf>.

²⁴⁴ Agadir Agreement (RTA ID 583), *Regional Trade Agreements Database*, World Trade Organization, accessed January 29, 2026, <https://rtais.wto.org/UI/PublicShowRTAIDCard.aspx?rtaid=583>

правила походження Агадірської угоди від самого початку базується на правилах ПЄМ, що забезпечувало можливість діагональної кумуляції між сторонами Угоди²⁴⁵. У 2020 році до Агадірської угоди приєдналися Ліван і Палестина²⁴⁶. Водночас Агадірська угода не була оновлена відповідно до ревізійованої ПЄМ Конвенції та не містить динамічного посилання. Хоча діагональна кумуляція залишається чинною між сторонами Агадірської угоди, з 1 січня 2026 року вона не може використовуватися як правова база для діагональної кумуляції у трикутниках із залученням третіх сторін.

У 1995 році, після укладення мирної угоди, Ізраїль та Йорданія запровадили двосторонню торговельну угоду з митними преференціями²⁴⁷. У 2005 році було оновлено Протокол про правила походження, який набув чинності з 2006 року та був гармонізований із пан-євросередземноморською системою правил походження, що дозволяло застосування діагональної кумуляції²⁴⁸. Надалі протокол не переглядався і не був приведений у відповідність до ревізійованої РК ПЄМ. Відтак з 1 січня 2026 року, після завершення перехідного періоду, можливість діагональної кумуляції між Йорданією та Ізраїлем фактично припиняється.

Між Туреччиною та Йорданією у 2011–2018 роках діяла Угода про асоціацію із створенням ЗВТ, правила походження якої базувалися на пан-євро-середземноморській системі кумуляції (доконвенційний формат)²⁴⁹. Угода не була приведена у відповідність до Регіональної конвенції ПЄМ після її запуску у 2013 році

²⁴⁵ World Trade Organization, *Factual Presentation: Arab Mediterranean Free Trade Agreement (Agadir Agreement) between Egypt, Jordan, Morocco and Tunisia (Goods)*, WT/COMTD/RTA/11/1, 23 July 2018, report by the WTO Secretariat to the Committee on Trade and Development, accessed January 30, 2026, <https://docsonline.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:WT/COMTD/RTA11-1.pdf>.

²⁴⁶ European Commission, *EU–Jordan Trade Relations*, *EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/jordan_en

²⁴⁷ *Treaty of Peace Between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan*, signed 26 October 1994 at the Arava/Araba Crossing Point; entered into force upon exchange of instruments of ratification 10 November 1994, UN Treaty Series No. 2042 (35325), text available via Peacemaker (United Nations, PDF) and other repositories, <https://peacemaker.un.org/sites/default/files/document/files/2024/05/il20jo941026peacetreatyisraeljordan.pdf>.

Agreement on Trade and Economic Cooperation between the Government of the State of Israel and the Government of the Hashemite Kingdom of Jordan, signed pursuant to the Treaty of Peace of 26 October 1994, Government of Israel, PDF document, accessed January 30, 2026, https://www.gov.il/BlobFolder/policy/jordan-israel-fta/he/sahar-hutz_agreements_jordan-fta-exp.pdf.

²⁴⁸ Amending Protocol to the Protocol to the Agreement on Trade and Economic Cooperation between the Government of the State of Israel and the Government of the Hashemite Kingdom of Jordan, Government of Israel, PDF document, accessed January 30, 2026, https://www.gov.il/BlobFolder/policy/jordan-israel-fta/he/sahar-hutz_agreements_jordan-fta-agreemrnt-update-protocol-en-2004.pdf.

²⁴⁹ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Jordan,” *Free Trade Agreements*, accessed January 30, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/jordan>.

The Association Agreement Establishing a Free Trade Area Between the Republic of Turkey and the Hashemite Kingdom of Jordan, PDF, accessed January 30, 2026, <https://trade.gov.tr/data/5b91117713b8770becf1e73a/4e80876d3b709ee893cd85e772295d42.pdf>.

та була денонсована у 2018 році, внаслідок чого преференційний режим і можливість кумуляції між сторонами припинилися. Станом на сьогодні між Туреччиною та Йорданією не застосовуються ЗВТ²⁵⁰.

Двостороння торгівля України та Йорданії: динаміка і товарна структура

Торгівля України з Йорданією залишається невеликою за масштабом: експорт у 2015–2021 роках перебуває на рівні 140–150 млн дол. США, з падінням у 2022–2023 роках, та становить менше ніж 0,5% загального експорту України. Структурно експорт складається зі споживчих та проміжних товарів: споживчі товари демонструють відносну стабільність (≈40 млн дол. США щорічно, із зростанням у 2024 році), тоді як проміжні товари різко скоротилися під час кризових років й відновилися до понад 45 млн дол. у 2024 році.

Імпорт України з Йорданії поступово зростає, від ≈5 млн дол. у 2015 році до ≈100 млн дол. у 2024 році, хоча його частка все ще залишається нижчою за 0,2% загального імпорту. Імпорт переважно складається з проміжних товарів.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Йорданією за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У торгівлі проміжними товарами частка Йорданії в українському експорті становить менше 0,5%. Основою експорту є агропромислові та харчові товари (55–70 млн дол. США, проте різке падіння у 2022–2023 роках). Частка транспорту та обладнання поступово зменшилась із 70 млн дол. США у 2015 році до нуля у 2024 році. Імпорт

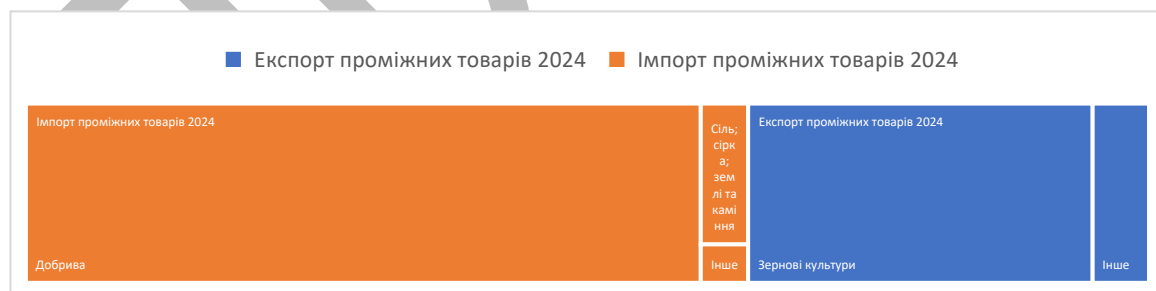
²⁵⁰ Republic of Türkiye — Ministry of Trade, “Jordan,” *Free Trade Agreements*, accessed January 30, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/jordan>.

проміжних товарів з Йорданії залишається мінімальним, а у 2023–2024 роках його основою були товари АПК та харчової промисловості.

Добрива становлять абсолютну більшість імпорту, тоді як основною статтею українського експорту до Йорданії є зернові культури (майже 38 млн дол. США).

Структура торгівлі проміжними товарами України з Йорданією за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Ринок проміжних товарів Йорданії є помірним за масштабом, але демонструє стійке зростання, особливо з боку експорту. Частка проміжних товарів в імпорті Йорданії складає близько 45%, що відповідає динамічно зваженому номінальному обсягу близько 7,5–8 млрд дол. США. Щорічний приріст за CAGR є відносно помірним, приблизно 3% на рік. Натомість експорт проміжних товарів зростає швидше: їхня частка у світовому експорті Йорданії поступово підвищилася з ~45% до понад 50%, а сам ринок за 2015–2024 роки фактично подвоївся. Динамічно зважений обсяг

експорту проміжних товарів оцінюється на рівні ~5 млрд дол. США, з високими темпами зростання (до 8–9% CAGR), що може свідчити про структурне посилення експортної бази.

Водночас у порівнянні з Україною ринок Йорданії залишається суттєво меншим за масштабом: як у напрямку йорданського імпорту проти українського експорту, так і у зворотному напрямку, українські товарні потоки перевищують йорданські приблизно у 5–7 разів.

Потенціал збігу товарних потоків між Україною та Йорданією демонструє помірну асиметрію. З боку українського експорту близько 45% ключових товарних позицій потенційно відповідають структурі йорданського імпорту. До основних категорій належать пшениця, ячмінь, кукурудза, мінеральні добрива, лісоматеріали, напівфабрикати та прокат чорних металів, прутки, труби, двигуни та ізольовані проводи.

Натомість потенціал імпорту є значно нижчим – близько 9% ключових українських імпорتنих позицій збігаються зі структурою експорту Йорданії. Цей перелік охоплює продукти для годівлі тварин, цемент, калійні та азотні добрива, мийні препарати, карбонати, полімери етилену, а також пробки та інші вироби для закупорювання.

Ліван

Торговельний режим України з Ліваном

Між Україною та Ліваном відсутня будь-яка угода про вільну торгівлю або будь-який інший преференційний торговельний режим, а отже правила Пан-Євро-Середземноморської конвенції та діагональна кумуляція не застосовуються. Нормативною основою двосторонньої торгівлі залишається Угода про торгівлю та економічне співробітництво 1997 року, яка має рамковий і декларативний характер: вона не передбачає лібералізації тарифів або кількісних обмежень, але закріплює режим найбільшого сприяння та принцип недискримінації²⁵¹. Важливо, що Ліван не є членом Світової організації торгівлі, маючи статус країни-спостерігача; переговори щодо вступу тривають тривалий час без практичного результату²⁵². У поточний період не зафіксовано ініціатив щодо поглиблення торговельного режиму між Україною та Ліваном.

²⁵¹ Закон України “Про санкції” від 20 березня 2014 р. № 422/705, *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), № 26, ст. 292, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422_705#Text.

²⁵² World Trade Organization, “Members and Observers,” WTO, accessed 30 January 2026, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.

Мережа ЗВТ Лівану в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Ліван був запрошений до участі в РК ПЄМ як країна-учасниця Барселонського процесу. У 2014 році Ліван підписав Конвенцію, однак внутрішня процедура ратифікації досі не завершена, у зв'язку з чим Конвенція не застосовується у жодних торговельних відносинах Лівану з іншими договірними сторонами²⁵³.

Між Ліваном та Європейський Союз діє Угода про асоціацію (підписана у 2002 році, чинна з 2006 року), проте Протокол IV до неї передбачає лише двосторонню кумуляцію і не містить посилання на ПЄМ-модель²⁵⁴.

Ліван є учасником Greater Arab Free Trade Area (GAFTA, чинна з 1998 року), яка лібералізує торгівлю між арабськими країнами²⁵⁵. У 2020 році Ліван приєднався до Агадірської угоди – підсистеми GAFTA – що гармонізує правила походження за ПЄМ моделлю²⁵⁶. Крім того, Ліван має УВТ з державами ЄАВТ (підписана у 2004 році, чинна з 2007 року), де правила походження промислових товарів у Протоколі В формально базуються на ПЄМ-моделі²⁵⁷. На додачу у 2010 році Ліван підписав Угоду про асоціацію з Туреччиною, яка передбачає створення ЗВТ. Турецька сторона завершила внутрішні процедури ратифікації у 2013 році, однак Ліван угоду не ратифікував, у зв'язку з чим вона не набула чинності. Протокол III до цієї угоди

²⁵³ European Commission, *EU-Lebanon Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/lebanon_en.

²⁵⁴ European Commission, *EU-Lebanon Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/lebanon_en.

Council Decision 2006/356/EC of 14 February 2006 concerning the conclusion of the Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Community and its Member States, of the one part, and the Republic of Lebanon, of the other part, *Official Journal of the European Union* L 143 (30 May 2006): 1–179, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2006.143.01.0001.01.ENG.

²⁵⁵ *Free Trade Agreements*, LEBTRADE — Trade Guide, accessed 30 January 2026, <https://www.lebtrade.gov.lb/trade-guide/free-trade-agreements>.

Greater Arab Free Trade Area (GAFTA), Foreign Trade Department, Ministry of Economy and Trade (Lebanon), accessed 30 January 2026, <https://www.economy.gov.lb/en/what-we-provide/trade/foreign-trade-department/international-agreements/gafta/>.

²⁵⁶ European Commission, *EU-Lebanon Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/lebanon_en

²⁵⁷ European Free Trade Association. *Lebanon – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/lebanon>

містить правила походження, гармонізовані з пан'євро-середземноморською моделлю²⁵⁸.

Водночас за відсутності ратифікації Ліваном РК ПЄМ, а також з огляду на повний перехід договірних сторін на ревізійовані правила походження з 1 січня 2026 року, діагональна кумуляція в межах РЕМ у торговельних відносинах Лівану фактично не застосовується з жодною країною.

Двостороння торгівля України та Лівану: динаміка і товарна структура

Торгівля України з Ліваном характеризується стійким та значним профіцитом для України. За останнє десятиліття експорт стабільно перебував на рівні 300–400 млн дол. США щороку. Частка Лівану у загальному експорті України становила близько 1%, знижуючись до 0,5% у кризові роки. Український експорт до Лівану переважно складається з проміжних товарів, тоді як споживчі товари зберігають відносно стабільні обсяги на рівні 30–35 млн дол. США щорічно. Імпорт із Лівану залишається мінімальним: до 2021 року — переважно до 5 млн дол. США, у 2022 році — близько 1 млн дол. США, у 2023–2024 роках — 8–10 млн дол. США, що відповідає мізерній частці у світовому імпорті України, менше 0,01%. У структурі імпорту до 2021 року домінували проміжні товари; з 2020–2021 років з'являються невеликі обсяги споживчих товарів (0,5–1 млн дол. США), а в 2023–2024 роках відбувається нетипове зростання імпорту капітальних товарів (5–8 млн дол. США).

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Ліваном за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Лівану

Імпорт України з Лівану

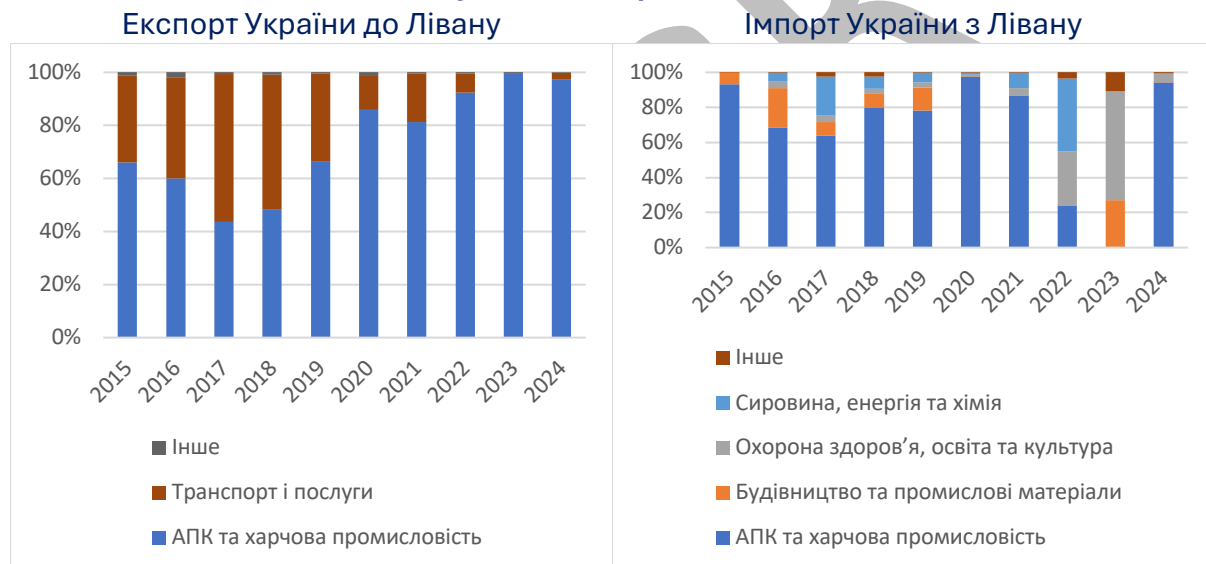
Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

²⁵⁸ Republic of Türkiye Ministry of Trade, *Association Agreement Establishing a Free Trade Area Between the Republic of Turkey and the Republic of Lebanon*, accessed 30 January 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/lebanon>.

Частка проміжних товарів у світовому експорті України до Лівану коливається близько 0,5–1,2%, тоді як імпорт проміжних товарів залишається статистично незначущим. Структура проміжного експорту України до Лівану домінує агропромисловим комплексом: близько 150–250 млн дол. США у 2015–2023 рр, а у 2024 році доростання до 420 млн дол. США. У минулі роки значну роль відігравав також сектор транспорту і транспортно-поштових послуг: у 2016–2019 роках — 100–220 млн дол., після 2022 року — не більше 10 млн дол. Сировина та будівельні матеріали присутні в мінімальних обсягах.

Імпорт проміжних товарів із Лівану малорелевантний: у 2017–2021 роках АПК становив 2–3 млн дол. США, інші категорії — як правило, менше 0,4 млн дол. США. Через це детальна структура імпорту не має аналітичного значення.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Ліваном за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до ВЕС Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У 2024 році основу українського експорту склали зернові культури, які забезпечили понад половину загального обсягу (230 млн дол США), а також жири та олії (110 млн дол США), живі тварини (40 млн дол США) та продукти олійних рослин. Водночас імпорт із Лівану до України був незначним і концентрувався переважно на тютюні (270 тис дол США). Така асиметрія в товарному потоці свідчить про низький рівень промислової кооперації.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Ліваном за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Ринок проміжних товарів Лівану характеризується обмеженим масштабом і високою волатильністю, що суттєво знижує його привабливість з точки зору стабільного торговельного потенціалу. Частка проміжних товарів у загальному імпорті Лівану коливається в межах 30–35%, тоді як номінальний обсяг імпорту проміжних товарів, з урахуванням більшої ваги останніх років, оцінюється приблизно до 6 млрд дол. США на рік, без чітко вираженого довгострокового зростаючого тренду (CAGR близько 1%).

Аналогічна ситуація спостерігається й в експорті: частка проміжних Лівану в середньому становить близько однієї третини від усього експорту. Номінальні обсяги залишаються практично стагнующими, тимчасові підвищення радше відображають скорочення загального експорту, ніж реальне нарощування проміжного виробництва. Динамічно зважений обсяг експорту проміжних товарів оцінюється приблизно у 1–1,5 млрд дол. США, без помітного приросту за десятирічний період.

У порівнянні з Україною ринок Лівану є структурно малим: як у напрямку ліванського імпорту проти українського експорту, так і ліванського експорту проти українського імпорту, масштаби залишаються приблизно в десять разів меншими, навіть з урахуванням скорочення українських торговельних потоків після 2022 року, що обмежує практичний ринковий потенціал Лівану для України.

Потенціал для розширення українського експорту до Лівану є відчутним: 45% ключових українських проміжних експортних товарів відповідають структурі ліванського імпорту. Ліван стабільно імпортує значні обсяги пшениці, ячменю, кукурудзи, соєвих бобів, соняшникової олії, мінеральних добрив, лісоматеріалів та продукції з них, прокату та прутків, що збігається з українською експортною спеціалізацією. Потенціал імпорту з Лівану для України значно нижчий — приблизно 12% збігу, переважно у таких категоріях, як чавун та чавунна сировина,

фарби й лаки, полімери етилену, пластмасові вироби для пакування, а також папір і картон.

Марокко

Торговельний режим України з Марокко

Торговельні відносини між Україною та Марокко не мають преференційного характеру, між країнами відсутні угоди про вільну торгівлю або інші домовленості, які б запроваджували тарифні пільги чи дозволяли застосування правил Пан-Євро-Середземноморської конвенції. Договірною-правову основу двосторонньої торгівлі становить рамкова торговельно-економічна угода, яка має декларативний характер і закріплює режим найбільшого сприяння²⁵⁹. Обидві країни є членами Світової організації торгівлі (Марокко – з 1995 року²⁶⁰, Україна – з 2008 року), що означає, що торгівля здійснюється відповідно до багатосторонніх правил СОТ. Станом на 1 січня 2026 року ініціатив щодо укладення преференційної торговельної угоди або поглиблення торговельного режиму між Україною та Марокко не зафіксовано.

Мережа ЗВТ Марокко в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Марокко приєдналося до Регіональної конвенції ПЄМ у 2012 році та має розгалужену мережу преференційних торговельних угод²⁶¹. Ключовим партнером є Європейський Союз. Угода про асоціацію (підписана 1996р; чинна від 2000р.) встановила зону вільної торгівлі²⁶². У 2005 році Протокол 4 щодо правил походження запровадив гармонізацію із Пан-євро-середземноморською системою кумуляції,

²⁵⁹ Торговельна угода між Урядом України та Урядом Королівства Марокко. Підписано 24 грудня 2001 р., Рабат; ратифіковано Законом України № 108-15 від 11 липня 2002 р. *Законодавство України, Верховна Рада України*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504_002#Text.

²⁶⁰ World Trade Organization, “Members and Observers,” WTO, accessed 30 January 2026, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.

²⁶¹ European Commission, *EU–Morocco Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/morocco_en

²⁶² European Commission, *EU–Morocco Trade Relations, EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/morocco_en.

Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kingdom of Morocco, of the other part, together with Protocols 1–5, Final Act, Joint Declarations, Exchanges of Letters, *Official Journal of the European Union* L 70 (18 March 2000): 2–204, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2000.070.01.0002.01.ENG.

що забезпечило застосування діагональної кумуляції між Марокко та ЄС²⁶³. Подальші зміни у 2011 та 2018–2019 роках, а також обмін листами у 2025 році, мали виключно технічний та адміністративний характер і не впливали на матеріальні правила походження або механізми кумуляції²⁶⁴. У 2023 році Спільний комітет ухвалив рішення про заміну Протоколу №4 з посиланням на переглянуті правила РК ПЄМ 2023 року²⁶⁵. Оновлені правила походження набули чинності з 1 січня 2025 року. Рішенням Спільного комітету від грудня 2024 року протокол було доповнено положеннями щодо застосування перехідних (transitional) правил у період з 1 січня по 31 грудня 2025 року²⁶⁶.

Марокко має УВТ з державами ЄАВТ, чинну з 1999 року²⁶⁷. У 2004 році Спільний комітет ухвалив рішення про заміну Протоколу В щодо правил походження на редакцію, гармонізовану з пан-євро-середземноморською системою кумуляції; оновлений протокол набув чинності з 2005 року та забезпечив застосування

²⁶³ Decision No 2/2005 of the EU–Morocco Association Council of 18 November 2005 amending Protocol 4 to the Euro-Mediterranean Agreement, concerning the definition of the concept of ‘originating products’ and methods of administrative cooperation (2005/904/EC), *Official Journal of the European Union* L 336, 21 December 2005, P.1–118, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:336:0001:0118:en:PDF>.

²⁶⁴ Decision No 1/2011 of the EU–Morocco Association Council of 30 March 2011 with regard to the amendment of Annex II of Protocol 4 to the Euro-Mediterranean Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kingdom of Morocco, of the other part, containing the list of working or processing required to be carried out on non-originating materials in order for the product manufactured to obtain originating status, 2011/293/EU, *Official Journal of the European Union* L 141, 27 May 2011, 66–133, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:141:0066:0133:EN:PDF>. Agreement in the form of an Exchange of Letters between the European Union and the Kingdom of Morocco on the amendment of Protocols 1 and 4 to the Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kingdom of Morocco, of the other part, *Official Journal of the European Union* L 34, 6 February 2019, 4–7, ELI http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2019/217/oj.

Agreement in the form of an Exchange of Letters between the European Union and the Kingdom of Morocco on the amendment of Protocols 1 and 4 to the Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kingdom of Morocco, of the other part, *Official Journal of the European Union* L, 2025/2025, 3 October 2025, ELI <http://data.europa.eu/eli/agree/2025/2025/oj>.

²⁶⁵ Decision No 1/2023 of the Joint Committee of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin of 7 December 2023 on the amendment of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin, *Official Journal of the European Union* L, 2024/390, 19 February 2024, ELI <http://data.europa.eu/eli/dec/2024/390/oj>.

²⁶⁶ European Commission, *EU–Türkiye Trade Relations*, *EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, Morocco January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/morocco_en.

Decision No 2/2024 of the Joint Committee of the Regional Convention on Pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin of 12 December 2024 amending Decision No 1/2023 of the Joint Committee in order to include transitional provisions in the amendments of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin applicable as of 1 January 2025, *Official Journal of the European Union* L, 2025/17, 9 January 2025, ELI <http://data.europa.eu/eli/dec/2025/17/oj>.

²⁶⁷ European Free Trade Association. *Morocco – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/morocco>

діагональної кумуляції між Марокко та державами ЄАВТ²⁶⁸. Подальші зміни до Протоколу В у 2010 році мали виключно адміністративно-технічний характер і не впливали на матеріальні правила походження або механізми кумуляції²⁶⁹. Станом на січень 2026 року не ухвалено рішень щодо імплементації переглянутої РК ПЄМ 2023 або запровадження динамічного посилання на неї. Відповідно, з 1 січня 2026 року, після завершення перехідного періоду та переходу виключно на оновлені правила РК ПЄМ, можливість діагональної кумуляції між Марокко та державами ЄАВТ припиняється.

Паралельно Марокко є країною-засновницею Агадірської угоди (підписана 2004 року, чинна з 2007 року) разом з Єгиптом, Йорданією та Тунісом²⁷⁰. Протокол про правила походження Агадірської угоди від самого початку базується на правилах ПЄМ, що забезпечувало можливість діагональної кумуляції між сторонами Угоди²⁷¹. У 2020 році до Агадірської угоди приєдналися Ліван і Палестина²⁷². Водночас Агадірська угода не була оновлена відповідно до ревізійованої ПЄМ Конвенції та не містить динамічного посилання. Хоча діагональна кумуляція залишається чинною між сторонами Агадірської угоди, з 1 січня 2026 року вона не може використовуватися як правова база для діагональної кумуляції у трикутниках із залученням третіх сторін.

²⁶⁸ Decision of the Joint EFTA-Morocco Committee No. 7 of 2004 of 26 October 2004, on Amendments to Protocol B concerning the definition of the concept of “originating products” and methods of administrative co-operation, adopted 26 October 2004, entered into force 1 March 2005, EFTA-Morocco Joint Committee, 17 February 2005, PDF, European Free Trade Association, <https://www.efta.int/sites/default/files/media/documents/legal-texts/free-trade-relations/morocco/Joint%20Committee%20Decisions/EN/All%20Joint%20Committee%20Decisions/Decision%20No%207-04%20-%20Amendments%20to%20Protocol%20B.pdf>.

Decision No 2 of 2010 of the Joint EFTA-Morocco Committee on Amendment to Protocol B concerning the definition of the concept of “originating products” and methods of administrative cooperation, adopted 2010, European Free Trade Association, EFTA-Morocco Joint Committee, PDF, <https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2024-10/EFTA-Morocco%2C%20Decision%20No%202%20of%202010%20-%20Amendment%20to%20Protocol%20B.pdf>.

²⁶⁹ Decision No 1 of 2010 of the Joint EFTA-Morocco Committee on Amendment to Article 15 of Protocol B concerning the definition of the concept of “originating products” and methods of administrative cooperation, adopted 2010, European Free Trade Association, EFTA-Morocco Joint Committee, PDF, <https://www.efta.int/sites/default/files/uploads/2024-10/EFTA-Morocco%2C%20Decision%20No%201%20of%202010%20-%20Amendment%20to%20Article%2015%20of%20Protocol%20B.pdf>.

²⁷⁰ Agadir Agreement (RTA ID 583), *Regional Trade Agreements Database*, World Trade Organization, accessed January 29, 2026, <https://rtais.wto.org/UI/PublicShowRTAIDCard.aspx?rtaid=583>

²⁷¹ World Trade Organization, *Factual Presentation — Arab Mediterranean Free Trade Agreement (Agadir Agreement) between Egypt, Jordan, Morocco and Tunisia (Goods)*, WT/COMTD/RTA/11/1, Committee on Trade and Development, 23 July 2018, PDF, <https://docsonline.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/COMTD/RTA11-1.pdf>.

²⁷² European Commission, *EU–Jordan Trade Relations*, *EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/jordan_en

Марокко уклало УВТ з Туреччина у 2004 році; угода набула чинності з 2006 року та передбачила повну лібералізацію торгівлі промисловими товарами²⁷³. Відповідно до матриці Європейської комісії, діагональна кумуляція між Марокко та Туреччиною застосовується з 1 січня 2006 року²⁷⁴. Поправки до УВТ, підписані у 2020 році та чинні з 2022 року, мають захисний характер (тимчасове підвищення мит Марокко на окремі турецькі товари) і не змінюють правила походження або режим кумуляції²⁷⁵.

Двостороння торгівля України та Марокко: динаміка і товарна структура

Торгівля України з Марокко залишається незначною: експорт у 2015–2021 роках становив <1% світового експорту України та зростав із ~200 до ~520 млн дол. США, проте знизився до ~200 млн дол. США у подальші роки. Експорт майже повністю сформований проміжними товарами. Імпорт із Марокко також низький, менше 0,2% світового імпорту України, та коливався від 30–40 млн дол. (2015–2018) до ~135 млн дол. США у 2024 році. Основні коливання імпорту пояснюються динамікою проміжних товарів; капітальні товари становлять до 10 млн дол. США щороку.

²⁷³ Republic of Türkiye Ministry of Trade, *Association Agreement Establishing a Free Trade Area Between the Republic of Turkey and the Kingdom of Morocco*, accessed 30 January 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/morocco>.

²⁷⁴ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention (Advanced Copy)* (Oct. 2025), Directorate-General for Taxation and Customs Union, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/40b57c26-a347-4ecb-ac69-2321c8d6b629_en?filename=Commission%20notice%20October%202025_%20advanced%20copy.pdf.

²⁷⁵ Agreement amending the Free Trade Agreement between the Republic of Turkey and the Kingdom of Morocco, *Resmî Gazete of the Republic of Turkey*, 24 April 2022, No. 31819, Official Gazette, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220424-2.pdf>.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Марокко за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Марокко

Імпорт України з Марокко

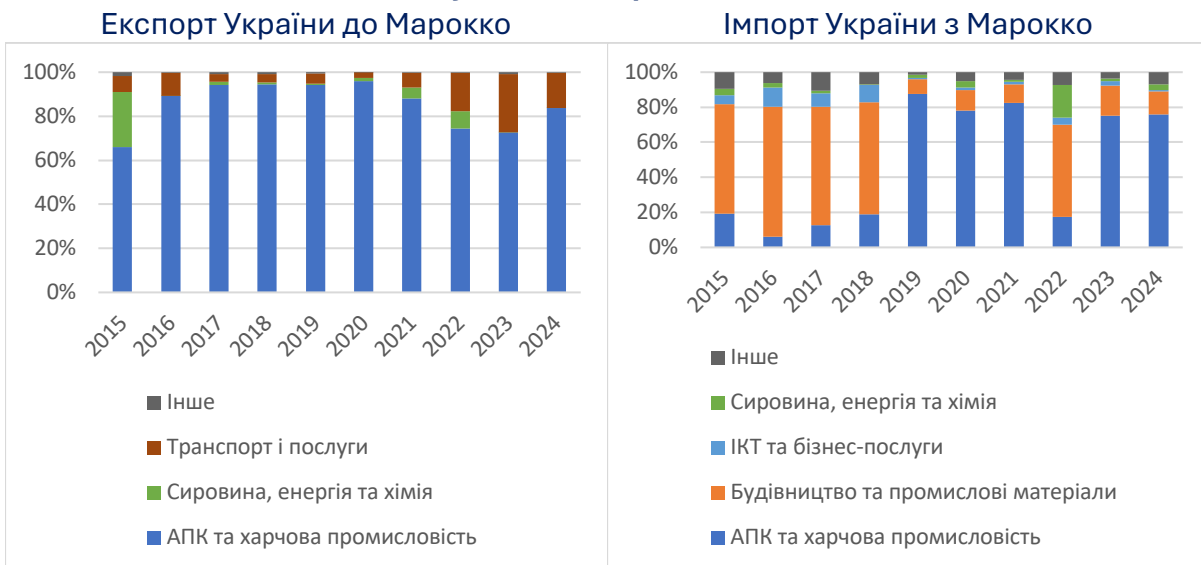

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Проміжні товари становлять основу експорту до Марокко, але його частка у світовому експорті українських проміжних товарів є низькою (<1%, після 2022 року — <0,5%). У структурі стабільно домінують АПК та харчова промисловість, обсяги яких мали тенденцію зростати з 130 млн до 370 млндол. США до повномасштабного вторгнення, протескоротилися після 2022 року. Енергетичні та транспортні товари присутні, але суттєво коливаються. У 2021 році транспорт досягав ~30 млн дол. США, частка зросла лише через малі обсяги експорту загалом.

Імпорт проміжних товарів із Марокко становить ≤0,3% світового імпорту проміжних товарів Україною. У роки активнішої торгівлі (2019–2021, 2023–2024) основу імпорту формує агропромисловий комплекс — 40–60 млн дол. США. Будівельні та промислові матеріали залишаються відносно стабільними: 3–5 млн дол. у 2015–2020 роках і близько 10 млн дол. із 2021 року; їхня частка змінюється лише через загальні коливання імпорту.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Марокко за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У 2024 році структура торгівлі проміжними товарами між Україною та Марокко є типовою для аграрно-промислового обміну. Експорт з України зосереджений на зернових культурах (63 млн дол США) і кормах для тварин (49 млн дол США), які разом формують понад 70% вартості експорту. Суттєво меншою є частка чорних металів (25 млн дол США) і жирів та олій (17 млн дол США), що вказує на наявність певної диверсифікації. Натомість імпорт з Марокко є майже монопрофільним: добрива становлять близько 80% обсягу (57 млн дол США), що можна пов'язати з потребами українського АПК. Інші позиції імпорту, зокрема електромашини, мають незначну вагу.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Марокко за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Ринок проміжних товарів Марокко вирізняється швидким зростанням і різким масштабуванням у останні роки, що робить його одним із найбільш динамічних серед країн РК ПЄМ. Частка проміжних товарів у загальному імпорті Марокко впродовж тривалого часу була на рівні близько 50–55%, однак у 2024 році зросла до понад 60%, номінальні дані за 2024 рік також демонструють різкий стрибок з ~30 млрд до понад 60 млрд дол. США. Хоча приріст 2024го року може мати ознаки тимчасового аутлайєра, навіть без його врахування імпорту проміжних товарів Марокко зростає стійкими темпами, приблизно 6% CAGR. Динамічно зважений обсяг імпорту складає ~40 млрд дол. США.

Аналогічна динаміка спостерігається й в експорті: частка проміжних товарів у світовому експорті Марокко поступово зросла до понад 50%, а динамічно зважений номінальний обсяг експорту оцінюється у 20–25 млрд дол. США, з високим середньорічним приростом близько 9% CAGR (аналогічно без урахування різкого сплеску 2024 року).

У порівнянні з Україною, до 2021 року ринок Марокко був дещо меншим за масштабом, однак після 2022 року, на тлі скорочення українських торговельних потоків і прискореного зростання марокканських, ринок Марокко почав переважати, а у 2023–2024 роках — перевищує український приблизно у 1,5–2 рази як у напрямку йорданського імпорту проти українського експорту, так і у зворотному напрямку.

Потенціал збігу товарних потоків між Україною та Марокко є асиметричним. З боку українського експорту спостерігається значний потенціал — близько 52% ключових українських товарних позицій одночасно є затребуваними на марокканському ринку. До них належать пшениця, ячмінь, кукурудза, соняшникова олія та макуха, мінеральні добрива, лісоматеріали, прокат і прутки чорних металів, а також ізольовані проводи. Натомість імпортний потенціал низький, близько 5%. Серед таких позицій мінеральні добрива, електрична апаратура та напівпровідникові пристрої.

Алжир

Торговельний режим України з Алжиром

Між Україною та Алжиром відсутні преференційні торговельні угоди, які б запроваджували режим вільної торгівлі або інші торговельні пільги; відповідно, Пан-Євро-Середземноморська конвенція не застосовується, а діагональна чи будь-яка інша кумуляція походження не діє. Договірною-правову основу двосторонніх відносин становить Торговельна угода, підписана у 1993 році та чинна

з 2008 року, яка має рамковий і декларативний характер та закріплює режим найбільшого сприяння і недискримінації²⁷⁶. З огляду на те, що Алжир не є членом Світової організації торгівлі і має статус спостерігача²⁷⁷, зазначена угода відіграє ключову роль у забезпеченні базових торговельних принципів у двосторонній торгівлі. Станом на 1 січня 2026 року ініціатив щодо укладення преференційної торговельної угоди між Україною та Алжиром не зафіксовано.

Мережа ЗВТ Алжиру в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Алжир формально приєднався до Регіональної конвенції Пан-Євро-Мед у 2017 році²⁷⁸, проте можливості застосування діагональної кумуляції є суттєво обмеженими. Алжир уклав Угоду про асоціацію з Європейський Союз у 2002 році (чинна з 2005 року), що утворила зону вільної торгівлі²⁷⁹. З 2007 року між ЄС та Алжиром застосовувався Протокол № 6, який дозволяє двосторонню, діагональну та повну кумуляцію кумуляцію у межах пан-євро-середземноморської системи²⁸⁰. Тим не менш, застосування кумуляції залишається прив'язаним до старих правил, а отже із завершенням перехідного періоду та з 1 січня 2026 року можливості кумуляції для Алжиру є фактично втраченими, навіть у відносинах з ЄС.

Водночас немає чітких ознак того, що Алжир має чинні двосторонні угоди з іншими країнами пан-Євро-Мед, які б містили посилання на Конвенцію та дозволяли формування повноцінних «трикутників» або багатосторонньої діагональної кумуляції²⁸¹. Переговори Алжиру з державами ЄАВТ, що відбувалися у 2007–2008

²⁷⁶ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/012_505#Text

²⁷⁷ https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

²⁷⁸ European Commission, *EU–Algeria Trade Relations*, *EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/algeria_en

²⁷⁹ European Commission, *EU–Algeria Trade Relations*, *EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/algeria_en

²⁸⁰ Protocol 6 concerning the definition of the concept of ‘originating products’ and methods of administrative cooperation, Annexed to the Euro-Mediterranean Agreement between the European Community and the People’s Democratic Republic of Algeria, OJ L 297, 15 Nov. 2007, 3–116, Official Journal of the European Union, accessed Jan. 30, 2026, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:297:0003:0116:en:PDF>.

²⁸¹ Ministry of Foreign Affairs and National Community Abroad of the People’s Democratic Republic of Algeria, “Bilateral and Multilateral Agreements,” *Trade Agreements and Free-Trade Areas*, accessed January 30, 2026, <https://www.mfa.gov.dz/economic-diplomacy/trade-agreements-and-free-trade-areas/bilateral-and-multilateral-agreements>.

European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, <https://taxation->

роках, були призупинені, і станом на сьогодні не створюють каналів для преференційної торгівлі²⁸². Відповідно, механізми правил походження та кумуляції на практиці не працюють.

Двостороння торгівля України та Алжиру: динаміка і товарна структура

Торгівля України з Алжиром характеризується високою волатильністю: експорт коливався від ≈ 200 млн дол. у 2015 році до пікових ≈ 600 млн дол. у 2017–2019 роках, тоді як у 2023 році впав до мінімальних значень. Частка Алжиру в українському експорті змінювалася в діапазоні 0,5–1,5%, причому найвищі значення припадали на роки експортних піків. Експорт майже повністю формується проміжними товарами.

Імпорт з Алжиру є невеликим та структурно неоднорідним. У 2015–2021 роках він базувався переважно на проміжних товарах і становив лише $\approx 0,05\%$ загального імпорту України. Починаючи з 2022 року структура змінилася: домінувати почали споживчі товари, а частка Алжиру у світовому імпорті України зросла до $\approx 0,2\%$.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Алжиром за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Алжир займає помітне місце в експорті проміжних товарів України: у середньому близько 1%, із піком до 1,5% у 2017–2019 роках. Експорт формують передусім агропромислові та харчові товари, обсяги яких сильно коливаються: ≈ 120 – 250 млн

customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

²⁸² European Free Trade Association. *Algeria – Free Trade Agreement*. <https://www.efta.int/trade-relations/free-trade-network/algeria>.

дол. у 2015–2022 роках, падіння у 2023 році та відновлення до ≈ 350 млн дол. у 2024 році. Значення мав і транспортний сектор, який досягав ≈ 430 млн дол. у 2017–2019 роках, але після 2021 року скоротився до ≈ 30 млн дол.. У 2019–2022 роках також тимчасово зростає експорт сировинно-енергетичних товарів, із піком понад 200 млн дол. у 2021 році.

Імпорт проміжних товарів з Алжиру є мінімальним: переважно менше 5 млн дол. на рік, за винятком разового сплеску у 2021 році (≈ 40 млн дол.). Через малу базу структурні частки виглядають високими, але економічного впливу вони фактично не мають.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Алжиром за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до ВЕС Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

У 2024 році практично весь український експорт сконцентрований у зернових культурах, які формують переважну частку поставок (~ 350 млн дол США), що свідчить про використання Алжиру насамперед як ринку збуту для базової аграрної сировини. Наявність окремої позиції з обладнанням для енергетичного сектору, зокрема реакторів (близько 28 млн дол США), є нетиповою і, ймовірно, відображає поодинокі контрактні поставки, а не сталу виробничу кооперацію. Імпорт до України з Алжиру є маргінальним за обсягами та обмежується переважно хімічною продукцією неорганічного й органічного походження (разом менш як 4 млн дол США). Така конфігурація вказує на відсутність взаємодоповнюваних виробничих ланцюгів і на асиметричну модель торгівлі, де домінує односторонній рух аграрних проміжних товарів.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Алжиром за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Потенціал торгівлі між Україною та Алжиром, оцінений за методом збігу товарних потоків, демонструє значну асиметрію. Близько 60% ключових позицій українського експорту одночасно належать до структурно важливих категорій алжирського імпорту. До них входять пшениця, ячмінь, кукурудза, соєві боби та продукти їх переробки, соняшникова олія і макуха, руди та концентрати заліза, лісоматеріали, напівфабрикати, прокат, прутки та труби з чорних металів, двигуни та ізольовані проводи.

Водночас потенціал імпорту з Алжиру дорівнює 0% у межах категорій, що формують ТОП-80% українського імпорту: жодна з провідних алжирських експортних позицій не входить до ключових імпортних статей України. Поточна торгівля проміжними товарами (будівельні та промислові матеріали, окремі енергетичні й сировинні позиції) фактично не відображена у структурі провідних товаропотоків, оскільки номінальні обсяги цих груп для України не досягають порогу включення до основних імпортних категорій.

Туніс

Торговельний режим України з Тунісом

Україна та Туніс не мають двосторонньої чи багатосторонньої угоди про вільну торгівлю, яка дозволяла б застосування ідентичних правил походження або діагональної кумуляції в межах Пан-Євро-Мед Конвенції. Співробітництво між країнами базується на низці рамкових угод 1993 року про торговельно-економічну

та інституційну взаємодію, але вони не передбачають жодних преференційних режимів²⁸³.

Мережа ЗВТ Тунісу в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Станом на 2025 рік Туніс має широку мережу угод про вільну торгівлю з гармонізованими правилами походження, що дозволяють застосування діагональної кумуляції за Пан-Євро-Мед Конвенцією. До таких угод належать ЗВТ з Європейським Союзом, країнами ЄАВТ, а також з трьома країнами Барселонського та з Туреччиною²⁸⁴.

Першою ключовою угодою стала Угода про асоціацію з ЄС, підписана у 1995 році та чинна з 1998-го. Правила походження в рамках цієї ЗВТ регулюються нормами РК ПЄМ, що дозволяє Тунісу застосовувати діагональну кумуляцію. Угода про ЗВТ між Тунісом і ЄАВТ була підписана у 2004 році та набула чинності у 2005-му. Вона передбачає повну лібералізацію промислових товарів, часткові поступки для риби й аграрної продукції, а також гармонізує правила походження згідно з РК ПЄМ.

У регіональному вимірі важливе значення має Панарабська зона вільної торгівлі (GAFTA), підписана у 1997 році та чинна з 1998-го. Угода передбачає повне скасування мит для товарів із мінімум 40% доданої вартості, отриманої в арабських країнах, але використовує власні правила походження, не пов'язані з РК ПЄМ. У межах GAFTA сформувалася підсистема – Агадирська угода, підписана у 2004 році та чинна з 2007 року для Єгипту, Марокко, Йорданії та Тунісу. Саме правила Агадирської угоди повністю відповідають нормам Пан-Євро-Мед Конвенції, що дозволяє діагональну кумуляцію між її членами, а також із ЄС та ЄАВТ, з якими в Тунісу вже були чинні угоди.

Також існує ЗВТ між Тунісом і Туреччиною, підписана у 2004 році та чинна з 2005-го. Згідно з Угодою, правила походження регулюються Пан-Євро-Мед Конвенцією, що дає змогу Тунісу використовувати діагональну кумуляцію з Туреччиною.

²⁸³ Ukraine and the Government of the Republic of Croatia, *Протокол щодо внесення змін до Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Хорватія про вільну торгівлю від 8 червня 2017 року*, international document 788_001, *Законодавство України* (Verkhovna Rada of Ukraine), accessed Jan. 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/788_001#Text.

Ukraine and the Government of the Republic of Croatia, *Угода між Урядом України та Урядом Республіки Хорватія про вільну торгівлю*, international document 788_002, *Законодавство України* (Verkhovna Rada of Ukraine), accessed Jan. 29, 2026, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/788_002#Text.

²⁸⁴ Veronika Movchan and Anastasiia Kropova, *Оцінка впливу лібералізації режиму торгівлі між Україною та Тунісом*, analytical report, ed. Veronika Movchan, Kyiv: Institute for Economic Research and Policy Consulting, October 2021, http://www.ier.com.ua/ua/fta_ukraine/tunisia.

Двостороння торгівля України та Тунісу: динаміка і товарна структура

Експорт України до Тунісу демонструє значну волатильність: спади у 2016 та 2022/23 роках і зростання до приблизно 400 млн дол. у 2024 році. Частка Тунісу у загальному експорті України зазвичай становить менше 1%. Експорт України до Тунісу майже повністю складається з проміжних товарів: їхня частка стабільно становить приблизно 99%, проте порівняно високі митні ставки на туніському ринку, середнє MFN-мито становить близько 11,6%, а на низку аграрних товарів діють тарифні квоти, обмежують доступ українських експортерів і пояснюють низькі обсяги двосторонньої торгівлі²⁸⁵. Імпорт із Тунісу значно менший за масштабом. До 2020 року обсяги проміжних товарів залишалися на рівні ≈ 5 млн дол., у 2021 році відбувся сплеск понад 30 млн дол., після чого у 2022–2024 роках імпорту стабілізувався на рівні 15–20 млн дол.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Тунісом за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

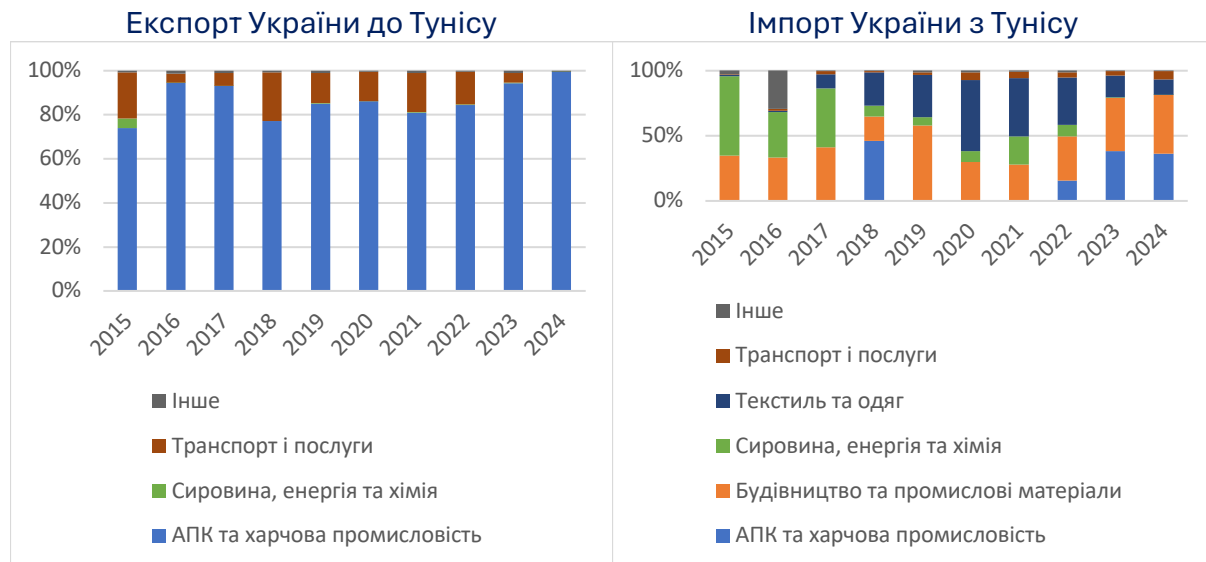
Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Експорт України до Тунісу майже повністю складається з проміжних товарів: їхня частка стабільно становить приблизно 99%, причому 80–95% припадає на продукцію аграрно-промислового та харчового секторів. У структурі імпорту проміжних товарів домінують будівельні та промислові матеріали, що зазвичай становлять близько третини імпорту; їхні номінальні обсяги коливалися від 1,5 млн дол. до 6,5 млн дол. до 2019 року та відновилися до $\approx 7,7$ млн дол. у 2024 році. Час від часу значну частку займає аграрно-харчова продукція – до 40% у 2018, 2023 та 2024 роках (у номінальному значенні 4–7 млн дол.). Також присутні постачання

²⁸⁵ Veronika Movchan and Anastasiia Kropova, *Оцінка впливу лібералізації режиму торгівлі між Україною та Тунісом*, analytical report, ed. Veronika Movchan, Kyiv: Institute for Economic Research and Policy Consulting, October 2021, http://www.ier.com.ua/ua/fta_ukraine/tunisia.

текстилю та одягу (приблизно 3 млн дол. щороку), які у роки низького імпорту могли становити до половини проміжної групи.

Структура торгівлі проміжними товарами України з Тунісом за секторами ВЕС у 2015–2024 роках, %

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до ВЕС Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Експорт проміжних товарів до Тунісу у 2024 році майже повністю сформований поставками зернових (364,5 млн дол США). Частка інших категорій, зокрема жирів та олій є маргінальною. Натомість імпорту було більш диверсифікований: понад 40% припало на електричні машини та їх частини (7,6 млн дол США), а ще третина – на добрива (6,2 млн дол США).

Структура торгівлі проміжними товарами України з Тунісом за товарними групами Гармонізованої системи у 2024 році

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Частка проміжних товарів у світовому експорті Тунісу коливається в межах 47–52%, однак номінальний масштаб ринку залишається обмеженим. Динамічнозважений обсяг експорту проміжних товарів оцінюється приблизно у 9 млрд дол. США, із помірним, але стійким зростанням на рівні 4,5% CAGR у 2015–2024 роках. Імпорт проміжних товарів є дещо більшим за масштабом: їх частка у світовому імпорті

Тунісу становить 55–57%, а динамічнозважаений обсяг ринку – близько 14 млрд дол. США, проте темпи зростання є суттєво нижчими, близько 3% річного приросту за CAGR.

У порівнянні з Україною ринок Тунісу залишається відносно невеликим: до 2022 року як туніський експорт (відносно українського імпорту), так і туніський імпорт (відносно українського експорту) були приблизно втричі меншими, тоді як у 2022–2024 роках це співвідношення змістилося до близько 1:2, тим не менш ця зміна відбулася тлі скорочення українських торговельних потоків, а не через істотне розширення ринку Тунісу.

Ринкове співпадіння між Україною та Тунісом у сегменті проміжних товарів є відносно високим. Близько третини товарів, які Україна експортує, відповідають структурі туніського імпорту, серед яких машини та обладнання, електротехнічну продукцію, полімери й пластмаси, рослинні товари, недорогоцінні метали та мінеральну продукцію. В той же час приблизно 43% позицій, які Україна імпортує, збігаються з товарними групами туніського експорту. Серед ключових позицій машини й обладнання, електротехніка, мінеральні та хімічні товари, засоби наземного транспорту та інша промислова продукція Тунісу.

Сирія

Торговельний режим України із Сирією

Між Україна та Сирія відсутні преференційні торговельні угоди, відповідно Пан-Євро-Середземноморська конвенція не застосовується, а діагональна чи будь-яка інша кумуляція походження не діє. Сирія не є членом Світової організації торгівлі²⁸⁶, що додатково обмежує інституційні рамки торгівлі. Договірною-правову основу двосторонніх відносин у 2003–2022 роки становила рамкова Угода про торговельно-економічне та технічне співробітництво, яка мала декларативний характер і передбачала режим найбільшого сприяння та недискримінації²⁸⁷.

У квітні 2020 року Україна приєдналася до обмежувальних заходів проти Сирії, запроваджених у межах спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС²⁸⁸. Після того

²⁸⁶ World Trade Organization, “Members and Observers,” WTO, accessed January 30, 2026, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.

²⁸⁷ Угода між Урядом України та Урядом Сирійської Арабської Республіки про торговельно-економічне і технічне співробітництво від 21 квітня 2002 р. № 760_003 // *Законодавство України* (Верховна Рада України). Втратила чинність 30 травня 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/760_003#Text.

²⁸⁸ *Declaration by the High Representative on behalf of the European Union on the alignment of certain third countries concerning restrictive measures against Syria*, Press release, Council of the European Union, 6 April 2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/04/06/declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union-on-the-alignment-of-certain-third-countries-concerning-restrictive-measures-against-syria/>.

як 29 червня 2022 року Сирія визнала так звані «днр» і «лнр»²⁸⁹, Україна 30 червня 2022 року розірвала дипломатичні відносини²⁹⁰, одночасно ініціювавши припинення дії двосторонніх економічних угод. Рамкова торговельна угода (2003) офіційно припинила дію 30 травня 2023 року²⁹¹. У грудні 2023 року Україна розпочала процедури запровадження національних санкцій, що включали фактичне торговельне ембарго та заборону експортно-імпортних і переробних операцій з сирійськими суб'єктами²⁹².

Після падіння режиму Асада у грудні 2024 року та подальшого перегляду санкційної політики ЄС²⁹³, 24 вересня 2025 року Україна і Сирія опублікували Спільне комюніке про відновлення дипломатичних відносин²⁹⁴. Водночас, станом на початок 2026 року відсутні чинні торговельні угоди або інституційні механізми, які б створювали передумови для відновлення преференційної або навіть повноцінної регулярної торгівлі; Сирія й надалі не є членом СОТ, а фактичні торговельні операції залишаються вкрай обмеженими та юридично невизначеними.

Мережа ЗВТ Сирії в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Сирія є учасницею РК ПЄМ рамки в межах Барселонського процесу²⁹⁵, однак фактичне застосування преференційних торговельних режимів і правил кумуляції відсутнє через брак чинних угод про вільну торгівлю. Угода про співробітництво між Сирією та Європейський Союз 1978 року містила протокол про правила

²⁸⁹ Уряд підтримав рішення застосувати секторальні санкції проти Сирії, *Укрінформ*, 7 квітня 2023 р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3692932-urad-pidtrimav-risenna-zastosuvati-sektoralni-sankcii-proti-sirii.html>.

²⁹⁰ *Statement of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine regarding severance of diplomatic relations with the Syrian Arab Republic*, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, 30 June 2022, <https://www.mfa.gov.ua/en/news/statement-ministry-foreign-affairs-ukraine-regarding-severance-diplomatic-relations-syrian-arab-republic>.

²⁹¹ Щодо припинення дії міжнародних договорів : Лист МЗС України від 01.06.2023 № 72/14-612/1-63209, база даних *Законодавство України* (Верховна Рада України), документ v6320321-23, <https://zakon.rada.gov.ua/go/v6320321-23>.

²⁹² Уряд запустив процедуру запровадження санкцій проти Сирії, *Кабінет Міністрів України*, 14 квітня 2023 р., <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zapustyv-protseduru-zaprovdzhennia-sanktsii-proti-sirii>.

²⁹³ *EU opens new chapter in its relations with Syria*, Press release, European Commission, 8 January 2026, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_26_61.

²⁹⁴ Спільне комюніке про відновлення дипломатичних відносин між Україною та Сирійською Арабською Республікою : Комюніке від 24 вересня 2025 р., документ № 760_001-25, *Законодавство України* (Верховна Рада України), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/760_001-25?lang=uk.

²⁹⁵ European Commission, “*The Pan-Euro-Mediterranean Cumulation and the PEM Convention*,” Taxation and Customs Union, June 19, 2025, European Commission, https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/international-affairs/pan-euro-mediterranean-cumulation-and-pem-convention_en

походження²⁹⁶. На додачу Угоду про асоціацію ЄС–Сирія було парафовано у 2008 році, однак вона не була підписана через порушення прав людини в Сирії²⁹⁷. З 2011 року ЄС та держави-члени ЄАВТ призупинили торговельно-економічні угоди з Сирією та запровадили всеосяжні санкції, що також унеможливило застосування правил ПЄМ²⁹⁸. Туреччина та Сирія мали Угоду про асоціацію (чинну з 2007 року), правила походження якої базувалися на Пан-євро-середземноморській системі²⁹⁹; проте дію угоди також було призупинено у 2011 році³⁰⁰.

Після падіння режиму Асада у грудні 2024 розпочато поступове відновлення торговельно-економічних контактів Сирії з партнерами, зокрема з Європейським Союзом³⁰¹ та Туреччиною³⁰², однак станом на 2025–2026 роки жодна преференційна угода, що дозволяла б застосування РК ПЄМ або діагональної кумуляції, не є чинною.

Двостороння торгівля України та Сирії: динаміка і товарна структура

Торговельні потоки між Україною та Сирією залишаються вкрай незначними: частка Сирії яку світовому експорту, та і в імпорті імпорту становить менше ніж 0,01%. Український експорт до Сирії демонструє різке скорочення: з 130 млн дол. США у 2015 році до 2 млн дол. США у 2023-му році. Імпорт із Сирії переважно становить менше 5 млн дол. США, з єдиним піком у приблизно 22 млн дол. США у 2021 році, а в інші роки здебільшого становив.

²⁹⁶ *Cooperation Agreement between the European Economic Community and the Syrian Arab Republic — Protocol 1 on technical and financial cooperation and Protocol 2 concerning the definition of the concept of “originating products” and methods of administrative cooperation*, OJ L 269, 27 September 1978, 2–87, consolidated version 1 March 1994, CELEX 21977A0118(05), EUR-Lex, Publications Office of the European Union, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:21977A0118\(05\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:21977A0118(05)).

²⁹⁷ European Commission, *EU–Syria Trade Relations*, *EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/syria_en

²⁹⁸ European Commission, *EU–Syria Trade Relations*, *EU Trade: Countries and Regions*, Directorate-General for Trade and Economic Security, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/syria_en

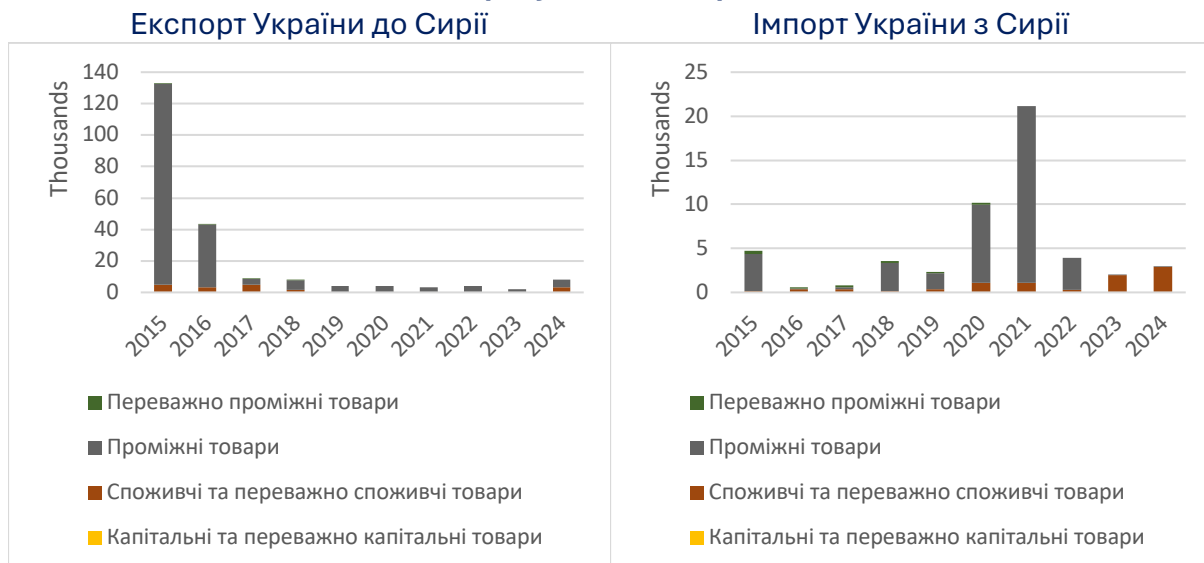
²⁹⁹ *Bilateral Free Trade Agreement between the Syrian Arab Republic and the Republic of Turkey*, signed 23 December 2004, entered into force 1 January 2007, World Bank, Global Preferential Trade Agreements Database (WITS), <https://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/archive/Syria-Turkey.pdf>.

³⁰⁰ Republic of Türkiye Ministry of Trade, *Turkey-Syria Free Trade Agreement*, accessed 30 January 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/syria>.

³⁰¹ *EU opens new chapter in its relations with Syria*, Press release, European Commission, 8 January 2026, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_26_61.

³⁰² *Focus Business Türkiye – December 2025*, Republic of Türkiye Ministry of Trade, Directorate General of Exports, December 2025, PDF, <https://www.trade.gov.tr/data/6960b39513b8762ee8546ce0/FBT%20December%202025.pdf>.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Сирією за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Структура торгівлі характеризується домінуванням проміжних товарів. Тим не менш, частка Сирії в торгівлі проміжними товарами України становить менше ніж 0,01%. 3-поміж проміжних товарів Україна експортує до Сирії майже виключно продукцію агропромислового комплексу: у 2015 році близько 120 млн дол. США, у 2016 році — 25 млн дол. США, у 2017–2024 роках — до 5 млн дол. США, де АПК стабільно становить майже 100% експорту проміжних товарів. Невеликі обсяги транспорту (до 10–15 млн дол. США у 2015–2017 роках) створюють враження більшої диверсифікації, але це пов'язано виключно з низькими абсолютними показниками.

Імпорт проміжних товарів із Сирії структурно вузький: основу становлять будівельні та промислові матеріали. Експорт проміжних товарів також є надзвичайно обмеженим: у 2024 році майже весь експорт припадає на жири та олії (4 млн дол США) та зернові культури (~1 млн дол США).

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Сирія фактично випадає з аналізу ринкового та торговельного потенціалу через дію широких міжнародних санкцій і політичних обмежень, до яких приєднується й Україна, що унеможливорює двосторонню торгівлю. Сукупні обсяги світового експорту та імпорту Сирії є вкрай незначними і нестабільними, на рівні одиниць мільйонів доларів США або нижче, що робить неможливим коректний розрахунок показників на кшталт CAGR, структурних часток або співвідношень із українським ринком. Торгівля, включно з проміжними товарами, має епізодичний і ситуативний характер, з різкими коливаннями від року до року.

Після скасування санкцій, попит Сирії міг би концентруватися на базових агропромислових та сировинних позиціях (зернові, рослинні олії, мінеральні добрива, лісоматеріали).

Фарерські острови

Торговельний режим України з Фарерськими островами

Прямої чинних двосторонніх торговельних угод між Україною та Фарерськими островами наразі не має. Обидві сторони торгують за правилами Світової організації торгівлі. Україна є повноправним член СТО з 2008 р., а Фарерські острови входять у СТО як окрема митна територія в складі членства Данії³⁰³. Це означає, що взаємна торгівля регулюється за загальним режимом найбільш сприятливої нації без додаткових преференцій.

Мережа ЗВТ Фарерських островів в межах Конвенції ПЄМ та можливості діагональної кумуляції

Найбільшим торговельним партнером Фарерських островів є Європейський Союз, на який припадало 34,7% загального обсягу торгівлі товарами країни у 2024 році³⁰⁴. Торговельні відносини Фарерських островів з ЄС регулюються Угодою про вільну торгівлю, яка набула чинності в 1997 році та зосереджена на лібералізації тарифів на товари. Угоду було доповнено у 1999 році Протоколом з ветеринарних питань. У 2015 році було підписано та ратифіковано рішення, що замінює Протокол 3 до Угоди про вільну торгівлю щодо правил визначення походження та методів адміністративного співробітництва, тим самим створюючи можливість для діагональної кумуляції між Фарерськими островами та ЄС від 2015 року³⁰⁵.

Фарерські острови також використовують діагональну кумуляцію зі всіма державами ЄАВТ, хоча не мають єдиної угоди з ЄАВТ як організацією. Замість цього діють окремі двосторонні угоди: зі Швейцарією (чинна з 1995 р³⁰⁶, діагональна

³⁰³ European Commission, "Faroe Islands," Countries and Regions – EU Trade Relations, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/faroe-islands_en.

³⁰⁴ European Commission, "Faroe Islands," Countries and Regions – EU Trade Relations, accessed January 29, 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/faroe-islands_en.

³⁰⁵ "Council Decision (EU) 2015/844 of 19 May 2015 on the conclusion, on behalf of the European Union, of the Agreement between the European Union and the Republic of Moldova on the protection of geographical indications for agricultural products and foodstuffs (CELEX:22015D0844)." *Official Journal of the European Union (EUR-Lex)*, adopted 19 May 2015, published in OJ L 134, 26 May 2015, p. 1–3. PDF: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22015D0844&from=EN>.

³⁰⁶ "Färöer-Inseln — Freihandelsabkommen, in Kraft seit 01.03.1995." *Staatssekretariat für Wirtschaft SECO (Schweiz)*. Letzte Änderung 21. Oktober 2020.

кумуляція – з 2006 р³⁰⁷), з Ісландією (в межах Угоди Хойвіка 2006 року)³⁰⁸, а також з Норвегією³⁰⁹ (відповідно до матриці Єврокомісії діагональна кумуляція застосовується з 2005 року³¹⁰).

Крім того, Фарерські острови мають чинну Угоду про вільну торгівлю з Туреччиною (підписана у 2014 р., чинна з 2017 р.), що передбачає скасування тарифів і нетарифних бар'єрів на промислові товари та часткову лібералізацію у сфері аграрної продукції. Протокол про правила походження в цій угоді базується на положеннях Пан-Євро-Середземноморської конвенції, що забезпечує можливість діагональної кумуляції між Туреччиною та Фарерськими островами з 2017 року³¹¹.

Двостороння торгівля України та Фарерських островів: динаміка і товарна структура

Торгівля України з Фарерськими островами фактично відсутня: у більшості років експорт і импорт дорівнюють нулю. Невеликі експортні сплески України фіксувалися лише у 2020/21 роках (35–75 млн дол.) та у 2023/24 роках (12–17 млн дол.), до того ж винятково за рахунок капітальних товарів. Імпорт із Фарерських островів до України також майже відсутній: в середньому до 20 млн дол. США з піком у понад 30 млн дол. у 2022 році, до того ж це виключно споживчі товари.

https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/Aussenwirtschaftspolitik_Wirtschaftliche_Zusammenarbeit/Wirtschaftsbeziehungen/Freihandelsabkommen/partner_fha/europa/faeroeer-inseln.html.

“Accord du 12 janvier 1994 entre le Gouvernement suisse, le Gouvernement du Danemark et le Gouvernement autonome des Îles Féroé sur le libre-échange (RS 0.632.313.141).” *Fedlex — Recueil systématique du droit fédéral*, version consolidée,

https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1995/3925_3925_3925/fr.

³⁰⁷ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf.

³⁰⁸ “The Faroe Islands in the International Community.” *Government of the Faroe Islands*, <https://www.government.fo/en/foreign-relations/the-faroe-islands-in-the-international-community/>. “Free Trade Agreement between the Faroe Islands and Iceland (FAR-IS-ICE FTA).” *WorldTradeLaw.net — FTA Agreements Archive*. PDF:

<https://worldtradelaw.net/document.php?id=fta/agreements/farisicefta.pdf>.

³⁰⁹ “Free Trade Agreement between the Faroe Islands and Norway.” *WorldTradeLaw.net — Free Trade Agreements Archive*, PDF document,

<https://www.worldtradelaw.net/document.php?id=fta/agreements/farisnorfta.pdf>.

³¹⁰ European Commission, *Commission Notice concerning the Application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin or the Protocols on Rules of Origin Providing for Diagonal Cumulation between the Contracting Parties to this Convention* (Advanced Copy), 2026/C xx/xx, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Jan. 2026, PDF, https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e163d2fd-7b31-4f95-b834-d1d8f7efc2fa_en?filename=Commission%20notice%201%20January%202026.pdf

³¹¹ Republic of Türkiye Ministry of Trade, “Faroe Islands,” Free Trade Agreements, accessed January 29, 2026, <https://www.trade.gov.tr/free-trade-agreements/faroe-islands>.

Динаміка зовнішньої торгівлі України з Фарерськими островами за економічним призначенням товарів у 2015–2024 роках

Експорт України до Фарерських островів

Імпорт України з Фарерських островів

Джерело: розраховано автором на основі даних UN Comtrade (доступ через платформу WITS) та класифікації товарів за економічним призначенням відповідно до BEC Rev. 5 (United Nations Statistics Division).

Потенціал ринку та збіг товарних потоків

Потенціал українського експорту є мінімальним: лише близько 17% товарів, що становлять основу імпорту Фарерських островів (пшениця, лісоматеріали, прокат, дроти), теоретично відповідають українській експортній структурі. Проміжні товари наразі не імпортуються; єдина товарна позиція, яка є на перетині товарних потоків, а тому теоретично могла б постачатися – кормові продукти для тварин, але їх фактичний імпорт наразі дорівнює нулю.

Інститут економічних досліджень
та політичних консультацій
вул.Рейтарська, 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
E-mail: institute@ier.kyiv.ua
<http://www.ier.com.ua>